

Tijdschrift van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern- Haarzuilens 1999

<https://hdl.handle.net/1874/10034>

**Tijdschrift van de Historische Vereniging
Vleuten, De Meern, Haarzuilens**
Verschijnt 4x per jaar. ISSN 0928-4893
19e jaargang nr. 1, maart 1999 ©1999

De vereniging is ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nummer V 479360

Correspondentieadres:
Dorpsstraat 1, 3451 BH Vleuten

Dagelijks bestuur:
Dr. Ir. P.K. Schenk, voorzitter
Dorpsstraat 29, 3451 BJ Vleuten
Tel. 030 - 6774915

J.W. Schoonderwoerd, secretaris
Meerndijk 62, 3454 HT De Meern
Tel. 030 - 6661462

P.G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3544 NC Utrecht
Tel. 030 - 6771483

A.J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
Tel. 030 - 6771263

Ereleden:
Mevrouw Prof. Dr. C. Isings, Soest
Dr. D.W. Gravendeel, Laag Keppel

Gebouwen:
Vleuten: Broederschapshuisjes (documentatie- en informatiecentrum), Dorpsstraat 1, Tel. 030 - 6774222 (gedurende openingstijden)
De Meern: Het Kabinet (permanente expositieruimte), Zandweg 147B (achter Verenigingsgebouw)

Contributie (inclusief tijdschrift):
f. 35,- per jaar,
bij verzending per post f. 13,- extra
Losse nummers tijdschrift:
f. 10,- voor leden, f. 12,50 voor niet-leden

Bankrelaties:
ABN-AMRO Bank De Meern,
rek. 55.66.33.040
Rabobank Vleuten, rek. 36.75.17.574
Postbank, rek. 2689200

Redactiecommissie:
H.E.J. van Essen en J.H.P. Heesters
Adres: Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
Tel. 030 - 6662992

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift is slechts toegestaan met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactiecommissie.

Illustratie voorpagina:
Den Ham in het ridderhofstedenboek (RAU,TA1119)

Druk: Jan Evers De Meern

Van de voorzitter

De gemeentebesturen van Utrecht en Vleuten-De Meern hebben eerder een prijsvraag uitgeschreven met als opdracht een lange termijn ontwikkelingsplan voor het Centraal Park. Vorig jaar is als één van de vijf inzenders het Rotterdamse bureau West 8 unaniem als winnaar aangewezen. Het heeft naar het oordeel van de jury een visionair ontwikkelingsplan op tafel gelegd. Het Centraal Park zal zich op die wijze kunnen ontwikkelen tot een plaats van grote allure en meer dan lokale betekenis. Ook cultuurhistorische onderwerpen moeten daarin een belangrijke plaats vinden.

In aansluiting op het voorgaande is de Historische Vereniging van mening, dat de geschiedenis van de tuinbouw daarin een plaats zou moeten krijgen. Immers, meer dan een eeuw heeft deze tak van bedrijvigheid juist daar een heel belangrijke rol gespeeld. Karakteristieke zaken moeten in de nieuwe situatie worden opgenomen. Samen met USINE, een organisatie voor behoud van wat heet het industrieel erfgoed, en enkele belangstellenden is een inventarisatie gemaakt van zaken die daarvoor in aanmerking komen (zoals kassen, schoorstenen, smalspoor met lorrie). Deze inventarisatie zal in eerste instantie worden aangeboden aan de werkgroep die met de uitwerking van de cultuurhistorische aspecten van het Centraal Park is belast. In overleg met het tuinbouwbedrijfsleven wil het bestuur bevorderen dat het verleden in de toekomst nog zichtbaar aanwezig zal zijn. De kans op succes is uiteraard groter als de werkgroep er in slaagt dit te integreren met andere thema's van historisch, educatief, voorlichtend en recreatief belang. Het bestuur

wil daarin graag meedenken.

Een ander onderwerp op de agenda van het bestuur vormt het project Haarrijnse Plas. Volgens deskundigen is de kans dat bij de zandwinning heel interessante zaken uit de prehistorie te voorschijn komen heel groot. In samenspraak met de project-archeoloog Erik Graafstal wordt gezocht naar mogelijkheden om hierbij vrijwilligers in te schakelen, om dit met zorg te begeleiden.

Tot slot nog het volgende. Een werkgroep binnen de vereniging heeft zich vorig jaar ingezet om oude dorpsfilms (op smalfilm) over te zetten op videobanden. Dit is inmiddels gereed. Binnenkort zullen de filmpjes, met enige publiciteit, aan het bestuur worden aangeboden. Daarna zullen ze voor vertoning beschikbaar zijn.

Elders in dit nummer vindt u nog mededelingen over komende activiteiten, waaronder de jaarvergadering met aansluitend een interessante lezing over de laat-middeleeuwse geschiedenis van onze regio en een excursie naar het kasteel Gunterstein in Breukelen.

P.K.Schenk

In dit nummer

	pag
Van de voorzitter	1
Verenigingsberichten	2
Onze straatnamen, oorsprong en betekenis (4)	4
De agrarische functie van kasteel Den Ham	7
Nieuwe leden / Verenigingsuitgaven / Openingstijden gebouwen	21
Een kijk van nu ... op 'n kiek van toen	22
Knikkeren	23

Verenigingsberichten

Jaarverslag 1998

Hierbij geven wij u een verkorte versie van het jaarverslag van de vereniging.

Het ledental dat op 1 januari 1998 831 bedroeg, vermeerderde met 28 nieuwe inschrijvingen en verminderde met 47 afschrijvingen, zodat het aantal per 31 december 1998 812 bedroeg.

Door het bestuur werd regelmatig aandacht besteed aan mogelijkheden om het ledental te vermeerderen.

Op 28 april werd een algemene vergadering gehouden, waar de heren J.F.K.Kits Nieuwenkamp, J.W.Schoonderwoerd en A.J.van Zoeren werden herbenoemd en de heren F.C.G.M. Besouw, A.W.Koot en P.K.Schenk werden benoemd als bestuurslid.

Het bestuur vergaderde dit jaar 10 keer. In de vergadering van 8 juni werd de heer P.K.Schenk aangewezen als voorzitter in de plaats van de heer Kits Nieuwenkamp. De heer F.C.G.M. Besouw werd aangewezen als plaatsvervangend secretaris in plaats van de heer H.E.J.van Essen.

Op de donderdagavonden werden de gebruikelijke contactavonden van het bestuur gehouden.

In april van dit jaar werd een nieuwe infomatiefolder van de vereniging uitgegeven, die ook aan alle leden werd toegezonden.

Om onze statutaire doelstelling van het bevorderen van de kennis van de historie van onze gemeente gestalte te geven werd dit jaar in het documentatiecentrum van de vereniging in de Broederschapshuisjes door een aantal vrijwilligers op maandagen dinsdagmiddag en donderdagavond weer gewerkt aan ordenen, registreren en toegankelijk maken van de documentatieverzameling. Deze verzameling, die uniek is in onze regio, kon uitgebreid worden met een register van de huwelijksakten van de burgerlijke stand over de periode 1811 - 1932 van de voormalige gemeenten Vleuten, Haarzuilens en Veldhuizen en met enkele honderden akten over personen en zaken onze gemeente betreffende, die voornamelijk door de heer van der Poel werden vergaard. Rond 170 personen brachten dit jaar een bezoek aan het documentatiecentrum. Door verschillende personen werd ook documentatiemateriaal aan de vereniging geschonken.

Het aantal boekwerken in onze bibliotheek bereikte de 1200 en er kwamen weer 20 jaargangen tijdschriften bij. Het aantal foto's in ons fotoarchief kwam op ruim 3300 en het aantal negatieven op bijna 5700.

Dit jaar werd een aantal oude dorpsfilms, die in het bezit van de gemeente zijn, overgezet op videobanden.

Ons tijdschrift verscheen ook dit jaar viermaal met in totaal 100 pagina's tekst. Er werden 21 artikelen geplaatst van 12 auteurs.

Ter gelegenheid van koninginnedag en van de Vleutense markt op 29 augustus werden er in de Broederschapshuisjes weer open dagen gehouden, waar kleine exposities werden gehouden. Op 28 augustus was de vereniging met een kraam vertegenwoordigd op de Meernse markt.

In het Kabinet werd voor 6 groepen belangstellenden een lezing met rondleiding gegeven.

Er werd dit jaar ook gewerkt aan het bevorderen van het omgevingsonderwijs op de basisscholen in onze gemeente. In

1998 is dit project van start gegaan met een project over de Romeinen in onze gemeente.

Na de jaarvergadering op 28 april werd een lezing met dia's gegeven over Romeinse namen in onze regio en verder werden in de loop van het jaar voor een drietal groepen lezingen gegeven over de geschiedenis van onze gemeente.

In mei en juni werden 2 excursies georganiseerd naar het Huis Linschoten.

Bij voortduring is het bestuur alert geweest op de ontwikkeling van de uitbreidingsplannen van Vleuten-De Meern. Er werd deelgenomen aan een (vervolg)bespreking over de inrichting van het wijkpark in Veldhuizen.

Aan de gemeente werd ook onze visie gegeven op de structuurschets van de gemeente met betrekking tot de beide dorpskernen, waarbij bezwaren werden gemaakt tegen de gekozen alternatieven en gepleit werd voor de alternatieven die meer recht doen aan het behoud van het historisch aanzien.

In een brief aan Gedeputeerde Staten werd onze visie op het "Ontwerp Gebiedsperspectief voor het Groot Groengebied Utrecht" kenbaar gemaakt.

Bij al deze activiteiten staat voorop het streven naar behoud van waardevolle historische elementen bij alle veranderingen in onze woonomgeving, om te voorkomen dat er in de toekomst te weinig meer te zien is van datgene wat in het verleden het leven in onze omgeving vorm heeft gegeven.

Ook dit jaar is de archeologische werkgroep, gevormd door leden van onze vereniging en leden van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, behulpzaam geweest bij opgravingen in onze gemeente, in samenwerking met de gemeentelijke projectarcheoloog. Een verslag van de groep is hierna opgenomen.

Dank zij veel vrijwilligerswerk en een zorgvuldig beheer was de financiële positie van de vereniging onveranderd gunstig en sluit de jaarrekening met een batig saldo van ruim f 2.000,—.

Aan het eind van dit verslag wil het bestuur nog een woord van dank uitspreken aan allen die zich dit jaar op enigerlei wijze voor de vereniging hebben ingezet.

Verslag van de archeologische werkgroep

Het jaar 1998 stond voor een groot deel in het teken van de spectaculaire ontwikkelingen in Veldhuizen van het jaar daarvoor. Het tracé van de Romeinse weg, dat nu over 3 km bekend is, werd door de aanleg van leidingen en wegen op verschillende plaatsen doorsneden. Op die plaatsen kon de weg door de projectarcheoloog en een aantal specialisten zorgvuldig worden onderzocht. Ongeveer 100 mandagen heeft de werkgroep aan assistentie daarbij besteed.

De werkgroep scheepsmeldingen, die vooral tot taak had oude verhalen over opgegraven schepen na te trekken, heeft aan de projectarcheoloog verslag uitgebracht. Te zijner tijd zal misschien een verder onderzoek op de door de groep vastgestelde lokaties plaats vinden.

Door de groep die de velden doorloopt om aan de hand van

oppervlaktevondsten oude bewoningslocaties vast te stellen, werden slechts een paar velden doorlopen en daarbij werden nauwelijks vondsten gedaan.

Een hoogtepunt van het jaar vormde de bijeenkomst van de werkgroep in de Broederschapshuisjes, waar de projectarcheologen van Utrecht en Vleuten-De Meern, Herre Wynia en Erik Graafstal, een diapresentatie verzorgden. In dit besloten gezelschap konden ze het achterste van hun tong laten zien en dat leverde menige interessante discussie op.

Ook individueel zijn de leden van de werkgroep actief. Zo tekende Willem Bogaert aan de hand van de opgravingsgegevens een prachtige voorstelling van de Romeinse kade die in Veldhuizen is blootgelegd. De tekening is over twee pagina's afgebeeld in het blad De Kampioen van de ANWB.

De grootscheepse werkzaamheden voor de bouw van de nieuwe wijken werden door Bert Koot nauwkeurig gevolgd om bedreigde historische objecten tijdig onder de aandacht van de projectarcheoloog te brengen. Zo kon nog juist op tijd een plaats met sporen uit de ijzertijd en de middeleeuwen worden onderzocht.

Voor het volgend jaar dienen zich twee nieuwe projecten aan. Bij de aanleg van de "Haarrijnse plas" worden grote zandzuigers ingezet. Daarbij zullen stoffen die in de filters blijven hangen regelmatig worden onderzocht.

Het tweede project is een nader onderzoek in een boomgaard ten noorden van de Thematerweg, waar bij een onderzoek door de stichting RAAP concentraties van stenen werden gevonden, maar waar Bert Koot op een oude tekening uit de 17e eeuw heeft ontdekt dat daar een boerderij heeft gestaan en dat die stenen daarvan afkomstig kunnen zijn. Met een goede begeleiding van een deskundige en met wat extra scholing van enkele vrijwilligers is het misschien mogelijk dat de werkgroep dit onderzoek min of meer zelfstandig op zich neemt.

Open dag op 30 april

Op Koninginnedag houden wij zoals gebruikelijk weer een open dag in ons documentatiecentrum in de Broederschapshuisjes in Vleuten, waar u kennis kunt nemen van het werk en de verzamelingen van de vereniging. Van 10.00 - 17.00 uur bent u er van harte welkom!

Dr.D.W.Gravendeelprijs

In 1994 werd door het bestuur besloten een prijs in te stellen, genaamd de "Dr.D.W.Gravendeelprijs", met als doel het bevorderen van de zorg voor het historisch erfgoed in de gemeente Vleuten-De Meern en van de aandacht voor het plaatselijk verleden in de ruimste zin van het woord.

De voor de prijs voorgedragen werken, projecten of activiteiten dienen hetzij in het straatbeeld of het landschap zichtbaar te zijn, hetzij een educatief of informatief karakter te hebben, hetzij op andere wijze een brede publieke strekking te hebben.

De prijs kan worden toegekend aan een persoon, instelling of onderneming, die naar het oordeel van de jury op de meest stimulerende wijze heeft bijgedragen aan de omschreven doelstelling. De prijs wordt toegekend door de jury uit een voordracht van het bestuur. In 1999 zal deze prijs voor de vierde keer worden toegekend.

Het bestuur nodigt u uit om suggesties voor toekenning van de prijs te richten aan de secretaris.

Uitnodiging algemene ledenvergadering

Hiermee nodigen wij de leden uit voor de algemene vergadering van de vereniging, welke gehouden zal worden op maandag 26 april 1999 in het Parochiecentrum Kerkestein, Past.Ohllaan 34A Vleuten (achter RK kerk). Aanvang 19.30 uur.

Agenda

1. Opening.
2. Notulen van de vorige vergadering.
3. Jaarverslag over 1998.
4. Rekening over 1998:
 - a. Verslag van de controlecommissie;
 - b. Goedkeuring rekening en balans.
5. Benoeming nieuwe controlecommissie.
6. Vaststelling begroting voor 2000 en contributie voor 2000 (ongewijzigd).
7. Benoeming bestuursleden.
8. Rondvraag en sluiting.

Het bestuur,
P.K.Schenk, voorzitter
J.W.Schoonderwoerd, secretaris.

Toelichting

Agendapunten 3, 4 en 6: De hier bedoelde stukken liggen voor de leden ter inzage op maandag 19 april en dinsdag 20 april van 14.00 - 17.00 uur en op donderdag 22 april van 19.30 - 22.00 uur in de Broederschapshuisjes, Dorpsstraat 1 in Vleuten.

Agendapunt 7: Volgens het rooster van aftreden zijn dit jaar Mw.P.J.de Rooij-Goes en de heren F.C.G.M. Besouw, T.P.J.van Dijk en P.G.de Rooij aan de beurt om af te treden. Deze bestuursleden zijn herkiesbaar en worden door het bestuur candidaat gesteld. Door tenminste tien leden kunnen ook kandidaten worden voorgedragen. Deze voordracht dient uiterlijk drie dagen vóór de vergadering bij het bestuur (de secretaris) te worden ingediend.

Lezing over de Stichtse burgeroorlog

Aansluitend aan de ledenvergadering is er om 20.15 uur een bijeenkomst, waar de heer Dr.A.A.Manten, voorzitter van de Historische Kring Breukelen, een lezing zal houden onder de titel: "De Stichtse burgeroorlog van 1481-1483".

In die tijd heersten er in onze omgeving "Joegoslavische" toestanden. In de strijd tussen de Utrechtse bisschop en de Hollandse graaf werden de kastelen Nijenrode, Harmelen en De Haar belegerd, ingenomen en verwoest. Frederick Uuten Hamme, heer van Den Ham en van Portengen en Laag-Nieuwkoop en maarschalk van de Utrechtse bisschop, die in 1471 één van de oprichters van de Vleutense Broederschap was, verloor daarbij letterlijk zijn hoofd.

Het was een strijd die van grote invloed is geweest op de geschiedenis van onze regio en daarom is het beslist de moeite waard om er wat meer van te horen.

Naast de leden zijn ook andere belangstellenden welkom, de toegang is gratis.

Onze straatnamen, oorsprong en betekenis (4)

door J.H.P. Heesters

In de elfde eeuw bestonden de gronden ten noorden en ten zuiden van onze gemeente uit een ondoordringbare wildernis. Het waren woeste gronden die 'terra inculta' werden genoemd. Door een toename van de bevolking was in de 11e en 12e eeuw meer landbouwgrond nodig. Nadat deze gronden in de 12e en 13e eeuw ontgonnen waren, werd hierop voornamelijk rogge en gerst verbouwd.

De polders Haarveld en De Haar

In het zuiden van onze huidige gemeente werden vier gebieden ontgonnen. Dit waren de polders Oudenrijn en Heijcop, Veldhuizen, Bijleveld en Reijerscop. In het noorden bleef tussen het ontgonnen gebied Maarssenbroek en de al in cultuur gebrachte gronden van Vleuten en De Haar een smalle strook wildernis over. Vanuit de ontginningsbasis Thematerdijk wordt dit gebied vanuit het zuiden ontgonnen die de polder Themaat wordt genoemd.

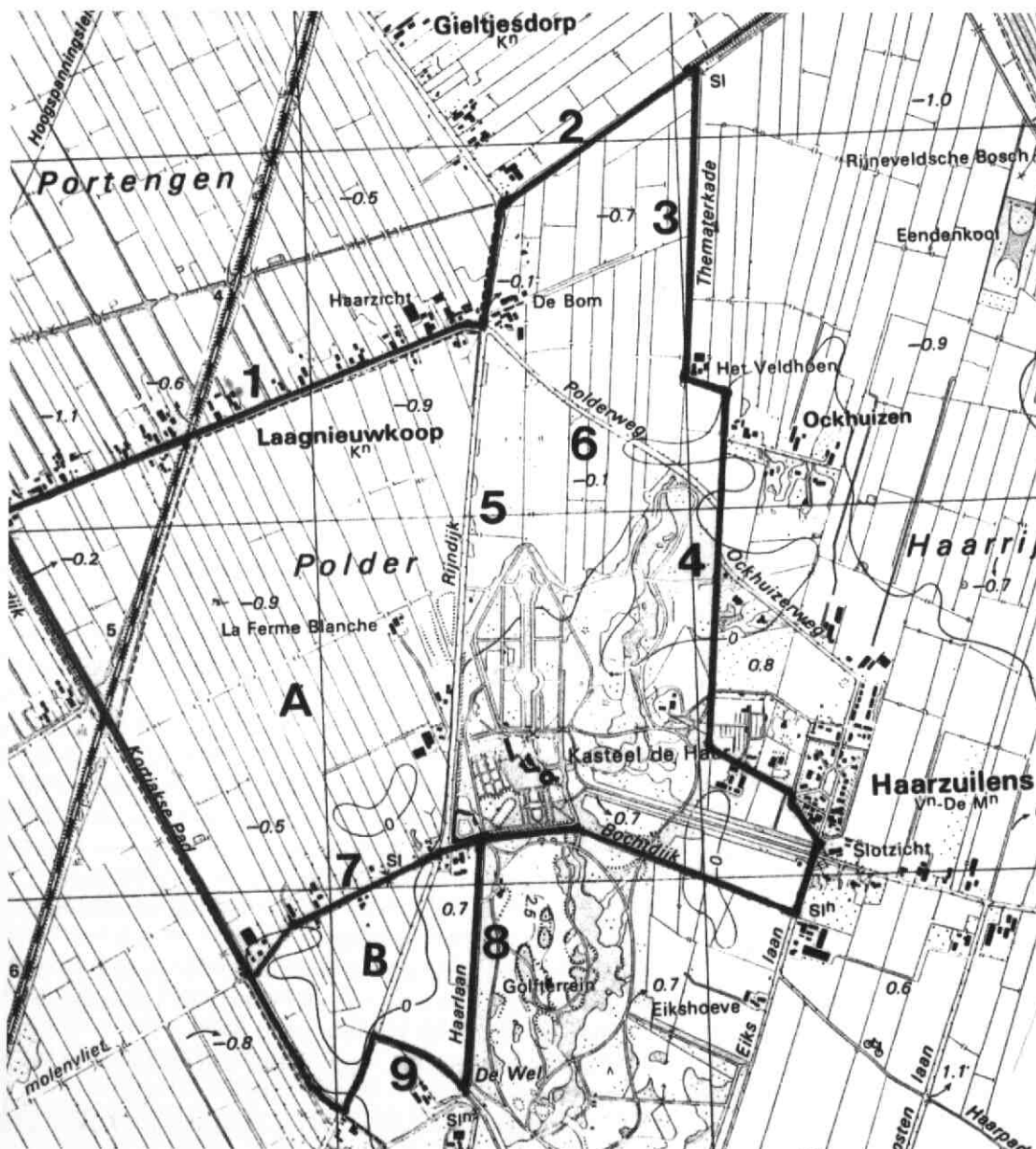
Rond het kasteel De Haar waren er ook nog twee gebieden die ontgonnen moesten worden. Het zuidwestelijke gebied wordt de polder Haarveld die vanuit de Lagehaarsedijk naar het zuiden wordt ontgonnen. Het andere gebied wordt gedeeltelijk vanuit De Haar en gedeeltelijk vanaf de Lagehaarsedijk in noordelijke richting ontgonnen. Dit ontgonnen gebied wordt de polder De Haar genoemd.

Aan de westkant van polder De Haar behoren het Kortjaksepad en de Breudijk tot de gemeente Harmelen. De overige

wegen behoren tot het grondgebied van onze gemeente. We beginnen daarom deze aflevering in het noorden met de Laag-Nieuwkoopsebuurtweg en volgen de polderwegen eerst in noordoostelijke richting. Nummer 2 op de plattegrond was voorheen een kade, de Westdijk genaamd, waarvan nu alleen nog een pad over is. De overige nummers van de straten in deze aflevering komen overeen met die op de plattegrond.

Laag-Nieuwkoopsebuurtweg

Deze weg (1) was de ontginningsbasis van de polder Laag-Nieuwkoop en werd de Nieuwkoopsebuurtweg genoemd.

Kaart van de polders
A. de Haar
B. Haarveld

1. Laag-Nieuwkoopsebuurtweg
2. Vroegere Westdijk
3. Thematerkade
4. Ockhuizerweg
5. Rijndijk
6. Polderweg
7. Lagehaarsedijk
8. Haarlaan
9. Parkweg

Gezicht vanuit het zuiden uit 1959. Links vooraan op de kruising de Rijn- of Haardijk. Links achter de Laag-Nieuwkoopsebuurtweg, midden achter de Schinkeldijk en rechts de Polderweg.

genoemd. Tijdens de ontginning van een gedeelte van de polder De Haar was dit de noordelijke begrenzing. Op de kaart van landmeter B. de Roy uit 1696 en op de Nieuwe Caerte van de provincie Utrecht rond 1700 wordt deze weg als 'Laegh Nieucoop' vermeld. Later is op een topografische kaart van 1860 de naam veranderd in Nieuwkoopse Dijk. In 1900 wordt dezelfde weg op de kaart van het Hoogheemraadschap van de Lange Vliet als de Laagnieuwkoopse Dijk vermeld. Momenteel loopt deze weg van de kruising bij de Rijndijk en Polderweg in westelijke richting naar de Wagendijk in de gemeente Harmelen. Het gebied ten noorden van deze weg behoorde vroeger tot de gemeente Laag-Nieuwkoop en later van Kockengen. Tegenwoordig behoort het tot het grondgebied van Breukelen.

Thematerkade

Tijdens de ontginningen liep deze weg (3) tussen de polders De Haar en Themaat. Het was de oostelijke grens van de polder De Haar. Omdat het tevens de westelijke grens was van de polder Themaat werd deze weg de Thematerkade genoemd.

Op de kaarten van landmeter B. de Roy van 1696 en de Nieuwe Caerte van de provincie Utrecht rond 1700 staat de Thematerkade, echter zonder naam, ingetekend. Met naam wordt deze weg genoemd in de Gemeente-Atlas van J. Kuijper uit 1868 en op de topografische kaarten van 1887 en 1892. Omdat deze weg eeuwenlang als Thematerkade bekend was, is daarover geen raadsbesluit in het gemeentearchief van Haarzuilens te vinden. De naam wordt wel officieel vermeld in de wegenlegger van de gemeente Haarzuilens van 9 maart 1937. Hierin staat vermeld: 'Themaatschekade: grind en sintels'.

Ockhuizerweg

Deze weg liep vóór de aanleg van park De Haar rechtuit in zuidelijke richting maar is later verlegd. De beschrijving van deze weg (4) is vermeld in jaargang 18, nummer 4, pagina 93.

Rijndijk

De Rijndijk (5) was een scheidingsweg tussen de polders De Lage Haar in het westen en de Hoge Haar in het oosten. Waarschijnlijk is daardoor in de 17e eeuw de naam Haardijk ontstaan.

Op de kaart van landmeter B. de Roy van 1696 wordt aan de westkant van Huys te Haer de 'Haer Dyck' vermeld. Ook in de Gemeente-Atlas van J. Kuypers van 1868 en op de kaart van het Waterschap Heijcop van 1900 wordt de naam Haardijk nog steeds genoemd.

Voor dezelfde weg is ook de naam Rijndijk gebruikt. Dit blijkt uit een overeenkomst van 13 juli 1530. Daarin staat: 'In

dese manieren ende voerwaerden na bescreven zoe hebben die gemeen choergesellen van buerkerck tot Utrecht verhuert Jacob Aelbertss te Vlueten vyff mergens lants, soe groet ende cleyn als die van outs gelegen syn in dat karspel van Vlueten, daer Sinte Barbaren gasthuys boven naest gelant is, mits achtalve (7¹/₂) mergen laats leggende ghemeenre aen den Rijndijck².

Beide namen komen ook voor op de kaart van P. Ketelaar van 1769. Daarop wordt 'Den Haer- of Rijn Dijk' vermeld. Dit is in 1937 ook nog het geval hetgeen blijkt uit de wegenlegger van de gemeente Haarzuilens van 9 maart 1937³.

De Rijndijk was voorheen het verlengde van de Schenkeldijk en liep tot aan de T-kruising van de Lagehaarsedijk. Tijdens de ruilverkaveling in de periode 1953 tot 1963 werd deze in zuidwestelijke richting doorgetrokken naar de Breudijk. Op 29 juni 1959 is de naam van het gedeelte van de Rijndijk tussen de Lagehaarsedijk en de gemeentegrens van Harmelen bij de Kortjaksebrug officieel door de gemeenteraad vastgesteld⁴.

Polderweg

Deze weg (6) is rond 1900 aangelegd waarover geschreven is in jaargang 18, nummer 4, pagina 94.

Lagehaarsedijk

Deze weg (7) was als dijk de ontginningsbasis van waaruit de polder Haarveld naar het zuiden en het westelijk gedeelte van polder De Haar naar het noorden werd ontgonnen. De agrarische bebouwing langs de dijk stond bekend als de buurtschap De Lage Haar. Dit verklaart ook de naam van de huidige weg. Op een kaart van 1624 wordt de naam 'De Haerdijck' vermeld. Tot in onze eeuw staat deze dijk ingetekend maar niet met naam genoemd. Wel wordt de molen genoemd die aan het westelijke einde van deze weg stond. Zo wordt in 1696 en in 1700 'De Haermolen' genoemd. Op kaarten van 1800 en later blijkt deze niet meer voor te komen. De unieke molen heeft echter tot 1907 op dezelfde plaats gestaan maar is in dat jaar door de bliksem getroffen en onherstelbaar verwoest.

Ondanks dat over deze weg geen raadsbesluit in het gemeentearchief van Haarzuilens te vinden is, zijn wel gegevens te vinden in de wegenleggers. Hierin staat op 30 augustus 1907

De Lagehaarsedijk

vermeld: 'Lagehaarsedijk: grint lopende van de Rijn- of Haardijk en de Zuijlenlaan in westelijke richting'⁵. Uit de wegenlegger van 9 maart 1937⁶ blijkt dat deze dijk nog steeds bestaat uit een wegprofiel van grint.

Haarlaan

De beschrijving van deze laan (8) is te vinden in jaargang 18, nummer 4, pagina 95.

Parkweg

Deze weg (9) was oorspronkelijk een oude middeleeuwse interlokale weg van Vleuten naar Kockengen. Deze liep van het dorp Vleuten naar hofstede 'De Wel' die in 1627 de 'Wellehofstede' werd genoemd. In de 13e eeuw had deze weg de naam 'Wielerveldsedijk' naar de gelijknamige polder.

Op de Nieuwe Caerte van de Provincie Utrecht omstreeks 1700 staat het 'Padt' ingetekend. In 1769 wordt op de kaart van P. Ketelaar deze weg 'Het Zand Pad' genoemd. Ter hoogte van de Haarlaan boog deze weg in zuidwestelijke richting af langs de Heijcop. In 1828 ging deze weg deel uit maken van de Kantonnale Provinciale weg. Dit is ook vermeld op een kaart van het Hoogheemraadschap van de Lange Vliet van 1900.

Door de gemeenteraad van Vleuten werd op 23 juni 1925 voor de oude zandweg en Kantonnale weg, vanaf de brug bij P. Bos (toen Dorpstraat 1) tot aan de gemeentegrens bij hofstede De Wel, de naam Parkstraat vastgesteld.⁵

Tijdens de ruilverkaveling in de periode van 1953 tot 1963 werd het westelijke deel van de Parkweg naar het noordwesten verlengd naar het nieuwe gedeelte van de Rijndijk. Hierdoor kwam het oude gedeelte, dat voorheen langs de Heijcop liep, te vervallen. Voor dit nieuwe verlengde gedeelte werd door de gemeenteraad op 29 juni 1959 officieel de naam Parkweg vastgesteld.⁶

Bronnen:

GAV= Gemeentearchief Vleuten-De Meern

HV= Archief Historische Vereniging Vleuten-De Meern-
Haarzuilens

Rb = Raadsbesluit Vleuten-De Meern

Noten:

1. GAV 453

2. HV 2GC549 13-07-1530

3. GAV 453

4. Rb 29-06-1959

5. GAV 452

6. GAV 453

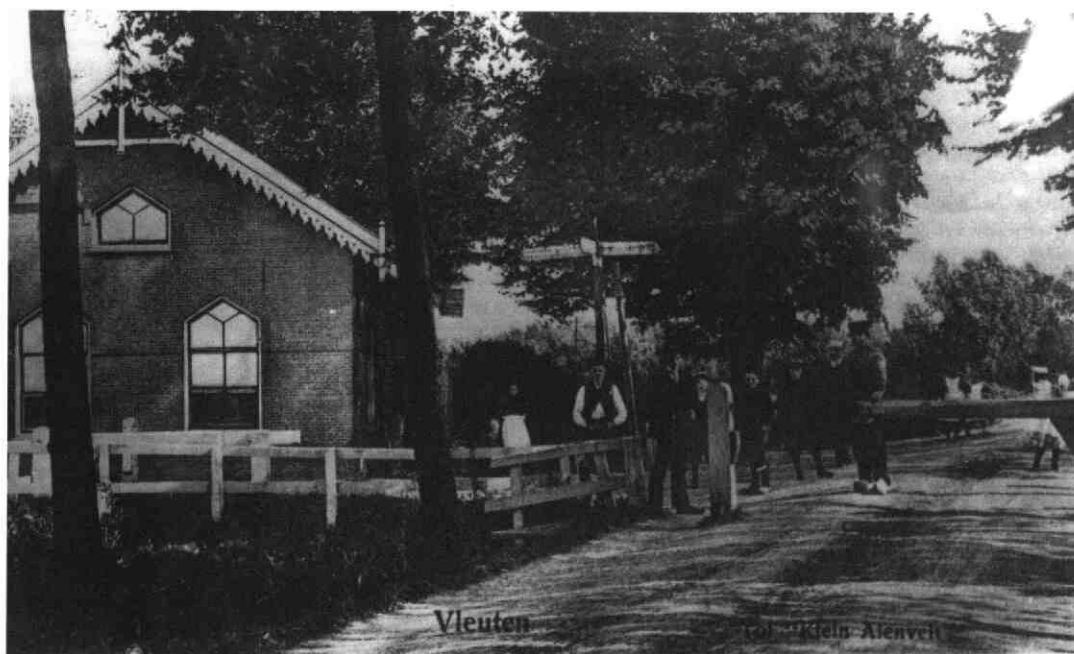
7. Rb 23-06-1925

De parkweg rond 1953

Een kijk van nu ... op 'n kiek van toen

Onlangs zijn op de rijksweg A 12, tussen Harmelen en De Meern, de proeven voor het rekeningrijden, zeg maar de tolheffing, begonnen. Op vier portalen staat van vier leveranciers apparatuur opgesteld waarmee de testen worden uitgevoerd. De ANWB is tegen het rekeningrijden en probeert via de Kampioen zijn lezers hiertegen te mobiliseren.

afb.1 Een fraai beeld op de oude tol met zelfs een oude wegwijzer

Op zich is tolheffen niets nieuws. Alleen mag men het rekeningrijden van nu niet vergelijken met het tolheffen van vroeger. Het tolheffen van nu is bedoeld om de weggebruikers uit de auto te krijgen en daardoor de filevorming op de wegen te verminderen. In de 17e- en 18e eeuw werd er ook al tol geheven dat vooral in de 19e eeuw een grotere vlucht heeft genomen. De tolgelden waren toen nodig in verband met het onderhoud en de verbetering van de wegen.

Binnen onze gemeentegrenzen kenden we in het verleden vijf tolplaatsen. Er was een tol ten zuiden van de ruïne van kasteel De Haar bij het begin van de Haarlaan. De tweede was op de Breudijk en de derde op de Kerkweg, wat nu de Burgemeester Verderlaan is.

Op de kiek van toen zien we de twee overige tollens. De duidelijkst zichtbare is de tol vanaf Utrecht richting Vleuten die 'Klein Alenvelt' werd genoemd. De andere tol staat links voor de zijgevel van de woning aan het begin van de huidige Kantonnaleweg.

Van de vijf tollens bracht die van Klein Alenvelt het meeste op. Op jaarbasis werd driehonderd

gulden door passanten betaald. Op zich is dat logisch te verklaren want het was een belangrijke doorgaande weg. De tol op de Breudijk leverde echter maar het schamele bedrag van negentig gulden op. Hieruit mag geconcludeerd worden dat het niet zo'n drukke weg was. Of zou het tolgeld daar lager zijn geweest?

Als we de oude situatie met de huidige vergelijken, dan zijn alleen de vorm van beide onderramen van het huidige café-restaurant 'De Tol' nog herkenbaar. Het is duidelijk dat de naam van dit etablissement afkomstig is van de tol Klein Alenvelt. Ook de naam van de

nieuwbouwwijk 'De Tol' heeft een relatie met de oude tol en dus niet met het café-restaurant.

In de loop van de jaren is er veel veranderd. De kiek van toen moet in het begin van deze eeuw gemaakt zijn. Door de vele bomen is de spoorweg, aangelegd in 1856, niet te zien. De oude Utrechtseweg was smal en met grint verhard, terwijl er nu een geasfalteerde tweebaansweg ligt met aan beide zijden een fietspad. Wat bijzonder opvalt is dat er in de loop van de jaren zoveel bomen verwijderd zijn. Van het idyllische beeld van toen is nu niets meer over. Ook in de komende jaren zal het beeld van nu, door de grootschalige woningbouw, weer veel veranderen.

J.H

afb. 2 Van de oude tol is alleen het café-restaurant als herinnering overgebleven

Foto: A.J. van Weerdenburg

Knikkeren

Het hele jaar door vermaken wij ons met allerlei spelletjes.

Voor ieder spel is er een bepaalde tijd van het jaar, wie dat bepaalt weet ik niet, maar plotseling is het vlieger-, hoepel- of toltijd.

Nu is het knikkertijd, je ziet dan ook heel veel kinderen met een knikkerzak om hun nek naar school gaan.

We hebben allemaal ons best gedaan om zoveel mogelijk knikkers te bemachtigen.

In een groot, arm gezin is er niet veel geld om knikkers te kopen, ook al kosten ze maar een paar centen.

Gelukkig spelen de fabrikanten van bijvoorbeeld wasmiddelen hierop in, en zo krijg je bij een pak zeepoeder al gauw een zakje knikkers.

Op school wordt het spel ingedeeld in verschillende groepen.

In de laagste groep speel je met gewone aardewerk knikkers, dus ook de "zeepoeder-knikkers". Dan volgt de groep van de zogenaamde "glaasjes", hierbij zijn prachtige exemplaren, en vooral veel "beukies" (glazen knikkers met in het midden figuurtjes in de vorm van een beukenootje, red.) Door de manier van spelen ontstonden ook weer groepen, zo zat je bijvoorbeeld in de groep "potje pikken" of "doodpikkertje".

Ik begon met aardewerk knikkers in de laagste klasse, wel allemaal dezelfde grootte maar wel verschillende kleuren.

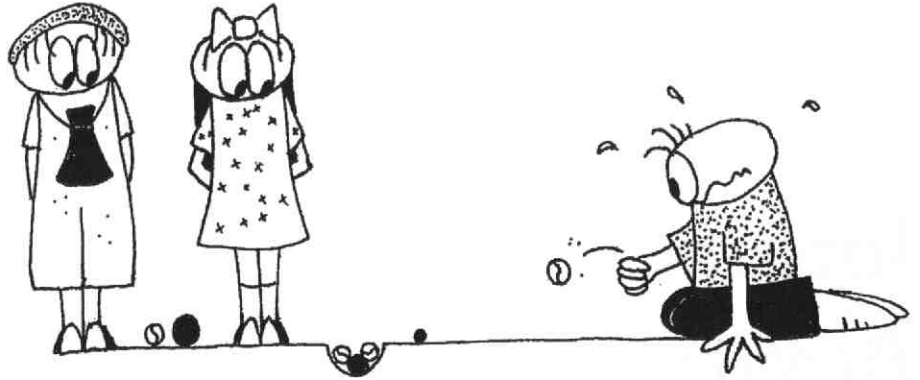
Ik was niet zo erg gelukkig en vaak kwam ik thuis zonder knikkers; allemaal verloren. Mijn moeder had dan altijd wel wat knikkers achter de hand en zo kon ik de volgende dag toch weer meedoen.

Op een dag had ik wat meer geluk, ik had vijftig knikkers gewonnen en ruilde deze voor vier mooie "glaasjes".

Nu kwam ik toch in een hogere klasse, dat was pas het betere werk.

Het ging heel goed, totdat er op zekere dag jongens kwamen met een looie bam, dat was een metalen kogel, waarmee ze met één gooi de hele pot leeg haalden.

Zo waren het toch weer de grote mannen met meer geld en een looie bam die mijn lot bepaalden.

Zo kwam ik tot de ontdekking dat de hele wereld en de samenleving één groot knikkerspel is.

De mensen met heel veel knikkers (geld) zullen het altijd winnen van de mensen met een paar goedkope knikkers.

De mensen met mooie kostbare knikkers krijgen er steeds meer en kunnen zich veroorloven er wat van te verkopen en van het geld hun voorraad op een voordelige manier weer aan te vullen.

De grote mannen in de wereld gooien desnoods hun looie bammen (bommen) uit vliegtuigen om nog meer bezit en macht te krijgen.

"Ja jongen", zei mijn vader, "probeer daar maar niet tegenop te knikkeren, als je voor goedkope knikkers geboren bent, zul je nooit veel dure glaasjes krijgen.

Als je de grote mannen tegenspreekt zullen ze misschien zeggen: Heb ik soms nog met jou geknikkerd?

Bedenk maar goed; eer jij met een zakje goedkope knikkers wat bereikt hebt, heb ik wel een kale knikker".

Het knikkerspel uit mijn jeugd is nu voorbij, het had allemaal zo mooi kunnen blijven, maar nadat ik het ging vergelijken met het grote wereldknikkerspel is voor mij de aardigheid er af.

Toch moet ik tegen mijn zin in de wereld mee blijven knikkeren.

Mijn knikkerzak is nu een geldbeurs met wat losse knikkers (centen).

In de wereld speelt men nu het liefst doodpikkertje. Met mijn paar losse knikkers probeer ik wel plezierig te leven, maar ik

moet oppassen, anders ben ik er vandaag of morgen toch nog uit geknikkerd.

Mijn mooie glaasjes van een dubbeltje zijn geen stuiver meer waard. Zoals mijn vader vroeger al zei: "Ja jochie, het is crisistijd, er is in de hele wereld stront aan de knikker".

Wat ik nog steeds niet goed begrijp; gaat het in de wereld nu om het spel, of om de knikkers?

De Meern 1948
Theo van den Berg

Illustratie
Barbara Gravendeel

Tijdschrift van de Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens
Verschijnt 4x per jaar. ISSN 0928-4893
19e jaargang nr. 2, juni 1999 ©1999

De vereniging is ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nummer V 479360

Correspondentieadres:
Dorpsstraat 1, 3451 BH Vleuten

Dagelijks bestuur:
Dr. Ir. P.K. Schenk, voorzitter
Dorpsstraat 29, 3451 BJ Vleuten
Tel. 030 - 6774915

J.W. Schoonderwoerd, secretaris
Meerndijk 62, 3454 HT De Meern
Tel. 030 - 6661462

P.G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3544 NC Utrecht
Tel. 030 - 6771483

A.J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
Tel. 030 - 6771263

Ereleden:
Mevrouw Prof. Dr. C. Isings, Soest
Dr. D.W. Gravendeel, Laag Keppel

Gebouwen:
Vleuten: Broederschapshuisjes (documentatie- en informatiecentrum), Dorpsstraat 1, Tel. 030 - 6774222 (gedurende openingstijden)
De Meern: Het Kabinet (permanente expositieruimte), Zandweg 147B (achter Verenigingsgebouw)

Contributie (inclusief tijdschrift):
f. 35,- per jaar,
bij verzending per post f. 13,- extra
Losse nummers tijdschrift:
f. 10,- voor leden, f. 12,50 voor niet-leden

Bankrelaties:
ABN-AMRO Bank De Meern,
rek. 55.66.33.040
Rabobank Vleuten, rek. 36.75.17.574
Postbank, rek. 2689200

Redactiecommissie:
H.E.J. van Essen en J.H.P. Heesters
Adres: Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
Tel. 030 - 6662992

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift is slechts toegestaan met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactiecommissie.

Illustratie voorpagina:
Schilderij van Jac. Graafland, eigendom van mevrouw E.J. Gresnigt-Staal, rond 1930 geschilderd. Op de voorgrond de toenmalige burgemeester van Vleuten. Op de achtergrond de Smederij van Machiel Staal en rechts de Broederschapshuisjes.

Druk: Jan Evers De Meern

Van de voorzitter

Het is al weer enige tijd geleden toen in het nieuws kwam hoe gering het historisch besef is van velen in dit land. Zelfs politici gaven er blijk van niet of nauwelijks te beschikken over enig inzicht in of kennis van onze geschiedenis. En deze mensen moeten beslissen over de toekomst! Je houdt het bijna niet voor mogelijk. Op zo'n moment voel je weer van hoe groot belang het werk is van verenigingen als de onze (om maar niet te spreken over de rol van het onderwijs).

In Leidsche Rijn is heel veel aan de hand. Eén van de uitgangspunten van het beleid is, dat bij alle veranderingen het verleden waar mogelijk in de nieuwe situatie moet worden teruggevonden. Soms wordt dit gemakkelijker gezegd dan gedaan. Een recent voorbeeld hiervan vormt de ontwikkeling langs de Groenedijk. Tot voor ruim een jaar werd in de plannen deze oude en schilderachtige weg zoveel mogelijk ontzien: het zou een doorgaande fietsroute worden, omzoomd door historisch verantwoorde bebouwing en begroeiing. Op recente tekeningen blijkt de weg op zeven of meer plaatsen te worden doorsneden, o.m. door ontsluitingswegen van de nieuwbouwwijk Langerak. De Historische Vereniging heeft, gealarmeerd door bewoners, bij de wethouder van ruimtelijke ordening van de gemeente Utrecht (waar de Groenedijk onder valt) met klem bepleit bij de oorspronkelijke plannen te blijven. Ook de Vereniging Oud-Utrecht heeft hierop aangedrongen.

De vorige maal heb ik op deze plaats al gewezen op mogelijk archeologisch onderzoek in het project Haarrijnse Plas,

met inzet van vrijwilligers. Inmiddels hebben medewerkers van de Historische Vereniging in de archieven een interessante ontdekking gedaan: in de eerste helft van de 17e eeuw heeft op _ 450 m ten noorden van de Thematerweg een huis (boerderij) met schuur gestaan. En dat op een plaats waar de ontginningsloot uit de 12e eeuw een merkwaardige slinger vertoont. Dit kan duiden op vroegtijdige bewoning, wellicht al van vóór die tijd. In samenwerking met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zullen vrijwilligers worden ingezet om te trachten de geschiedenis van die plek te achterhalen.

Tenslotte. Elders in dit nummer vindt u aangekondigd dat de komende herfst een tweetal activiteiten plaats zal vinden. In de eerste plaats op 5 oktober een lezing van de beide projectarcheologen Graafstal en Wynia, over de spectaculaire vondsten uit de Romeinse periode. Daarna op 15 oktober een avond waarin dorpsfilms uit de jaren 50 en 60 uit De Meern zullen worden vertoond. Noteer die data alvast. Het is de moeite waard!

P.K.Schenk

In dit nummer

	pag
Van de voorzitter	24
Smederijen in Vleuten en Haarzuilens	25
Rectificatie; "Een kleine eeuw glastuinbouw Vleuten-De Meern"	36
Een rechtenlijke dwaling in 1869	37
Onze straatnamen, aanvulling op (4)	48
Verenigingsberichten	48
Paard	49

Smederijen in Vleuten en Haarzuilens

door F.J.Scheepens

Als vervolg op het artikel over de smederijen van De Meern in ons tijdschrift van maart 1998 geef ik een beschrijving van de geschiedenis van de Vleutense smederijen. Op de lijst van niet-agrarische ondernemers van 1889 (zie ons blad jg. 18 nr. 1 blz. 8) is vermeld dat Vleuten drie smederijen had op de huisnr's. A34, A43 en A84. In Haarzuilens was toen geen smederij aanwezig. In de 17de en 18de eeuw daarentegen waren er smeden zowel in Vleuten als op De Haar en ze kwamen vaak voor in dezelfde families, daarom heb ik ook De Haar bij het onderzoek betrokken.

I De smederij op A34 van de familie Niessen (nu Dorpsstraat 56)

De familie Lenssinck eigenaar van de smederij van 1847 tot 1896

In 1847 liet Bernardus Lenssinck, landbouwer en Mr.timmerman op boerderij "Ken U zelve" aan de Vleutense Weg in Vleuten (perceel A 643 groot 1 are 80 centiares) een smederij bouwen aan een reeds bestaand woonhuis. Het is niet bekend wie de huurder van dit huis was en of hij het beroep van

smid uitoefende!

Na het overlijden van Bernardus in 1864 werd zijn weduwe Anna Verhoef eigenaresse tot haar dood in 1879. Opvolgend eigenaar van de boerderij en smederij werd haar zoon Gerardus Hermanus Lenssinck, die gehuwd was met Geertruida de Goeij.

Toen in 1891 Geertruida de Goeij overleed, werd een inventaris van de bezittingen opgemaakt voor de vaststelling van successierechten.

De familie bezat in Harmelen een boerderij met land, enige arbeiderswoningen, in Vleuten o.a. de boerderij "Ken U zelve"

familiefoto Niessen uit ca 1915.

Vooran de kleinkinderen van links naar rechts: Arnold Selders, Heintje Selders, Anna Selders, Rookje Niessen (dochter van Dionisius), Andries Niessen (zoon van Arnoldus), Rookje Niessen (dochter van Cornelis), Gijsbert Niessen (zoon van Cornelis)
de rij zittend v.l.n.r.: Anna Selders-Niessen, opa Arnoldus Niessen, oma Rookje Niessen-van Gelder, Berendien van Eldik-Niessen
de eerste rij staand v.l.n.r.: Hanna Niessen (dochter van Dionisius), Antonie Niessen, Jacobus Selders, Hillegonda Niessen-van Barneveld (vrouw van Hendrik), Gerdina Niessen-van Alphen (vrouw van Dionisius), Dionisius Niessen, Maria Niessen-Bos (vrouw van Cornelis), Cornelis Niessen, Jan van Eldik
de achterste rij staand v.l.n.r.: Willem Niessen, Henk Niessen, Jan Pieter Niessen, Susanna Niessen-Beukers (vrouw van Arnoldus), Arnoldus Niessen, oom Toon Niessen en tante Kee Niessen-?

met 22 hectaren land geschat op f 25000,-, huize Nieuwlust geschat op f 2500,- en een huis met smederij benevens twee woningen geschat op f 2000,-².

In 1896 veilde Gijbertus Hermanus Lenssinck (op bevel van de arrondissementsrechtbank van Utrecht!) verschillende onroerende goederen in Vleuten. Zeer waarschijnlijk konden de erfgenamen het niet eens worden over de verdeling van de goederen.

Hieronder volgt de veiling die plaats had ten huize van Gerardus Matthias van Dijk, kastelein in Vleuten:

1. "Een Heerenhuizing genaamd Nieuwlust met erf en tuin staande en liggende nabij het dorp Vleuten tusschen den Vleutenschen weg en de Vleutensche Wetering" bij het kadaster bekend met nrs. A878 en A879 groot 26 aren 10 centiaren, verhuurd voor f 275,- per jaar aan Ph. van Bijlevelt. Het schuithuis en duiventil zijn eigendom van de huurder. Koopster was mejuffrouw Hendrina J. W. Robbemond uit Harmelen voor f 4200,-;

2. Een smederij annex woonhuis kadasternrs. A775, A1139 en A1223 voor f 150,- per jaar verhuurd aan Arnoldus Niessen en de daaraan verbonden twee woningen bewoond door A. Terhorst voor 9 gulden per kwartaal en aan H. van den Hoven voor 11 gulden 50 cent per kwartaal tezamen groot 6 aren 23 centiaren "staande en liggende nabij de kom van het dorp Vleuten tusschen den Vleutenschen weg en de Vleutensche Wetering". Koper was Arnoldus Niessen voor f 3100,-;

3. Een huis, verdeeld in 3 arbeiderswoningen kadasternr. A70 groot 2 aren voor 12 gulden 50 cent per kwartaal verhuurd aan Van Geelen en voor voor 10 gulden per kwartaal aan Van de Bilt, staande en liggende midden in het dorp van Vleuten. Koopster was voor f 1250,- Cornelia Glissenaar, weduwe van Pieter van Dijk, de bakker;

4. "Een huis waarin de herberg met vergunning en de wagenmakerij-affaire wordt uitgeoefend" verhuurd voor 110 gulden per jaar aan Johannes Kroonenburg en nog 2 arbeiderswoningen verhuurd aan Hoogendoorn voor 13 gulden per kwartaal en aan Schurink voor 18 gulden 75 cents per kwartaal, kadasternrs. A88, A830, A831, A1001, A1002 en A1268 groot 8 aren 6 centiaren "staande en liggende nabij de Roomsche Catholieke kerk tusschen den Vleutenschen Weg en de Vleutense Wetering" (nu Pastoor Ohlhaan café de Papegaai). Koopster was mejuffrouw Hendrina J.W. Robbemond uit Harmelen voor f 4100,-³.

Arnoldus Niessen smid in Vleuten van 1880 tot 1921

Arnoldus Niessen werd geboren in 1850 in Soest, als zoon van smid Dionisius Johannes Ulrich Niessen en Bernardina Christina Ebersbach. Hij kwam in 1880 als Mr. smid met zijn vrouw Rookje van Gelder en drie kinderen vanuit Harmelen in Vleuten wonen. Hier werden negen kinderen geboren, waarvan er 3 jong zijn overleden. Zeer waarschijnlijk is hij vanaf 1880 huurder van de smederij van boer Lenssinck geweest. Bij de openbare verkoping in 1896 werd de smederij met 3 woonhuizen bij opbod ingezet door Adam J.J. Wintershoven, aannemer in Utrecht op f 3050,- vervolgens werd dit bod afgemijnd op f 50,- door Arnoldus Niessen, dus werd hij eigenaar voor f 3100,-.

Van de kinderen werden er vijf smid: de oudste Dionisius Johannes in De Meern, Cornelis in Zuilen, Antonie in Vreeland, Arnoldus in Woerden en Willem in Vleuten.

Tot 1921 heeft Arnoldus het smidsambacht uitgeoefend, toen verkocht hij de smederij met drie huizen aan zijn zoon Willem Niessen.

Willem Niessen smid in Vleuten van 1921 tot 1957

In 1921 kocht Willem Niessen een huis met smederij en erf groot 1 are 83 centiaren, een huis met schuur en erf groot 1 are 93 centiaren en nog een huis van 50 centiaren van zijn vader tezamen voor 3500 gulden. De koper nam de verplichting op zich "de verkoper en zijn echtgenoot vanaf heden hun leven lang kosteloos in zijn huize kost, inwooning, verpleging, kleding, bewassing en geneeskundige hulp te verschaffen in evenredigheid met hun stand"⁴.

Willem is geboren in 1894 en trouwde in 1921 met Elizabeth de With uit Veldhuizen. Uit dit huwelijk werden vier zoons geboren.

Willem en zijn vrouw boden ook onderdak aan kostgangers, zo is onderwijzer P. Meima vanaf 1939 enige jaren bij de familie in huis geweest. Willem was diaken van de Nederlands Hervormde kerk in Vleuten.

Willem Niessen in actie als hoefsmid

Vanaf 1957 is de smederij nog enige tijd in bedrijf geweest onder leiding van zoon Dion Niessen, waarna deze werd afgebroken. In 1962 werd huis en smederij verkocht aan J.P. Wieman, wiens zoon Cor er nu met zijn gezin woont.

I De smederij op A43 van de familie van Dijk (nu Dorpsstraat 34)

Dirk van der Lit smid in Vleuten van 1847 tot 1896

Dirk is geboren in Harmelen in 1821. Omstreeks 1847 verhuisde hij met zijn vrouw Aaltje Plomp en hun oudste kind Johanna naar Vleuten. Alle overige kinderen werden in Vleuten geboren. Velen stierven jong. Alleen bovengenoemde Johanna geboren in Harmelen in 1846 en Gerardus geboren in 1853 in Vleuten, bereikten de volwassen leeftijd. Dirk was al smid toen hij in Vleuten kwam. Hij woonde met zijn gezin op nr.A63. Is het toeval dat ook in 1847 Bernardus Lenssinck zijn smederij liet bouwen?. Het lijkt waarschijnlijk dat Dirk vanaf 1847 deze smederij van hem heeft gehuurd. Een bevestiging heb ik echter niet kunnen vinden.

Gerardus van der Lit, de toen 12-jarige zoon van Dirk, legde in 1865 de eerste steen van de nieuwe smederij. De bouwer was aannemer Cornelis Trompert, die al eigenaar van de grond was.

In 1868 kocht Dirk van Cornelis Trompert huis en hof (kadasternrs. A899 en A900 in Vleuten groot 3aren 45centiaren). Het is niet duidelijk of het hier om de smederij gaat. Dirk bezat nog meer percelen (nl. A962 2 aren 75 centiaren en A963 70 centiaren) eveneens afkomstig van Trompert⁵.

In 1892 kocht Dirk van Wessel van den Bosch, koopman in Laag Nieuwkoop voor zijn dochter Johanna de westelijke helft van ruim één hectare land tegenover de smederij. De oostelijke helft kocht Everardus Johannes van Dijk. De koopsom was voor ieder f 662,50. De grens tussen beide stukken was een sloot, "waarin de Heer van Dijk het recht zal hebben hout te wateren zonder daarbij de doorvaart te mogen belemmeren"⁶.

In 1896 regelde Dirk van der Lit zijn opvolging. Hij was toen 75 jaar. Zijn zoon had geen aanleg voor het smidsvak en werkte als agent voor de levensverzekering "De Utrecht" in de gelijknamige stad.

Adrianus Theodorus van Dijk, Mr.smid, geboren in Jutphaas, had trouwplannen en was op zoek naar een geschikte smederij. Op 16 mei 1896 kwam hij als commensaal (kostganger) bij Dirk in huis wonen en tien dagen later gingen ze naar de notaris voor de overdracht van de smederij met woonhuis voor f 3000,-. Voor hetzelfde bedrag werd een hypothecaire lening afgesloten⁷.

In 1897 overleed de vrouw van Dirk en werd er een inventaris gemaakt van hun bezittingen⁸:

twee huizen met tuin staande en liggende in Vleuten aan de Vleutense Weg getaxeerd op	f 2300,-
meubelen, kleeren en verdere lichamelijke goederen	f 510,-
een onderhandsche schuldbekentenis ten laste van de R.C. parochie kerk te Vleuten	f 4000,-
rente van 1 mei 1896 tot en met de sterfdag	f 151,11
een schuldvordering ten laste van Cornelia Glissenaar, weduwe van Pieter van Dijk, broodbakster te Vleuten	f 1200,-
rente als voren	f 37,335
een hypothecaire schuldbekentenis ten laste van Arie van Dijk, meester smid te Vleuten	f 3000,-
rente als voren	f 53,335
De totale schulden bedragen slechts	f 51,-
De begrafeniskosten inclusief kerkelijke diensten welke mogen worden afgetrokken bedragen	f 286,-

Bij de bouw van de RK kerk van Vleuten in 1885 had Dirk geld geleend aan het kerkbestuur, onder verantwoordelijkheid

van pastoor Theodorus de Klaver. De pastoor had in 1900 in zijn testament tot zijn enige erfgenaam benoemd het RK parochieel kerkbestuur van Vleuten. Na zijn dood in 1903 werden de schuldeisers via het Utrechts Dagblad opgeroepen om zich te melden. Uit de verantwoording van de boedelscheiding blijkt dat 37 schuldeisers zich hebben gemeld voor een totaal bedrag van 69642 gulden. Het uit te keren bedrag bedroeg slechts 14200 gulden. De preferente schuldeisers (zoals personeel) kregen 100% uitgekeerd, de overigen, waaronder Dirk van der Lit, ontvingen slechts 20,89% van hun vordering⁹.

Dirk en zijn kinderen Johanna en Gerardus (beiden bleven ongehuwd) verhuisden naar het huis naast de smederij (nu Dorpsstraat 32).

Dirk overleed in 1911 en was toen bijna 90 jaar. Johanna en Gerardus overleden kort na elkaar in 1921.

In een testament in 1921 had Gerardus bepaald dat Everardus J.van Dijk van de houthandel op zou treden als executeur-testamentair.

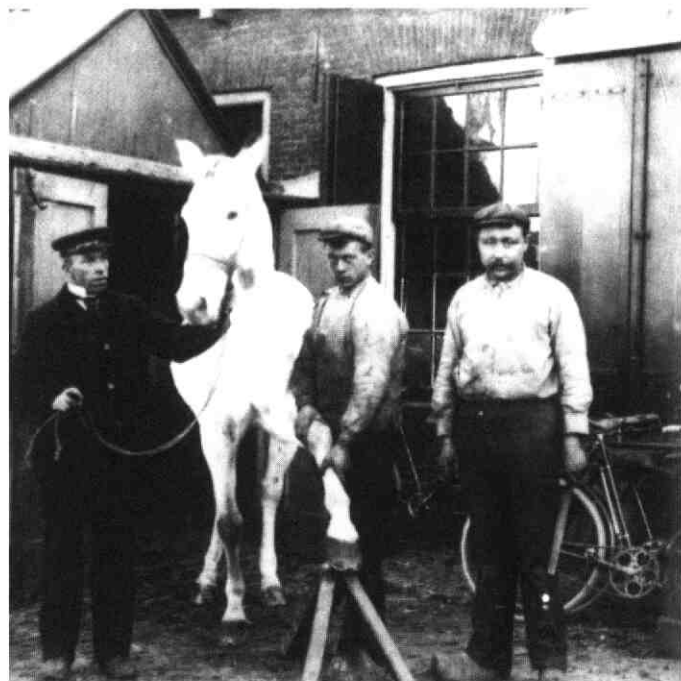
Hij legateerde aan het RK armenbestuur van de parochie van Vleuten en Haarzuilens een perceel bouwland en twee woonhuizen met de bepaling dat H.van den Hoven er zijn verdere leven gratis mocht blijven wonen. Bij verkoop van de huizen had Everardus J.van Dijk het eerste recht van koop¹⁰.

De familie van Dijk smeden in Vleuten van 1896 tot heden

Adrianus Theodorus (Arie) van Dijk, Meester smid, trouwde in 1896 in Montfoort met Cornelia Hermina van Rooijen.

Van de zeven kinderen werden Jurinus (Ries) en Theodorus (Do) smid in Vleuten, Harrie werd zilversmid in Edam, Johannes abt van een trappistenklooster in Berkel, Dora zuster van Liefde in Tilburg en Kees archivaris bij Douwe Egberts.

Arie kocht in 1928 een huis en schuur aan de Brink nr.3 van

De smederij van A.Th. van Dijk (1871-1961) links, Ome Willem (hij was geen oom en heette eigenlijk Jan, maar omdat hij in dienst was bij een 'heer' uit Woerden, die al een knecht had met dezelfde naam, werd hij maar Willem genoemd). In het midden een smidsknecht en rechts met rasp Arie (A.Th. van Dijk, smid in Vleuten van 1896 tot 1936

Johan Karl Drächer, die er vier jaren een smederij had. Uit concurrentieoverwegingen zorgde Arie er wel voor dat er geen smid meer in kwam. Het pand werd vele jaren verhuurd aan Herman van Rooijen, die er een slagerij begon in 1937¹⁾.

Na het huwelijk van zoon Ries van Dijk met Annie van Kleef, een dochter van Theodorus (Dirk) van Kleef in 1936, gingen zij in de smederij wonen. Daar werden hun acht kinderen geboren. De tweede zoon Dirk werd smid en opvolger. Hij trouwde met Truus Hansen uit De Meern. Ze woonden één jaar in de oude smederij en daarna lieten ze aan de overkant van de oude smederij een nieuw pand bouwen, waar ze nu nog wonen en werken. Een hoefstal was niet meer nodig, want de paarden verdwenen door de mechanisatie in de landbouw. In een constructiehal wordt volgens de nieuwste milieu-eisen het smidsvak nog steeds uitgeoefend. Verwacht mag worden dat zoon Jurrie binnen afzienbare tijd het bedrijf zal voortzetten.

Enkele anekdoten uit het leven van Arie en Ries van Dijk ver-

Familiefoto van Dijk gemaakt in de tuin tegenover de smederij, van links naar rechts: Harrie, opa Arie van Dijk, Johannes, Dora, oma Hermina van Dijk-van Rooijen, Ries, Kees, Johanna en Do.

teld door Dirk van Dijk en Nel van Rooijen-van Dijk.

Toen in 1935 de R.K. kerk werd verbouwd moest er een toegangshek naar de doopvont worden verplaatst. Aan Arie van Dijk werd een offerte gevraagd door pastoor Ohl. Na enige tijd hoorde Arie dat Giel Staal de opdracht kreeg. Hierover was hij zo kwaad, dat hij de pastoor enige tijd weigerde te woord te staan.

"Ho Rooie" schreeuwde Ries van Dijk, toen hij een bruin paard besloeg, terwijl hij zag dat Rooie Mien voorbij kwam.

Foto van hek, voorstellende een smid in actie gemaakt door Ries van Dijk bij drukkerij Van Rooijen, Odenveltlaan 3 te Vleuten

Er waren paarden die bij het beslaan opstandig werden en er vandoor wilden gaan. Daar werd de volgende oplossing voor gevonden. Er werd een groot zeil onder de buik van het paard doorgehaald en met een soort katrol werd het paard omhooggetrokken, waardoor het dier geen grond meer onder de benen voelde. Als dat ook niet lukte werd Hannes van der Horst erbij gehaald. Hannes, bijnaam "storm en onweer", wist met paarden om te gaan. Hij werkte bij een boer als daggelder en woonde in één van de huisjes bij de houtwerf.

Als Nel van Dijk uit school thuis kwam, keek ze altijd welk

De voliëre in het park van kasteel De Haar. Op de nok van het ijzeren geraamte staat smid Ries van Dijk. Nu bevindt zich op dezelfde plaats het informatie-centrum van het kasteel.

paard er in de hoefstal stond, want ze moest er langs naar de voordeur. Als het een engerd was riep ze eerst om haar moeder.

Dirk van Dijk bracht de paarden vaak terug naar de eigenaar, soms wel met drie tegelijk. Die werden dan hoofd/staart aan elkaar gebonden. Hij sprong op de rug van het voorste paard en in galop ging het dan naar huis. Het paard van Piet Lam liep altijd alleen naar huis. Zodra die klaar was werd het dier losgelaten en er ging een telefoontje naar de Lage Hoeve dat hij eraan kwam.

Een paard van Arie van Rooijen van Themaat hield zo van zoetigheid, dat hij in een onbewaakt ogenblik het kruideniers-winkeltje van Hannes van Eijk binnenging en de bruidsuikers opvrat.

Vermeldenswaard is dat Do van Dijk zijn gehele leven als

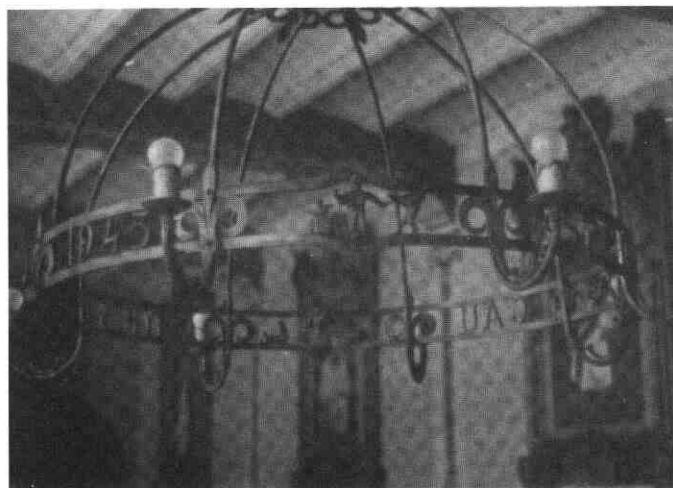

Foto van kroonluchter in klooster trappisten gemaakt door Arie van Dijk en zijn zoons Harrie, Ries en Do t.g.v. de verkiezing van zijn zoon tot abt Dom Willibrord in 1945.

smid in het familiebedrijf heeft gewerkt, eerst bij zijn vader, daarna bij zijn broer Ries van Dijk en tot zijn pensioen bij zijn neef Dirk van Dijk.

III De smederij op A84 van de familie Staal (nu Dorpsstraat 4)

Deze smederij was verreweg de oudste van Vleuten. Al in 1535 woonde er een Cornelis Gijsbertsz, gehuwd met Marijchen als "hoeffsmit" en kocht er 3½ morgen land van Frederick Aartsz en in 1536 nog eens ½ van 5 m land naast de Broodakker uit die Rijn tot de Dorpeldijk¹².

Bovendien is bekend dat in 1586 Cornelis Jansz Vernooij, gehuwd met Neeltgen van Rijn, er smid was, hij kocht 4 morgen 4 hont 80 roeden land in Vleuten¹³.

In 1632 komt Meerten Cornelisz Vernooij met zijn vrouw Grietgen Adriaense en hun drie kinderen Majchgen, Gerrichgen en Cornelis voor in de kerkrekeningen van het kapittel Oudmunster, die toen de goederen van de kerk van Vleuten beheerde.

In 1642 werd hij opnieuw vermeld, nu als smid van Vleuten, in dezelfde boeken en in de gerechtsboeken van Vleuten, in 1643 als kerkmeester van Vleuten en in 1647 als diaken van de armen van Vleuten.

Anthonis Hermansz van Overschie smid op de Haar en in Vleuten omstreeks 1650

De eerstvolgende smid die we vinden was Anthonis Hermansz van Overschie, die in 1645 smid aan de Haar was en daar een huis kocht van Gerrit Joosten van Rijckelikhuijsen, wonende op Themaet¹⁴.

In 1657 kocht Anthonis Hermansz van Overschie, smid in Vleuten een huis in Vleuten van Aeltgen Jans, weduwe van Cornelis Rutgers van Dijk¹⁵.

Dezelfde Anthonis Hermansz kocht in 1657 als smid van Vleuten samen met zijn vrouw Stijntje Jans een huis in het dorp Vleuten. We moeten dus aannemen dat hij omstreeks 1657 is verhuisd naar Vleuten. Hij neemt dan een hypotheek van f500,- op dat huis.

De familie van de Blanckevoort smid in Vleuten van ca.1695 tot ca.1719

In 1695 verkocht Annichje Swartsenburgh, weduwe van Jan Hermansz van de Blanckevoort in Vleuten "de smitswinkel met smitsgereedschap" voor 50 gulden aan haar oudste zoon Herman Jansz van de Blanckevoort¹⁶.

Zijn loopbaan was maar kort, want zijn weduwe Cornelia Teunisse Back hertrouwde in 1719 met Herman Teunisse van Overschie, die zijn smederij op De Haar had verkocht en zich als smid vestigde in Vleuten. Het was Herman's 3de huwelijk.

Herman Teunisse van Overschie smid in Vleuten van 1719 tot 1722

Herman Teunisse van Overschie was tot 1719 smid aan de Haar. Ook zijn broer Jan Teunisse van Overschie was er smid. Hij komt tussen 1707 en 1723 meermalen voor in de rekeningen van gerecht Themaet¹⁷.

Herman was in 1717 weduwnaar geworden van Margrietje van Grijpesteijn, zijn 2de echtgenote. Bij de boedelscheiding in 1718 werd de smidswinkel met toebehoren overgenomen door zijn schoonzoon Anthonij de Bekker, die in 1714 gehuwd was

met dochter Stijntje van Overschie uit zijn tweede huwelijk.

Volgens de estimatie (taxatie) in 1718 had hij aan vaste goederen:

"Eerstelijk een huijsinge en schuurtje met het erv off bogartje bepotinge en beplantinge staande en gelegen onder de gerechte van de Haar breder de transport brief van dato 26 julij 1706 daar van sijnde en bij schout en schepenen van de Haar geestimeerd ter somme van f 250,-, mitsgaders de smitswinkel tot de voorschreven huijsinge behorende bestaande in een aambeeld, speerhaak, blaasbalk, twee schroeven, een nieuwe schaar, een kleijn aambeeld, een speerhaak, eenige smeeekolen, omtrent 100 pond nieuw ijser, twee schaarbledden en voorts de hamer en tangen tot de winkel behorende met ooijsstal en slijpsteen tesamen geestimeerd op f 105,-;

Item sekere huijsinge enz.

Aldus de voorschreven inventaris en boedelcedulle bij den boedelharder ten overstaan van schout en schepenen in capite deses genomineerd doen maken instellen en overleven, naar sijn beste kennisse en wetenschap, sonder enige goederen willens off wetens verswegen off ter quade trouwe agter gehouden te hebben protesterende daaromme bij desen wel expresselijk, indien namels ietwes tot bate of schade deses boedels te voorschijn mogte komen, off enige veranderinge nodig ware, daar inne niet behaald te wesen, maar integendeel desen inventaris daar mede te mogen amplieren, corrigeren, dresseren of diminueren, sulx bevonden sal worden te behoren, praejuditie van sijn boedelharders goed regt, presenterende derhalve desen inventaris desnoots en daartoe versocht sijnde met de behorenlijke boedeleed te sterken, Actum de Haar den 16-11-1718 en was getekend Cornelis van Liesvelt schout en Sijmen Cornelisz de Jongh, Gijsbert Jansz Veen en Jan Teunissen de Hit schepenen van de Haar". Hermen van Overschie beloofde de smederij op de Haar in mei 1719 te zullen ontruimen t.b.v Anthonij de Becker¹⁸.

Hij hertrouwde in 1719 met Cornelia Teunisse Back weduwe van Herman Jansz van de Blanckevoort en vestigde zich als smid in Vleuten.

In 1721 verkocht hij als smid in Vleuten op de Haar een huis, erf en grond aan Jacob Hendrix Billeges, kleermaker aan de Haar¹⁹.

In 1722 overleed Herman Teunisse van Overschie.

Antonie de Becker smid op de Haar en Vleuten van 1719 tot 1743

Antonie de Becker, geboren in Megen (NB) en Meester smid trouwde in 1714 Stijntje van Overschie. Twee kinderen werden geboren in 1714 en 1717 in Vleuten, daarna van 1719 tot 1724 drie op De Haar.

In 1735 werd Antonie genoemd als smid en eigenaar van de smederij van Vleuten²⁰.

Willem van Hengstum smid op de Haar van 1743 tot 1808

Willem van Hengstum, geboren in Empel bij Den Bosch, trouwde in Vleuten in 1743 met Margrieta (Grietje) de Becker, geboren op de Haar en gedoopt in Vleuten in 1723, dochter van bovengenoemde Anthonij de Becker en Stijntje van Overschie. In 1744 kocht Willem van Jan Willemsz de Kruijf een huis met schuurtje en boomgaardje aan de Haar voor f 140,-²¹.

Willem bezat ook de smederij in Vleuten. In 1777 verkocht hij deze aan zijn oudste zoon Lucas. Zijn zonen Antonius en Cornelis werden smid in Utrecht en Johannes volgde hem op op

De smedenfamilies Van Overschie en Van Hengstum

Antonhis Hermansz van Overschie
 smid dHr en Vtn
 x1 Stijntje Jans

Hernan
 smid dHr en Vtn

x2
 Margriet v.Grijpestijn

Stijntje
 x 1714 Vtn
 Anthonie de Becker
 smid dHr

de Haar

Jan Fijgje Grietje Maria
 * 1714 * 1717 * 1723 * 1724

Jan
 smid Vtn

x 1709 Vtn
 Stephania van Bunnik

Cornelis van Hengstum
 landbouwer Empel NB

x
 A.van Swanenbergh

Lucas
 x 1713
 A.Kluedtmans

Willen
 smid dHr
 x 1743 Vtn
 Grietje de Becker

de Haar

Lucas * 1744 smid Vtn x1 1775 Vtn H.Verkerk x2 1797 Vtn K.v.Straalen
 Aletta * 1746 ongetuwd
 Antonius * 1748 ongetuwd
 Cornelis * 1749 smid Utr x 1777 Utr M.Brouwer
 Wilhelmus * 1751 smid Utr x M.v.Liefland
 Joannes * 1753
 Christina * 1755
 Johannes * 1757 smid/tapper dHr x 1795 A.Haring
 Wilhelma * 1759

Vleuten

Margrita * 1776
 Johannes * 1777 smid Wbr x 1805 Vtn J.Honburg
 Mie * 1781
 Piet * 1783 x 1810 Vtn J.A.Kusters
 Willem * 1785 smid Vtn x 1821 Vtn M.van Schaik
 Grietje * 1787
 Hendrik * 1789
 Alie * 1799
 Gert * 1801
 Wilhelmina * 1803
 Wilhelmina * 1808

Vleuten

Westbroek

Vleuten

Lucas * 1808 smid Swk x1 1838 Swk H.Stekelenburg x2 1856 Swk A.van Dijk
 Gerardus * 1810 smid Mft x 1845 Wdn E.A.Obdan
 Johannes * 1818 smid Nbg x 1848 Bdg A.K.Boers
 Hendrik * 1822 smid Msv, Odr en Mft x 1850 Bunnik J.van Rossun
 Lucas * 1823 priester
 Willem * 1828 smid Vtn ongetuwd

Schalkwijk

Werkhoven

Nieuwerbrug

Maarsseveen

Lucas J. smid Swk x 1892 Htn Dina Zomer
 Petrus A. smid Sst x1 1893 Sst G.A.Staal x2 1903 J.Boerssen
 Johannes G. smid Whv x1 1879 Htn C.Lindeman x2 1889 Htn C.Roskam
 Johannes smid Nbg en Wdn x 1889 ca A.C.Okkerse
 Willem J. smid Mft x 1919 Odw

Schalkwijk

Gerardus L.
 smid Swk
 x 1919 Swk
 H.M.Spithoven

Schalkwijk

Verklaring tekens en afkortingen:

* = geboren	x = getuwd	Wdn Woerden
Vtn Vleuten	Mft Montfoort	Nbg Nieuwerbrug
dHr de Haar	Msv Maarsseveen	Sst Soest
Hzl Haarzuilens	Odr Oudenriijn	Bdg Bodegraven
Utr Utrecht	Odw Oudewater	Htn Houten
Swk Schalkwijk	Whv Werkhoven	Wbr Westbroek

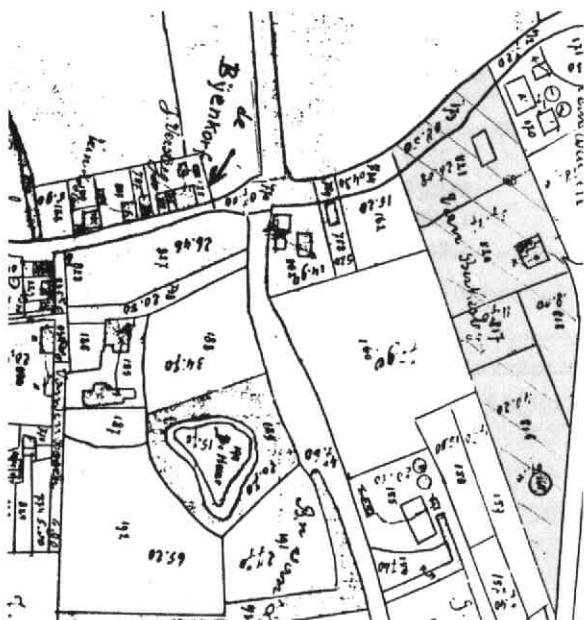
de Haar²².

In 1794 gingen Willem van Hengstum en Grietje de Becker naar de notaris voor hun testament met legaten aan hun kinderen²³.

Aaltje, Jan en Antonie ontvingen tezamen een boomgaard met woning genaamd het Huijs van Termeijde. Niet te verwarren met kasteel Ter Meij dat toen niet meer bestond. Het lag ten westen van kasteelruïne De Haar waar nu het Stalplein is. (zie gearceerd gedeelte op kadasterkaart). Antonie kreeg f100,- alsmede een bed met toebehoren en Aaltje eveneens een bed met toebehoren.

Jan kreeg de keuze om "huizinge, berg en schuur, zijnde de smitswinkel aan de Haar" aan en over te nemen voor zodanige prijs als waarop sulks door twee onpartijdige en deskundige personen zal worden getaxeerd."

Zoon Willem kreeg een legaat van f 200,-. In 1805 stelde Willem van Hengstum, dan 88 jaar oud, zijn zoon Johannes van Hengstum aan "als executeur en reddenaer zijns

Kadasterkaart 1832 Haarzuilens. In het midden de ruïne van het kasteel, onder bij de pijl de smederij en herberg "de Bijenkorf". Het gearceerde gedeelte het huijs Termeijde

boedels en om deselve tot liquiditeit te brengen".

Hij gaf hem de macht en de autoriteit, wanneer hij dat nodig oordeelde "de vaste of onroerende goederen ten gelde te maken, hetzij uit de hand of bij publicque veiling aan de kopers te cederen en transporteren na stili locale (naar plaatselijk gebruik)"²⁴.

Willem overleed in 1808 op De Haar. Hij werd 91 jaar oud.

Jan van Hengstum smid op de Haar van 1808 tot 1828

Jan trouwde met Jaantje Haring uit Woerden.

Met de smederij ging het snel bergafwaarts, want in 1815 nam Jan een hypotheek van f 300,- van Huijch van Seldenrijk uit Laag Nieuwkoop op "een huijs, schuur en smitswinkel met overdekte kolfbaan aan De Haar ten noorden begrensd aan de Heer van De Haar en ten westen aan de erven van Pieter van Duuren, verkregen uit de boedel van zijn ouders." Behalve de smederij exploiteerde hij ook een herberg met kolfbaan "de Bijenkorf" genaamd. Het kolfspel was in die tijd erg populair²⁵. Jan overleed in 1828.

Lucas van Hengstum smid in Vleuten van 1777 tot 1821

Lucas, geboren in 1744 op de Haar, huwde in 1775 Maria Verkerk, geboren op Themaet, dochter van de Vleutense bakker Jan Verkerk en Hendrikje van Bijlevelt. In 1777 kocht hij de smederij in Vleuten van zijn vader. Uit het huwelijk van Lucas en Maria werden zeven kinderen geboren, waarvan twee zoons het smidsvak voortzetten, Johannes in Westbroek en Willem in Vleuten. Na het overlijden van Maria Verkerk hertrouwde Lucas in 1797 met Klaartje van Straalen, afkomstig uit Utrecht. Uit dit tweede huwelijk werden vier kinderen geboren. Lucas overleed in 1821.

De boedelbeschrijving van Lucas van Hengstum in 1821²⁶.

—in een smitswinkel—

drie aanbeelden tesamen geschat op	f 70,-
elf hamers op	f 8,-
enige tangen en verder gereedschap op	f 14,-
drie bankschroeven op	f 8,-
drie speerhaken op	f 3,-
enige leesten en spieën op	f 4,-
enige nagelgaat ijzers op	f 4,-
enige vijlen op	f 2,-
drie snij ijzers op	f 2,-
twee blaasbalken op	f 30,-
twee slijpstenen	f 12,-
twee bakken met gereedschap	f 2,-
vier en vijftig paar hoefijzers	f 10,50
enig gemaakt ijzer	f 3,30
een nieuwe schaar	f 8,-
enig oud ijzer	f 1,-
drie maten koolen	f 4,50
vijftig steelen	f 2,50

—in een binnenkamer—

een bed, peluw, twee kussens en twee dekens	f 20,-
twee kasten	f 8,-
een tafel	f 2,-
acht stoelen	f 2,40
drie stoven	f 0,90
twee ijzeren potten	f 0,80
een theeketel	f 1,-
een kopere wasketel	f 2,-
drie koffijketels	f 1,50
een koffijmolen.	f 0,75
een bierkan en vijsel	f 3,-
een lamp en bedpan	f 2,-
een tang, blaaspijp en haal	f 3,-
een vriesche klok	f 9,-
vier schilderijen	f 0,60
een lessenaar	f 1,50
zes tinne borden	f 1,80
negen stelsels	f 0,90
een lessenaar	f 1,50
een spiegel	f 0,30
acht schotels en vijf borden	f 1,90

—op een opkamer—

een bed, peluw en twee kussens en twee dekens	f 20,-
twee tafels	f 1,-
veertig schotels en borden	f 6,-
vijf rekken	f 0,75
twee waterremmers	f 1,-

een wastobbe	f 1,-
enig spek, vleesch en vet	f 12,-
een partij aardappelen	f 5,-
twee wafel en een prouwelijzer	f 1,80
een jas, buijs, broek, drie hembden, eene slaapmuts en hoed	f 15,-
een paar zilvere broekgespen met stalen beugels	f 1,50
zes lakens	f 3,60
zes sloopen	f 1,80
twee schoorsteen kleeden	f 1,20
—op de zolder—	
twee ladders	f 1,-
een partij turf	f 1,20

—het schuldboek—

een boek, ingenaaid in eene chitspapiere band waarachter niets opgeschreven staat, beginnende met den acht en twintigste November achttien honderd achttien en eindigende met den derden November achttienhonderd twintig waaruit geene bladen zijn gescheurd en dus is in een goede staat en ook bleek daaruit dat den boedel van onderscheidene personen als andersints schulden had te weten:	
van de Themater Polder over 1820	f 84,-
van de weduwe van Arij Dop op Themaat over 1820	f 66,65
van de Heer Angelkot te Vleuten over 1820	f 12,65
van de Wel Eerwaarde Heer van den Nieuwendijk, pastoor te Vleuten over 1820	f 11,-
van Gerrit van Schalkwijk over 1820	f 38,-
van de Heer Paulus Martinus van Bijlevelt te Vleuten over 1820	f 13,95
van Pieter Verkerk op Themaat over 1820	f 1,60
Annigje Pouw te Vleuten voor een hypotheek van rente daarop verschuldigd	f 1000,-
de ijzerkoper Nagel te Utrecht	f 623,15
de ijzerkoper Barrebas te Utrecht	f 100,-
Willem van Hengstum voor verdiend loon	f 100,-
de gebroeders Leerkind voor geleverde zijssen en zegten	f 70,-
de turfboer de Heus	f 15,-
de schoenmaker den Hork	f 10,-
Elsje van Schaik voor een geleverde koeij	f 30,-
Hannes van Rijn voor een varken	f 20,-
Evert van Dijk voor winkelwaren	f 51,-
de doodschulden bedragen	f 41,80

Willem van Hengstum smid in Vleuten van 1821 tot 1862

Willem van Hengstum geboren in Vleuten 1785, huwde in 1821 met Maria van Schaik. Maria was geboren in Zuilen en gedoopt in Maarssen in 1796 als dochter van landbouwer Hendrikus van Schaik en Joanna Blom. Willem kocht in 1824 de helft van de smederij, die voorheen leenroerig was aan den Huize van den Ham, voor 700 gulden van zijn stiefmoeder Klaartje van Straalen²⁷.

Willem overleed in Vleuten in 1862 en Maria in 1869. De boedelscheiding had pas plaats in 1875²⁸.

Van de zeven kinderen zijn er dan drie overleden, nl. in 1869 de Weleerwaarde Heer Lucas van Hengstum, pastoor in Herveld en in 1864 en 1868 resp. Johanna en Maria in Vleuten. Van de overige kinderen is alleen Hendrikus gehuwd, hij was smid in Maarssen, Oudenrijn en Montfoort en hij kreeg ruim 200 gulden uitgekeerd in contanten. De overige bezittingen bleven onver-

deeld bij Willem van Hengstum, zijn zuster Cornelia en broer Gerrit van Hengstum. Bij een eventueel huwelijk van één van hen zal hij of zij binnen drie maanden worden uitgekocht en het toebedeelde huis zal niet aan vreemden mogen worden verkocht dan nadat daarvoor bevorens het recht van naasting of voorkeur zal zijn aangeboden aan broeder Hendrikus van Hengstum en aan zijn kinderen voor de prijs of zodanige prijs als waarophet perceel zal worden geschat door twee deskundigen van weerszijde te benoemen, die bij verschil een derde zullen toevoegen.

De inventaris van de bezittingen in 1875:

Het huis met schuur en noodstal kadasternr. A69 groot 3 aren 80 centiareen werd gewaardeerd op.	f 3000,-
De meubelen en vaste gereedschappen tot de smederij behorende op	f 715,-
Contante gelden en vorderingen van de smederij	f 1300,-
Aan schulden een hypotheek aan Jan van Dijk, de bakker	f 2550,-
Schulden van huishoudelijke aard en ter zake van de gedreven smederij tezamen	f 1592,86

Willem van Hengstum jr smid in Vleuten van 1872 tot 1881

Willem van Hengstum jr overleed ongehuwd in 1881. Aangzien er in de familie geen opvolger was te vinden werd de smederij in het openbaar geveild.

"Op den 17de sept. 1881 wordt in het lokaal van de openbare verkoping achter St. Pieter door Gerrit van Hengstum, smid te Vleuten voor zich zelf en gemachtigde van zijne zuster Cornelia van Hengstum zonder beroep te Vleuten overgegaan tot in het openbaar veilen van het huis A84 waarin de smederij wordt uitgeoefend met schuurtje en noodstal, erf en grond en tuin staande en gelegen te Vleuten belend aan de ene zijde de weduwe A. van Bentum en aan de andere zijde de Heer G. Lenssinck kadasternr. A69 groot 3aren 80 centiareen, grondbelasting over lopend jaar f 10,86 en ongelden t.b.v de Nederlands Hervormde Kerk te Vleuten f 0,15 per jaar, aangekomen van Willem van Hengstum en Maria van Schaik.

De veiling werd ingezet door Lucas van Hengstum, smid te Schalkwijk op 3800 gulden, vervolgens afgemijnd door Jan Staal smid te Maartensdijk op f400,-; koper was Jan Staal voor f 4200,-²⁹.

Johannes (Jan) Staal smid in Vleuten van 1881 tot 1890

Johannes Staal jr werd geboren in Maartensdijk in 1825 als zoon van smid Johannes Staal sr en Elisabeth Baas. Johannes sr werd geboren in Soest, waar zijn ouders eveneens een smederij hadden. Johannes jr kocht in 1874 in Maartensdijk van zijn vader "een huis tot drie woningen ingerigt met ijzersmederij, schuur, tuin, boomgaard, erf en verder aanbehooren". Hij heeft er slechts zeven jaren als eigenaar gewoond. Hij was in Maartensdijk de enige Rooms Katholiek en moest elke zondag naar de R.K. kerk in de Biltstraat te Utrecht. Daarom verhuisde hij naar Vleuten.

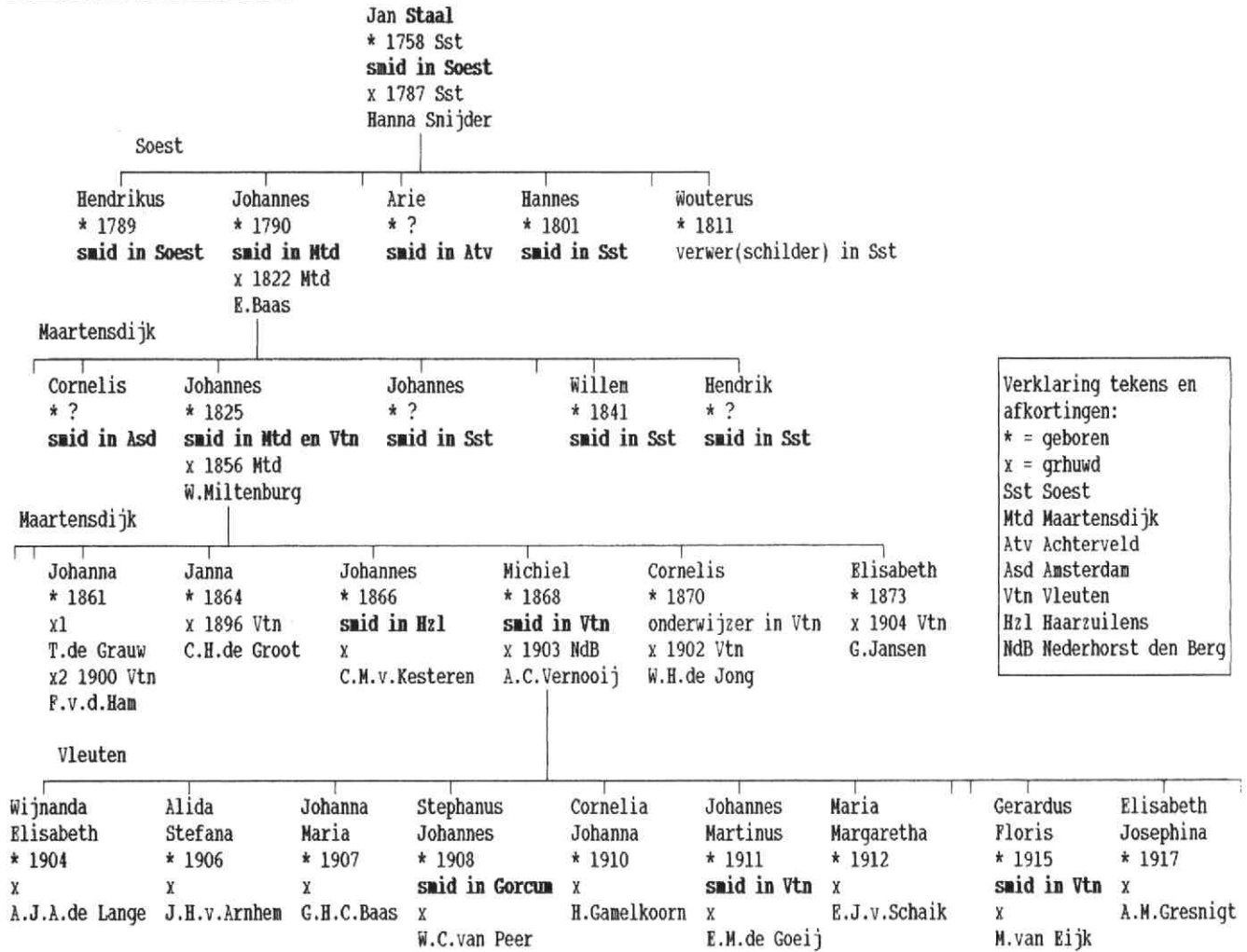
De verhuizing in 1881 had plaats per schuit over de Vleutense Wetering.

In 1856 trouwde Johannes jr met Wijnanda Miltenburg, hun zes kinderen werden allen in Maartensdijk geboren.

Van de drie zonen Jan, Giel en Cornelis werden Jan en Giel smid en Cornelis onderwijzer en dirigent van het zangkoor in de RK kerk van Vleuten.

Kees Valkenstijn, de bekende Vleutense onderwijzer en kin-

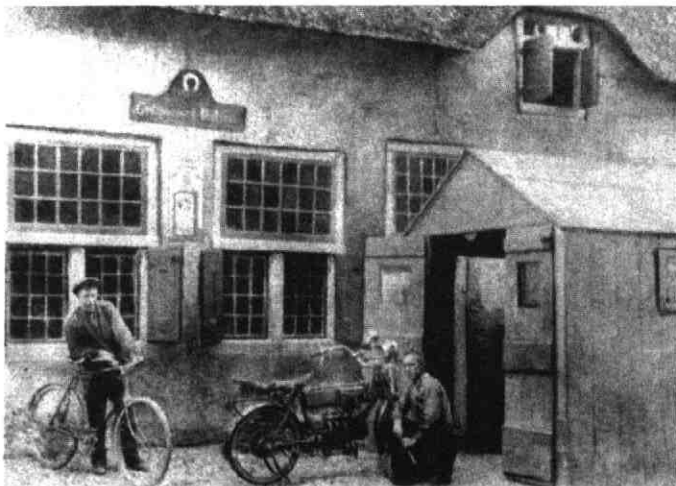
Stamboom van de familie Staal

derboekenschrijver heeft gedurende 22 jaar (van 1884 tot 1906) als commensaal bij de familie Staal ingewoond³⁰.

Er was veel werk, vooral bij de nieuwbouw van kasteel Haarzuilens.

Na zijn huwelijk met Cornelia van Kesteren vestigde zoon Jan Staal zich als smid in Haarzuilens (nu Brink nr.13). Daar werden tussen 1901 en 1915 zeven kinderen geboren. Daarna was er steeds minder werk te doen voor de baron. De koetsen met paarden verdwenen door de komst van automobielen. In 1917

Smederij rond 1920 links: Jan de Grauw rechts: Giel Staal

vertrok het gezin naar Hillegom en begon daar een hotel.

Giel Staal bleef smid in Vleuten. Hij maakte zich verdienstelijk als machinist bij de vrijwillige brandweer. Bij een brand werd hij als eerste gewaarschuwd want de brandspuit die onder de gemeentetoren stond, moest hij net als een lokomotief op stoom brengen. Jan Lenssinck van boerderij "Ken U zelve" op de hoek van de Schoolstraat was brandmeester. Hij kwam met een paard aanhollen om de spuit voort te trekken. Kuiper Wibbeke en timmerman Kees van Koten woonden ook in de buurt, zij waren de spuitgasten.

Giel was ook klokkenist. Elke dag om 12 uur moest hij met de hand de klok luiden. Bij een begrafenis van een protestant op het kerkhof bij de Hervormde Kerk werd een korte gebedsdienst gehouden. Als de begrafenisstoet er aan kwam moest Giel beginnen met luiden. Ook het regelmatig opwinden van het torenuurwerk behoorde tot zijn taken.

Bij geboorte-aangiften in het gemeentehuis werd Giel vaak gevraagd om getuige te zijn, vooral door boeren die ver van het dorp woonden. Na de plechtigheid werd er altijd een borrel op de boreling gedronken in het café van Piet Bos tegenover het gemeentehuis.

Bij trouw- en rouwdiensten onderbrak Giel zijn werkzaamheden als smid om te gaan zingen in het kerkkoor van de RK kerk. Dat koor bestond toen alleen maar uit mannen.

De paarden werden meestal in de hoefstal beslagen, maar als ze er niet in wilden gebeurde dat buiten op straat met alle geva-

Trouwfoto van Gerardus Jansen en Elisabeth Staal in 1904

1e rij: Wijnand van den Ham (zoon van Floor van den Ham en Johanna Staal), Jan de Grouw (zoon van Dirk de Grouw en Johanna Staal), Nanda de Groot en Annie de Groot (kinderen van Cornelis de Groot en Janna Staal)

2de rij: Jan Staal, Johanna Staal (gehuwd met Floor van den Ham), de bruidegom Gerardus Jansen, de bruid Elisabeth Staal, ?, Janna Staal (gehuwd met Cornelis de Groot)

3de rij: Cornelia van Kesteren (gehuwd met Jan Staal), Floor van den Ham, Cornelis Staal, Wilhelmina de Jong (gehuwd met Cornelis Staal), Anna Vernooij (gehuwd met Michiel Staal), Michiel Staal, Johannes Verdam en zijn echtgenote Gerarda Straver

4de rij: in het midden Cornelis de Groot, de overigen zijn evenals Johannes Verdam boeren uit Vleuten en Haarzuilens, die met hun rijtuigen het gezelschap vervoerden.

VLEUTEN, 1. Januari 1917.

NOTA voor H. de Posthuus van het W. a. d. op. Th. m. a. e.
aan M. STAAL.

1916	Op d. weg met gereedschappen	
	Jamen 1 mijn ijzerwerk voor 1	
	Leuivagen	300
Nr. 7	1 mijn puttschop met steel	450
	1 mijn steel - 1 schop	90
	1 mijn plattschop met steel	400
	Totaal	11,85

Kopie rekening M. Staal 1916

ren van dien.

Twee huizen verder had Everardus van Dijk een wagenmakerij. De ijzeren banden om de wagenwielen werden door Staal gemaakt, een precies vakwerk. De banden werden dicht gesmeed en roodgloeiend om de houten wielen geslagen en daarna geblust met water uit de koelbak. Dit alles gebeurde in een gat in de betonnen vloer.

Hoewel het werk zwaar was en de dagen lang, meestal van 's morgens 6 uur tot 's avonds 8 uur, was er altijd wel tijd voor een praatje met een klant of vertegenwoordiger.

In 1928 was er een grote verbouwing. Praktisch het hele huis werd uitgebouwd. Ook de hoefstal ging plat. In de nieuwe smederij werden voorzieningen getroffen zodat daar de paarden beslagen konden worden. Helaas is bij de verbouwing de eerste steen van de oude smederij uit 1572 verloren gegaan. Er kwam een grote winkel voor die tijd, waarin fietsen en ijzerwaren, van draadnagels tot hele keukenuitzetten, werden verkocht.

Het was in die tijd gebruikelijk dat de klanten slechts één keer per jaar een rekening kregen. Dat moest veranderd worden in twee keer per jaar. Veel klanten vonden dit niet leuk, maar het werd toch doorgevoerd.

Enkele constructiewerken van voor de 2de wereldoorlog waren de ijzeren raamkozijnen van het NS-station in Vleuten en de eerste tuinderskassen met ijzeren raamwerk bij Gondelach.

Voor de hoefstal rond 1925:
Rie Staal, Jet Griffioen, Bep de Roos, Nanda Staal, Ad de Lange, Annie van Kleef, Jan Staal, Alie Staal en Gerard Staal

Hieronder volgt de boedelbeschrijving na het overlijden van Jan Staal in 1890³¹.

Een huis waarin smederij met erf, grond en verder aanbehooren in de gemeente en het dorp Vleuten en bekend op het kadaster dier gemeente in Sectie A onder nummer 69 ter grootte van 83 aren 80 centiaren door ons aangevers geschat op *f* 4200,-
meubelen, inboedel en verdere roerende goederen *f* 500,-
voorraad ijzer en smidsgereedschappen *f* 198,-
diverse vorderingen wegens de door de overledene gedreven smederij *f* 1133,-
contanten ten bedrage van overlijden voorhanden *f* 70,-
aan schulden:

Aan Gerrit van Hengstum wegens geleend geld onder hypo-

thecair verband van voormeld onroerend goed	<i>f</i> 2500,-
rente van 1 nov t/m 31 dec 1890	<i>f</i> 20,83
aan de firma Oste Cole voor geleverde ijzerwaren	<i>f</i> 550,-
aan de firma Fokkenburg Pijman wegens geleverde steenkolen	<i>f</i> 210,-

Wijntje Miltenburg, de weduwe van Jan Staal was eigenares van de smederij van 1890 tot haar overlijden in 1912. Zij overleed zonder testament. In 1913 had de boedelscheiding plaats³².

De erfgenamen waren:

1. Floris van den Ham, smid in Utrecht, gehuwd met Johanna Staal;
2. Johannes Cornelis de Grauw, smid in Vleuten, zoon van

Foto t.g.v. het 25-jarig huwelijk van Anna Vernooij en Giel Staal in de tuin aan de Vleutense Wetering: zittend het bruidspaar, staand van links naar rechts Alie, Gerard, Nanda, Steef, Rie, Jan Lies, Annie, Cor

bovengen.

Johanna Staal uit eerder huwelijk met Theodorus de Grauw, in leven kleermaker in Aarlanderveen, overleden in 1902;

3. Cornelis Hermanus de Groot, koffiehuisshouder in Utrecht, gehuwd met Janna Staal;
4. Joannes Staal, smid in Haarzuilens;
5. Cornelis Staal, onderwijzer in Vleuten;
6. Gerardus Jansen, bloemist in Steenwijk, gehuwd met Elisabeth Staal;
7. Michiel Staal, smid in Vleuten.

De comparanten nrs. 1 en 2 waren ieder erfgenaam voor 1/12 deel en de nrs. 3 t/m 7 ieder voor 1/6 deel.

Aan Michiel Staal werden toebedeeld alle activa onder de last om de hypothecaire schuld op zich te nemen. Hij moest aan de overige erfgenamen hun deel uitbetalen.

Michiel(Giel) Staal smid van in Vleuten 1912 tot 1943

Giel Staal werd geboren in 1868 in Maartensdijk en trouwde in 1903 met Anna Catharina Vernooij, geboren in Nederhorst den Berg. Ze kregen twaalf kinderen, waarvan er negen volwassen werden.

Na het overlijden van Giel in 1943 was er in 1945 een boedelscheiding. Erfgenamen waren z'n weduwe voor 11/20 deel en de negen kinderen ieder voor 1/20 deel.

Anna Catharina Staal-Vernooij was eigenares van de smederij van 1943 tot aan haar overlijden in 1956, haar zonen Jan en Gerard werkten als smid in Vleuten en Steef begon een smederij in Gorcum, dat uitgroeide tot een constructiebedrijf van 70 man.

Johannes Martinus (Jan) Staal smid in Vleuten van 1957 tot 1974

Gerard Staal ging als technisch hoofd-ambtenaar bij de gemeente Utrecht werken en Jan werd eigenaar van de smederij.

Jan Staal was in 1946 gehuwd met Elisabeth Maria de Goeij uit Utrecht.

In deze tijd nam de mechanisatie in de landbouw snel toe, dus schakelde Jan over op centrale verwarming en metaalconstructies. Daarvoor werd aan de Schoolstraat een bedrijfspand gebouwd. De oude smederij werd opnieuw afgebroken en een nieuw pand werd neergezet. Beneden had Mevr. Staal-de Goeij een winkel van huishoudelijke apparaten, de bovenverdieping diende als woning.

In 1974 werden de winkel en woning verkocht aan Piet van

Zijl, die er samen met zijn zuster Martha (Mat) een meubelzaak begon. Nu is er de optiekwinkel van De Baat.

In 1978 moest Jan Staal om gezondheidsredenen zijn bedrijf in de Schoolstraat beëindigen. Het familiebedrijf Staal heeft in Vleuten bijna 100 jaar bestaan.

Tot slot dank ik Heer A.C. Niessen uit Waalre, Nel van Rooijen-van Dijk, Dirk van Dijk en mevr. Gresnigt-Staal uit Vleuten voor hun spontane medewerking met foto's en oude herinneringen en last but not least de Heer M.J. (Hans) van Hengstum uit Venray voor de foto's en zijn boek "De familie van Hengstum".

Noten:

- 1 Gemeente-archief Vleuten-De Meern (GAV) kadastrale leggers van de v.m. gemeente Vleuten
- 2 Utrechts Archief (UA) 137-7 memories van successie Vleuten 09.11.1891
- 3 UA R51-19 notaris D. Robbemon 21.06.1896
- 4 Kadaster Utrecht notaris F.A. Minkema 15.03.1921
- 5 GAV kadastrale leggers v.m. gemeente Vleuten
- 6 Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens (HV), Archief familie van Dijk (Houtwerf)
- 7 UA R51-19 notaris D. Robbemon 26.06.1896
- 8 UA 137-7 memories van successie Vleuten 10.04.1897
- 9 UA R77-1 archief RK Willibrordkerk van Vleuten
- 10 HV Archief familie van Dijk (Houtwerf) notaris Stokvis 10.05.1921
- 11 GAV kad. leggers en Een eeuw Haarzuilens door Dries van Dijk, Harm Lotgering, Coen Rood jr. en Thijs Vissenberg
- 12 UA Dorpsgerichten 2047 14.10.1535
- 13 UA idem 2049 16.07.1586
- 14 UA idem 2051 15.03.1645
- 15 UA idem 2051 10.06.1657
- 16 UA idem 2053 22.05.1695
- 17 GAV 36 Gerecht Themaet jaren 1707 t/m 1722
- 18 UA idem 707 17.02.1718
- 19 UA idem 710 18.01.1721
- 20 UA idem 2056 24.02.1735
- 21 UA idem 710 08.05.1744
- 22 UA R34-2 U211a004 notaris W.G. van Nes 21.06.1777
- 23 UA R34-1 KO004c009 notaris D. van Schaardenburg 28.01.1794
- 24 UA R34-1 KO004c013 notaris D. van Schaardenburg 30.11.1805
- 25 UA R34-1 M004a011 notaris Th. van der Vliet 05.09.1815
- 26 UA R34-1 M004a017 notaris Th. van der Vliet 16.10.1821
- 27 UA R34-1 M004a020 notaris Th. van der Vliet 30.04.1824
- 28 UA R34-2 U305c042 notaris J.A.H. Borret 29.7.1875
- 29 UA R34-2 U305c053 notaris J.A.H. Borret 11.5.1881
- 30 GAV Bevolkingsregisters v.m. gemeente Vleuten
- 31 UA 137-7 memories van successie Vleuten 31.12.1890
- 32 Kadaster Utrecht notaris Th. O.M.J. baron van Wijnbergen 04.10.1913, deel 110 nr.23

Rectificatie van blz. 87 in nummer 4 van december 1998 "Een kleine eeuw glastuinbouw in Vleuten-De Meern"

De in 1926 opgerichte proeftuin te Vleuten. Bij de broeibakken staat de toenmalige bedrijfsleider Lucas Verhoef.

Van de heer G.J. Verhoef uit Heemskerk ontving de redactie een brief, waarin hij wees op een fout in genoemd artikel. Deze rectificatie, alsmede nog eens de afbeelding hierbij, luidt: Uit het jaarverslag van 1949 van de Vleutense proeftuin blijkt, dat Ir. B.K. Bartels de directeur was en Lucas Verhoef bedrijfsleider. Laatstgenoemde was vanaf de oprichting in 1926 tot aan zijn pensionering in 1960 de bedrijfsleider van de Vleutense Proeftuin. Zijn zoon G.J. Verhoef heeft als voorman van 1946 tot 1951 onder leiding van zijn vader op de Proeftuin gewerkt. Zijn broer L.J.P. Verhoef werkte eveneens op de proeftuin en is na 1960 zijn vader opgevolgd als bedrijfsleider.

De redactie.

Een rechterlijke dwaling in 1869

door Veronique Voorn-Verkleij

Velen van u kennen waarschijnlijk het museum Erven Betje Boerhave op 't Hoogt in Utrecht. Het is het kruidenierswinkeltje uit de vorige eeuw waar je nog antieke snoepjes kunt kopen. Wat de meesten van u niet weten is dat Elizabeth Boerhave-Cramer - de kruideniersvrouw - een schrijverstalent had en ooit de bedoeling had een boek te schrijven. Het zou gaan over een boerenmeisje dat ze zelf kende. Het boerenmeisje Dirkje, onze hoofdpersoon, werkt in Harmelen en later in Kockengen bij een boer. Ze heeft een besteedster in Vleuten. Deze speelt echter in dit verhaal een belangrijke bijrol. Door haar toedoen, doet Dirkje zich zeven jaar ouder voor met alle gevolgen van dien. Maar vóór alles is dit een verhaal van armoede, uitbuiting en standsverschil dat uitloopt in een rechterlijke dwaling van de eerste orde.

Elizabeth (Betje) Boerhave heeft haar boek nooit afgemaakt. Om onduidelijke redenen belandden haar aantekeningen over Dirkje samen met haar dagboeken in een blikken trommel onder de vloer van het winkeltje in Utrecht. Tijdens het vervangen van enkele plavuizen begin jaren 70 werd deze trommel gevonden en werden de dagboeken en later het verhaal van Dirkje gepubliceerd.¹ Dit wonderlijke verhaal dat zich net buiten onze gemeentegrenzen afspeelt (en soms ook even net erin) willen we u niet onthouden.²

Het hierna volgende levensverhaal van Dirkje komt grotendeels uit de aantekeningen die Betje Boerhave maakte tijdens haar veelvuldige bezoeken aan Dirkje in Linschoten en Utrecht. We moeten er echter wel rekening mee houden dat het niet helemaal betrouwbaar is. Dirkje kan aardig fantaseren, wat ook wel blijkt uit haar belevenissen. We moeten aannemen dat ze hier en daar stevig zijn aangedikt en hoewel Betje Boerhave zelf ook op onderzoek ging en officiële stukken raadpleegde is het haar nooit gelukt het kaf van het koren te scheiden.

Dirkje's afkomst

Dirkje wordt geboren op 23 september 1853 in 't Goy in de gemeente Houten. Haar moeder Mina van Kooy is ongehuwd. Op het platteland bestaan dan nog grote sociale tegenstellingen. Er is een kleine bovenlaag die welgesteld is en de lakens uitdeelt. En daarnaast zijn er de armen die amper mogelijkheden hebben zich verder te ontwikkelen en die vaak onder het bestaansminimum leven. Deze maatschappelijke tegenstellingen worden door de meesten berustend aanvaard als iets dat er altijd al geweest is en dat niet zomaar te veranderen valt. Men is al dankbaar voor een eenvoudig dak boven het hoofd en een sobere maaltijd op tafel.³ Zo kan het gebeuren dat een adellijke jonker (door Betje jonker Rutger genoemd) af en toe bij Mina komt om de bloemetjes buiten te zetten. Hij bereidt dat netjes voor met extra eten en schoon beddengoed en dergelijke. Verder stopt hij als dank voor zijn gerief de familie regelmatig wat extra geld toe. Het is mogelijk dat Dirkje een dochter van deze jonker is, het kan echter ook zijn dat zij een dochter is van één van de boeren waar Mina zo nu en dan werkt. Mina woont in bij haar vader Nelis van Kooy en diens eerste en later tweede vrouw en Mina's halfzusje. Dirkje gaat naar school in Schalkwijk. Als haar moeder op haar 40ste nog trouwt met Gerrit Veldhuizen en een baby krijgt wordt Dirkje van school gehaald. Ze is dan 11 jaar oud en moet dan voor haar kleine broertje en haar inmiddels bejaarde en invalide opa zorgen. Haar oma is dan al gestorven en haar halfzusje en ook een tante zijn dan al het huis uit. Als haar moeder weer een baby krijgt, sterft ze in het kraambed en de baby een dag later. Het is dan 1864. Dirkjes stiefvader hertrouwt nog het zelfde jaar. Dirkje blijft er nog in huis totdat haar stiefmoeder is bevallen van een baby. Ze helpt dan nog wat dagen rond het kraambed maar

wordt dan overgedaan aan haar halfzusje Maria die getrouwd is. Dirkje is dan 12 jaar. Als haar zusje ook een baby heeft gekregen wordt er voor Dirkje een betrekking gezocht.

Betrekking

Zo zien we dat arbeiderskinderen nooit lang kind konden blijven. Dirkje moet al op jonge leeftijd meedoen in de strijd om het bestaan. Het was heel gewoon als kinderen van tien, elf, twaalf jaar werden uitbested bij een boer. Ze moesten vaak voor dag en dauw op om de koeien te melken, vuur op te stoken, water te halen, schoonmaakwerkzaamheden te verrichten in huis en in de stal, op het land te werken en noem maar op. Weken van tegen de tachtig uur waren heel gewoon.⁴

Op 10 oktober 1866 (Dirkje is 13) treedt Dirkje in dienst van de familie Van Schaik aan de Hogendijk tussen Tull en het Kuilenbergse veer als kindermid. Dirkje is uitgegroeit tot een knap jong meisje met prachtige krullen. Ze zorgt voornamelijk

voor het jongste kind. Dominee Calkoen uit Schalkwijk (de gemeente waar Dirkje kerkt) komt haar eens opzoeken en gebiedt dat Dirkje, die 's zondags niet naar de kerk kan omdat ze dan op de jongste kinderen moet passen, op vrijdagavond maar naar catechesatie moet komen. De boer, die een beetje verkikkerd is op Dirkje, moet haar 's avonds brengen, gaat dan naar het plaatselijke café en brengt haar dan weer terug naar huis. De boerin en haar twee ongetrouwde zussen zien die aandacht van de boer voor Dirkje met lede ogen aan en willen haar dan het liefst weg hebben. Ze laten haar daarom opdraaien voor de diefstal van een gouden speld die opzettelijk in Dirkjes bed is gestopt. Dirkje heeft geen verweer en moet vertrekken. Ze komt dan bij een boer in Jutphaas. Daar doet een knecht haar onoorbare voorstellen. Als ze daarover klaagt, zegt de boerin haar iets over haar moeder. Ze begrijpt het wel niet maar vertrekt meteen. Ook dit verhaal wordt ten nadele van Dirkje verteld en samen met de zogenaamde diefstal krijgt Dirkje een slechte naam.

Breudijk

Dominee Calkoen vindt het beter dat Dirkje in een andere streek gaat werken. Hij bemiddelt haar naar een besteedster in Vleuten. Deze besteedster, een verhuurster van dienstboden, bezorgt haar een plaats in Harmelen. Ze komt te werken bij Arie

Bos aan de Breudijk. Het bevalt haar daar goed. Een buurjongen, Bertus van Leeuwen, wordt verliefd op haar. Als dat uitkomt, wordt Bertus voor de keus gesteld: breken met Dirkje of zich ver weg als knecht verhuren want hij komt er thuis niet meer in als hij zich ophoudt met een boerenmeid. Na wikken en wegen besluit Bertus dienst te nemen in de Oost, zodat ze na zes jaar als hij terug komt, kunnen trouwen en een boerderijtje beginnen. Thuis zegt hij dat hij zich als knecht gaat verhuren en op een avond nemen Bertus en Dirkje samen de benen. Ze lopen door het Harmelense bos tot aan het jaagpad van de Rijn. Dat lopen ze helemaal af door De Meern tot aan de Hommel. Vandaar gaan ze naar het station van Utrecht om de trein te nemen naar Harderwijk maar die gaat die dag niet meer. Ze besluiten dan door te lopen tot het eerste station na Utrecht. Dat is De Bilt. Als ze de Biltstraat uit gelopen zijn, zijn ze zo moe dat ze een boerenschuur opzoeken en in het hooi slapen. Als het licht wordt sluipen ze het erf weer af en lopen naar het station in De Bilt.

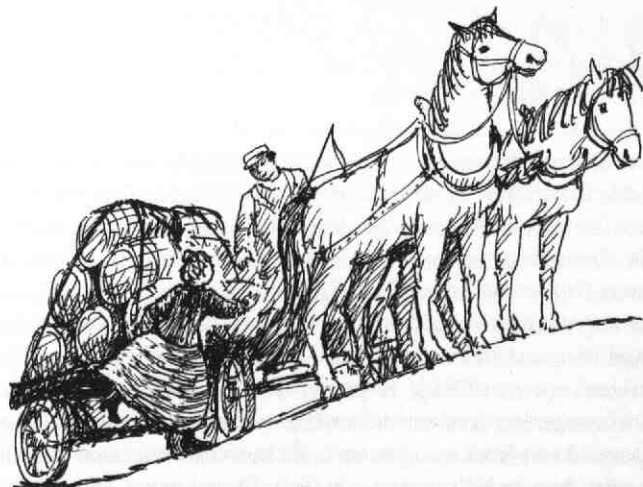
Daar nemen ze de trein die rijdt over Soest, Amersfoort, Nijkerk en Putten. Dan stappen ze uit in Harderwijk. (Deze spoorweg is net een paar jaar eerder - namelijk in 1865 - gereedgekomen en gaat nog verder naar Zwolle en Kampen.)

Afscheid van Bertus

Ze worden onverwacht ontvangen door een heer met rijtuig die ze naar een herberg brengt. Bertus gaat door naar de kazerne om zich te laten keuren. Dirkje loopt wat rond in Harderwijk. Als Bertus is goedgekeurd heeft hij nog één dag vrij. Ze verblijven wat in de stad en later in de herberg waar de herbergier ze heel handig al hun geld ontfutselt met drank en kaarten. De volgende dag is het droevige afscheid bij de kazerne. Dirkje heeft het voor gevoel dat ze Bertus nooit terug zal zien. Ze is totaal berooid en gaat lopend terug. Het enige middel van vervoer dat ze in deze omstandigheden heeft. Naar de familie Bos aan de Breudijk in Harmelen durft ze niet terug te gaan. Ze is van plan naar haar zusje te gaan. Ze loopt tot Putten waar ze een paar koeken steelt bij de bakker. Dan gaat ze naar Nijkerk. Het is vriezend weer en ze ziet een paar schaatsers. Het zijn de kinderen van de dokter in Nijkerk. Als die vragen waar zij naar toe gaat en wie ze is, verzint ze dat ze een boerendochter is die haar broer naar de kazerne in Harderwijk heeft gebracht en die haar portemonnee is verloren. De kinderen nodigen haar uit te blijven eten en slapen en zo blijft zij daar wel een week logeren. Dan wordt haar door de dochter verstaan gegeven dat ze beter kan vertrekken omdat ze zowel de dokter als zijn zoon het hoofd op hol brengt. Ze krijgt een gulden voor de trein, maar Dirkje gaat lopen zodat ze met de gulden eten kan kopen. Ze gaat door naar Amersfoort en koopt daar wat.

Kees Vervoort

Amersfoort weer uit wordt ze ingehaald door een vrachtrijder. Hij vraagt of ze mee wil rijden op de bok. Hij heet Kees Vervoort en heeft gevochten in 1831 in de oorlog tegen de Belgen. Daarbij raakte hij zo ernstig gewond dat hij werd afgekeurd. Van zijn luitenant kreeg hij twee paarden waarmee hij voortaan vracht rijdt. Dirkje vertelt hem haar levensverhaal. Ze rijdt mee naar Utrecht en omdat ze niet weet wat te moeten doen rijdt ze weer mee terug naar Amersfoort. Het klikt wel tussen die twee en Dirkje blijft bij Kees wonen. Hij maakt voor haar een hooibed in de stal. Dirkje, die blijkbaar van haar dienstjes niet veel van huishoudelijk werk heeft opgestoken, leert van de buurvrouwen koken en verstellen. Kees zorgt voor haar of het zijn

eigen dochter is. Als ze daar een week woont heeft Kees een pakket uit de kazerne van Harderwijk voor Harmelen. Nieuwsgierig leest Dirkje het adres. Het is voor de familie van Leeuwen. Ze maken daarom het pak open en lezen de brief. Het zijn de kleren van Bertus en in de brief staat dat hij aan een longontsteking is overleden na een poging te deserteren. Dirkje is niet eens verdrietig. Bertus is voor haar iets uit een ver verleden.

Ruzie

Op oudejaarsavond gaat Dirkje met Kees naar een herberg omdat Dirkje geen oliebolletjes kan bakken. Dirkje valt op en de mannen maken opmerkingen. Kees krijgt ruzie met een man die

de schele wordt genoemd die al aardig dronken is en die probeert Dirkje te betasten. In de ruzie grijpt de schele een mes en steekt Kees Vervoort neer. Deze valt dodelijk getroffen over het kelderluik. De herberg stroomt meteen leeg en ineens is er politie. Ze sturen Dirkje naar huis. De volgende dag staan drie broers van Kees op de stoep om zijn spullen te halen. Ze behandelen Dirkje nogal dreigend en er ontstaat een oploop. Als dan ook de politie arriveert om met Dirkje te praten over de vorige avond sluipst Dirkje ongezien door een achterdeur een steegje in. Ze heeft wat spaargeld van Kees meegenomen. Ze neemt de trein naar Utrecht en reist door naar haar zusje in Tull. Daar logeert ze een paar

nachten en dan gaat ze een nieuwe betrekking zoeken. Deze keer wil ze niet bij een boer maar aangezien ze geen getuigschriften heeft wordt ze nergens aangenomen.

Nieuwe betrekkingen

Uiteindelijk komt ze terecht bij een boerenfamilie in Houten, maar de boer laat zijn oog te vaak op haar vallen zodat ze wordt overgedaan naar de zuster van de boerin in Bunnik. Deze is getrouwd met een fruithandelaar die geen oog heeft voor vrouwelijk schoon. Nadat de fruithandelaar in de gevangenis belandt wegens een misdrijf tegen de zeden vertrekt zijn vrouw met Dirkje naar een nicht in Breukelen. Daar zoeken ze een baantje voor Dirkje en vinden dat bij de familie Van Vliet in Kockengen. Dirkje gaat eerst naar haar besteedster in Vleuten. Die geeft haar de raad als leeftijd 22 jaar op te geven (Dirkje is 15!) en met niet minder dan 70 gulden plus nieuwe kleren genoeg te nemen. Dirkje laat haar goeie goed achter en krijgt wat oude plunje aan.

Slechte behandeling

Op 19 februari 1869 treedt Dirkje in dienst van de familie Van Vliet aan de Wagendijk. Ze wordt door de boerin buitengewoon onvriendelijk ontvangen na een wandeling van twee uur van Breukelen tot voorbij Kockengen. Ze krijgt te horen dat ze laat is en dat ze meteen aan het werk moet. Het oudste zontje van zes jaar (Dirkje schat hem 9!) laat haar zien waar ze moet slapen. Op de til in de stal. De til noemen de boeren de verdieping boven de koeien waar ook het hooi ligt opgetast.⁶ Het gezin bestaat behalve de boer en boerin verder uit vier kinderen, drie jongens van 6, 5 en 2 jaar en een dochter van 8 maanden. Dirkje heeft het er helemaal niet naar haar zin. De boer is een norske stille man die nooit tegen haar praat en de boerin geeft haar alleen bevelen en berispt haar voortdurend. De enige met wie ze goed overweg kan is het zontje Willem van 6 jaar oud die erg wijs is voor zijn leeftijd. Ze heeft al gauw een paar grieven tegen de boerin. Ze mag niet naar de kerk in haar daagse kleren en nieuwe krijgt ze pas over een jaar. En verder is haar slaapplek niet afgesloten. Ze heeft geen enkele privacy. Al gauw wil Dirkje er alleen nog maar weg. Als ze dat kenbaar maakt zegt de boerin haar dat ze dan naar haar geld kan fluiten en ook naar de nieuwe kleren. Dirkje kan dus geen kant op. Alleen het zontje durft ze te vertrouwen. Ze probeert haar best te doen met het schillen van extra aardappelen en ze probeert haar werk zo goed mogelijk te doen maar ze krijgt er enkel boze berispende antwoorden van de boerin voor terug. Het verlangen er weg te willen groeit in Dirkje.

Brand

Ze verzint verhalen dat de boel tot de grond toe afbrandt en dat ze twee kinderen redt en dat de boer en de boerin haar daarvoor dankbaar zijn. Deze verhalen worden zo'n obsessie dat Dirkje op een nacht uit haar bed op de til komt en naar de lucifers loopt die op de richel liggen van het groepluik. Ze strijkt er een paar af langs de muur en steekt het stro naast de bedstee aan. De boer en boerin worden wakker en de boer loopt door de stal. Dirkje is in een oogwenk terug in bed. Tot een brand komt het niet want de boer ontdekt het vuur een weet het tijdig te blussen. Iedereen valt weer in slaap. De volgende morgen wordt Dirkje wakker van geluiden uit de stal en gaat melken. Na het melken wil de boer weten of Dirkje die brand heeft gesticht bij de bedstee. Dirkje ontkent eerst maar als de boer met de veldwachter dreigt, bekent ze de brand te hebben aangestoken. Ze vertelt het eerst aan het zontje Willem die ze beter vertrouwt en dan aan de

boer. Later gaat de boer met een kennis toch naar het dorp naar de veldwachter. Die komt met boer van Vliet mee terug en maakt proces-verbaal op. Als reden voor de brand geeft Dirkje aan dat de duivel het haar moet hebben ingegeven en dat de duivel huist in vrouw van Vliet. De veldwachter zegt daarop dat ze een misdrijf heeft begaan en dat dat niet tot zijn competentie behoort. Hij moet haar daarom naar Utrecht brengen.

Trein

En hier steekt waarschijnlijk de fantaseerwoede van Dirkje de kop op. Betje Boerhave, aan wie ze dit hele verhaal vertelt en die het heeft opgeschreven, schrijft op 29 maart 1881 na een bezoek aan Dirkje in haar dagboek: "Dirkje was zeer spraakzaam, maar ik geloof dat ze nog al fantaseert. Ik betrap haar tenminste steeds vaker op tegenstrijdige verhalen."⁷ Ze vertelt namelijk dat de veldwachter haar laat kiezen waar ze op de trein wil stappen naar Utrecht. In Breukelen of Vleuten? Dirkje kiest voor Vleuten want dan hoeft ze niet door Kockengen waar het hele dorp inmiddels op de hoogte is. Maar nu hebben we een probleem. In Vleuten kwam weliswaar sinds 1855 de trein voorbij, maar er was geen station.⁸ Vleuten heeft tot 1880 moeten wachten totdat er een stoomtram kwam met halte Krochtdijk⁹ en tot 1882 voordat er een echt station kwam waar de treinen naar Utrecht en naar Rotterdam stopten.¹⁰ We kunnen dus gevoelig aannemen dat Dirkje dit verhaal over de reis naar Utrecht wat heeft verfraaid en op de vraag hoe ze werkelijk gereisd heeft, moeten we het antwoord schuldig blijven. Of het moet zo gegaan zijn dat de trein in Vleuten werd tegengehouden door één van de treinwachters vanwege arrestantenvervoer en dat Dirkje alsnog in Vleuten is ingestapt. Wie zal het zeggen?

We vervolgen het verhaal maar zoals Betje het heeft opgeschreven.

Wolvenplein

Op weg naar Vleuten staan er al mensen langs de weg want het nieuws gaat als een lopend vuurtje. Bij een viersprong gaan ze richting Harmelen waarbij Dirkje verschrikt vraagt of ze niet op de Breudijk uitkomen. Ze wil beslist niet herkend worden. Maar even verderop gaan ze linksaf achter de ruïne van kasteel de Haar om naar Vleuten. In Vleuten vragen ze bij de kerk de weg naar het station. Daar aangekomen moeten ze een tijd lang wachten op de trein. Ze kunnen gratis mee want arrestanten-transport gaat voor rijksrekening. In Utrecht nemen ze een rijtuig naar het Wolvenplein. Daar aangekomen wordt ze ingeschreven en brengt men haar naar een cel. Dirkje, die na haar brandstichting niet meer heeft geslapen, valt als een blok in slaap. Om half tien 's avonds wordt ze opgeroepen voor verhoor. Ze wordt ondervraagd door de rechter-commissaris Baron van Ittersum. Haar raadsman is Mr. Robert Melvil Baron van Lynden die tevens waarnemend griffier is. Verder is aanwezig de heer Van Engelenberg als substituut Officier van Justitie. Ze vragen haar waar ze vandaan komt en hoe oud ze is. Dirkje antwoordt dat ze uit 't Goy komt en dat ze in Schalkwijk op school zat. De heren die het verhoor afnemen, nemen daarom aan dat 't Goy gemeente Schalkwijk is. Verder liegt Dirkje weer over haar leeftijd en zegt dat ze 22 is. Ze heeft nu eenmaal die leeftijd bij Van Vliet opgegeven en denkt dat ze daar over moet blijven liegen om het niet erger te maken. In werkelijkheid is ze nog geen zestien. Om half twaalf pas wordt het verhoor beëindigd. Dirkje moet na voorlezing het stuk ondertekenen en mag naar haar cel terug.

Over dat ondertekenen van stukken zegt ze later tegen Betje

Boerhave: "Op het gerechtshof moest ik ook steeds mijn naam schrijven onder allerlei papieren. Die lasen ze dan eerst voor en als je het er niet mee eens was mocht je dat zeggen. Maar ja, hoe kun je nou wat zeggen tegen die hoge heren. En ze stopten je meteen al de pen in de hand en dan begon je maar meteen te schrijven. Dat was al moeilijk genoeg. En je dacht, het zal wel goed zijn. En ze hadden trouwens al gezegd dat ze het beste met je voor hadden. Zodoende."¹¹

Verhoor

Hier volgt het authentieke verslag van het verhoor van Dirkje op zaterdagavond voor Pinksteren. Door bemiddeling van de man van haar vriendin Mien, die kantonrechter is, heeft Elizabeth Boerhave-Cramer kennis mogen nemen van het dossier van deze rechtzaak. De belangrijkste stukken heeft ze overgeschreven. Het is duidelijk, dat dit verslag geen juiste weergave bevat van het verhoor. Dirkje spreekt hierin op een manier die de haren niet is en we mogen ook wel aannemen dat ze ondervraagd is in een voor haar onbegrijpelijke taal.¹²

Provincie Utrecht Arrondissement Utrecht

Verhoor van de verdachte

Op heden den vijftienden mei 1800 negen en zestig is voor ons Regter-Commissaris, belast met de Instructie van Strafzaken bij de Arrondissements-Regtbank te Utrecht, bijgestaan door den waarnemenden Griffier in onze Verhoorkamer in de Cellulaire Gevangenis verschenen de zich in hechtenis bevindende Verdachte D. Velthuizen, welke, op het requisitoir en in tegenwoordigheid van den Officier van Justitie, naar aanleiding den bezwaren, ontstaan uit de ingewonnen informatien, door Ons is gehoord als volgt.

R.C. Welke zijn u naam, voornamen, ouderdom, beroep, geboorte- en woonplaats?

V. Dirkje Velthuizen, oud 22 jaren, dienstmeid, geboren te Schalkwijk, wonende te Kockengen.

R.C. Moet gij niet erkennen op gisteren Vrijdag 14 mei des avonds tusschen half elf en elf uur het stroo, dat in de bedstede lag, waarin Hendrik van Vliet sliep met zijne huisvrouw en kindje, bij wien gij in dienst waart, moedwillig in brand te hebben gestoken?

V. Ik moet mijne schuld aan dit feit volledig erkennen. Sinds Februari ll. woonde ik als dienstmeid bij Hendrik van Vliet. Zijn gezin bestond uit zijne vrouw en vier jeugdige kinderen; deze mocht ik gaarne lijden, en ook van Vliet was ik niet ongenegen; met zijne vrouw daarentegen kon ik het minder goed vinden. Ik konde het bijna nooit naar haar zin maken; ook stond zij mij nimmer toe naar de kerk te gaan, waarheen zij, ofschoon behoorende tot de Afscheiden Gemeente, zelve ook nooit ging. Reeds had ik hun wel eens mijn wens te kennen gegeven om te vertrekken, doch antwoordde mij de vrouw dan, dat ik, als ik dat deed, noch mijn geld noch mijn goed zou ontvangen. Wat mij ook onaangenaam aandeed, was, dat wanneer ik des avonds naar bed ging, en hun volgens mijne gewoonte goeden nacht wenschte, ik bijna nimmer een antwoord ontving. Donderdag avond ll. berispte de vrouw mij weer dat ik naar haar zin niet ijverig genoeg bezig was geweest met aardappelschillen. Gisteren voormiddag had ik zes kaasplanken schoongemaakt; ik meende daarbij mijn best gedaan te hebben en toch vond de vrouw het weer niet goed. Dit alles maakte mij zeer verdrietig; dit werd niet beter toen ik gisteravond naar bed gaande en hun goeden nacht wenshende weder geen antwoord ontving. Wij gingen volgens

gewoonte allen om half tien naar bed. Ik sliep daar op de til, boven den koeienstal, terwijl de boer en zijne vrouw beneden in een bedstede slapen ter zijde van den kelder tegenover mijn slaappleats, van waar ik er het gezicht op had. Achter in de bedstede naast de vrouw lag hun jongste kind, nog geen jaar oud. Tegen mijn til stond een ledikant waarin de beide oudste kinderen sliepen, en in eene wieg bij de bedstede lag het derde kind. Zooals gezegd, was ik verdrietig en boos op de vrouw toen ik mij te rusten legde, en kwam daarom bij mij de lust op haar enig leed te veroorzaken. Toen ik alzoo merkte, dat in de bedstede alles stil was en ik zelf reeds even was ingeslapen, doch spoedig daarna weder ontwaakte, begaf ik mij van mijne til naar beneden, greep eenige lucifers, die gelijk altijd in een groepluik bij de bedstede lagen, ging daarmede naar de bedstede, waar Van Vliet, zijne vrouw en het kind rustig sliepen. Ik streek twee lucifers tegelijk af aan den muur van den kelder, doch wilden die niet branden; daarop streek ik de overige (ik meen: drie) ook af en wierp die, brandende, in het stroo, dat een eind achter de hoofdpeluw uitstak. Eén van de lucifers doofde in het stroo uit, terwijl de beide andere het stroo vlam deden vatten. Een oogenblik heb ik daar alzoo bijgestaan en was de vlam reeds veel verminderd toen ik weder naar mijne slaappleats terugging. Toen ik weder was teruggekeerd begon ik eerst te beseffen, wat ik gedaan had en schrikte bij het denkbeeld, dat zij door mijne daad wel levend konden verbranden; vooral dacht ik daarbij aan het kind. Ik werd echter gerustgesteld toen ik zag dat de vlam uitging en de boer opstond; deze is naar het achterhuis gegaan doch niet naar mij toegekomen. Ik heb dien nacht verder niet gerust geslapen en heb dit ook vanmorgen aan Van Vliet gezegd. Om 4 uur ben ik van ochtend met den boer en de vrouw de koeien gaan melken, maar is er toen niet over den brand gesproken. Later echter, omtrent 8 uur, beschuldigde de boer mij, dat ik het gedaan had, en vermaande mij het te bekennen, onder belofte, dat hij alles blauw blauw zou laten, en onder bedreiging, als ik het niet bekende, den veldwachter te zullen halen. Ik heb het daarom aan hem beleden. (doorgehaald: Tevoren had ik het reeds aan het oudste zontje verteld.) Ik gevoel nu diep berouw over mijne daad. Ik heb die bedreven zonder te bedenken, welke daarvan de schromelijke gevolgen hadden kunnen zijn. Reeds toen ik nog bij de bedstede stond en het stroo brandde gevoelde ik berouw over hetgeen ik gedaan had, en heb getracht door te blazen de vlam te blusschen, wat echter niet gelukte.

R.C. Zijt gij meer in rechtershanden geweest?

V. Neen.

Na voorlezing en volharding geteekend

R. Melvil van Lynden

D. veldhuishuizen

J. J. van Vliet

Als eene omstandigheid niet van gewicht ontbloomt constateeren wij, dat de verdachte, niettegenstaande wij haar met de mogelijke gevolgen van hare daad voor haar hebben bekend gemaakt, gedurende dit verhoor, dat van half tien tot half twaalf dezen avond geduurd heeft, verscheidene malen in slaap is gevallen.

R. Melvil van Lynden, J.R. van Engelenberg.

Begrijpelijk dat Dirkje na zoveel uur op te zijn geweest haar naam niet meer goed kan spellen en dat ze onder het verhoor in slaap valt!

Hoog bezoek

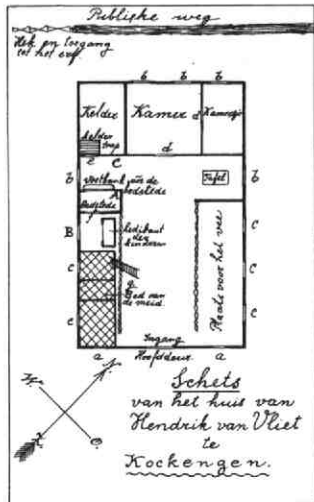
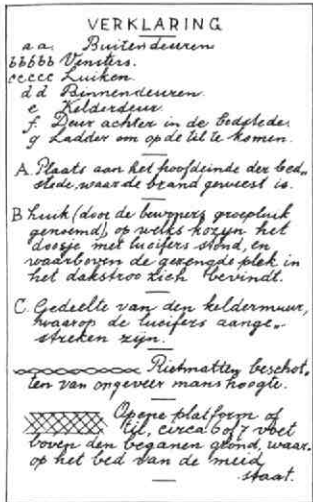
Om het pinksterweekend daarna nog aardig door te komen besluit het verhoordrietal op zondagmorgen eens een bezoek te gaan brengen aan de plaats van de misdaad in Kockengen. Hier volgt het verslag van hun "gerechtelijke plaats opname" zoals dat officieel wordt genoemd, en van de verhoren die ze afnamen van vrouw en boer van Vliet en ook nog van de veldwachter die op de hoogte gesteld van de aankomst van een rijtuig met "hoge" heren bij van Vliet daar maar eens poolshoogte was komen nemen.

Pro Justitia

Proces verbaal van Plaatsopneming

Op heden den zestiende Mei 1800 negen en zestig hebben Wij Rechtercommissaris, belast met de Instructie van Strafzaken bij de Arrondissements-Rechtbank te Utrecht, bijgestaan door den waarnemenden Griffier en vergezeld van den Substituut-Officier van Justitie bij dezelfde Rechtbank, Ons begeben naar Kockengen ten woonhuize van Hendrik van Vliet, landbouwer aldaar, ten einde een onderzoek in loco in te stellen omtrent eene te dien huize plaats gehad hebbende brandstichting in den nacht van 14 op 15 Mei ll. De plaatselijke gesteldheid hebben wij bevonden als volgt:

Door de zich in den Zuidoostelijke muur van het huis bevindende hoofddeur naar binnen gaanden kwamen Wij in een ruim en hoog vertrek, waarvan de vloer geheel met roode tegels was geplaveid. Rechts en links van Ons bevonden zich de standplaatsen voor het vee, waar toen evenwel geene beesten stonden, van de middenruimte afgescheiden door rietmatten beschotten van eens mans hoogte; deze beschotten begonnen een pas of drie van den muur af, waarin de hoofddeur was waardoor Wij waren bin-

nengekomen, en liepen door tot op een afstand van twee à drie ellen van den tegenovergestelden binnenwand. Langs die beschotten waren eenige ornamenten gerangschikt en het geheel maakte op Ons den indruk van buitengewone, verregaande zindelijkheid en orde. Boven de standplaatsen van het vee aan Onze linkerzijde was een houten platform, door de bewoners "til" genoemd, welke ter breedte van en boven het afgeschotene gedeelte zich uitstrekte van de Zuiderhoek tot ongeveer de halve lengte van het vertrek langs den zuidwestelijken buitenmuur, zoodat de na te noemen bedstede en het ledikant der kinderen van boven eene openen ruimte hadden en niet door de platform of til waren bedekt. Op die "til" welke ongeveer zeven voet hoog was boven den beganen grond, en waarop men slechts met een ladder komen kon, bevond zich het bed van de meid.

In den binnenwand tegenover den ingang bevond zich eene houten binnendeur. In de richting van deze deur ons begevende, sloegen Wij aan het einde van het rietmattenbescho-ten gekomen links den hoek om, en hadden alstoen: recht vóór Ons: een venster in den zuidwestelijken buitenmuur; ter rechterzijde: in den hoek de kelderdeur, terwijl op den kelder muur naast die deur de sporen van aangestreekene lucifers duidelijk zichtbaar waren; ter linker zijde: eene houten bedstede, en daarvoor een breede voetbank, waarop volgens zeggen der bewoners des nachts de wieg van op één na het jongste kind werd geplaatst.

Ons vervolgens naar de bedstede wendende, welke van binnen met behangselpapier was beplakt, bemerkten Wij aan het hoofdeinde ter hoogte van de peluw in den linkervoorhoek eene gebrande plek van triangulair vorm, breed circa 2 1/2 palm aan de basis en spits toeloopende tot eene lengte van ongeveer 3 palm; het behangselpapier was daar van onderen geheel weggebrand en van boven gezengd, en het houtwerk zag er zwart en gezengd uit. Achter in de bestede was eene houten deur, welke op de standplaatsen van het vee, achter het rietmattenbescho-ten, uitkwam; daar was nog eene van boven opene ruimte groot ongeveer 4 ellen in het vierkant, het overige was van boven door de reeds genoemde platform of "til" bedekt. In die opene ruimte stond tegen het rietmattenbescho-ten een houten kinderledikant en vlak tegenover dat ledikant was in den zuidwestelijken buitenmuur een houten luik, laag bij den grond, met een kozijn ter breedte van 8 à 10 duim, waarop eene niet aangestokene nachtpit was geplaatst; dit luik werd door de bewoners "groepluik" geheeten. Onmiddellijk boven dit "groepluik" was in het schuins aflopende stroodak van de woning, hetwelk er vrij nieuw uitzag, eene zwarte plek zichtbaar, waar het stroo was verzengd, op eene plaats tot welke men, op den grond staande, met de hand kon rei-

ken; die zwarte plek was circa 3 palm lang en 1/2 à 1 1/2 palm breed; ook eene langs het stroo loopende lat was op die plaats zwart geworden.

Wij hebben eenige wassen lucifers uit een Ons door de bewoners van het huis overlegd blikken doosje genomen en die aan den bovengenoemde kelder muur aangestreeken, en bevonden dat deze op dien witten muur blauwe sporen achterlieten, welke in allen deele overeenkwamen met die, welke Wij reeds aan dien zelfden muur hadden opgemerkt.

En hebben Wij van Onze bevinding dit proces-verbaal opgemaakt, hetwelk door Ons en onzen Griffier, alsmede door den Ons vergezellenden Substituut-Officier van Justitie is geteekend. M. van Ittersum, J.R. van Engelenberg en R. Melvil van Lynden.

Getuigenis van vrouw van Vliet

Proces-verbaal van getuigen-verhoor

Op heden den zestienden Mei 1869 is voor Ons Regter-Commissaris, belast met de Instructie van Strafzaken bij de Arrondissements-Regtbank te UTRECHT, bijgestaan door den waarnemenden Griffier, op het requisitoir en in tegenwoordigheid van de Officier van Justitie, ten woonhuize van Hendrik van Vliet te Kockengen, vrijwillig verschenen Vrouw van Vliet, die, na aflegging der belofte van de geheele waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen, afzonderlijk en buiten tegenwoordigheid van de verdachte heeft verklaard te zijn genaamd Elizabeth Anker, huisvrouw van Hendrik van Vliet, zonder beroep, oud 28 jaren, wonende te Kockengen, en vervolgens op de bijzondere door Ons gedane vragen geantwoord, als volgt: De verdachte, Dirkje Velthuizen is in de maand Februari ll. als dienstmeid bij mij in dienst gekomen door tusschenkomst van eene besteedster uit Vleuten, van wie ik goede getuigenissen omtrent haar had ontvangen. Bij nadere kennismaking viel zij mij tegen; vooral hinderde het mij, daar ik zelve houd van zindelijkheid, dat zij verschrikkelijk slordig in haar werk was. Ook zat zij bij hare komst vol ongedierte en zeer slecht in de kleëren. Dit maakte, dat er dikwijls oneenigheid tusschen ons was, daar ik haar telkens over haar werk moest berispen. Wel heb ik eens tegen haar gezegd, dat als ik een andere meid kon krijgen ik haar om die reden zou wegzenden, doch deed ik dit niet, omdat ik geen kans zag daarin zoo spoedig te slagen. Ook zij heeft mij wel eens gezegd, dat zij weg wilde, en heb ik daarop wel eens geantwoord, dat zij dan noch geld noch haar goed zou ontvangen. Zij is bij mij nooit naar de kerk geweest, niet omdat ik haar dat niet wilde toestaan, doch alleen omdat zij geene ordentelijke kleëren had. In de laatste dagen echter was ik over haar werk meer tevreden dan vroeger. Ik weet zeker, dat ik haar Donderdag avond over het aardappelschillen geen woord gezegd heb; en toen zij Vrijdag morgen eenige kaasplanken had schoongemaakt en mij vroeg of zij dat goed gedaan had, heb ik er haar zelfs mijne tevredenheid over betuigd. Zonder iets kwaads te vermoeden gingen wij dien avond volgens gewoonte om half tien naar bed, nadat ik haar (hetgeen ik trouwens iederen avond deed), en nog wel tot tweemaal toe, goeden nacht had gewenscht. Ik plaatste, als altijd het nachtlichtje op de beddeplank. Spoedig vielen wij gerust in slaap; in de bedstede sliiep mijn man vooraan, naast hem lag ik met mijn jongste kind, nog slechts acht maanden oud, in mijn arm. In een ledikant achter onze bedstede sliepen mijne beide oudste kinderen Willem en Arie, oud 6 en 5 jaar, en in eene wieg vóór de bedstede ons derde jongentje, Marten, oud 2 jaar. Met de meid, die op de til sliiep, maakte dezen ons heele huisgezin uit. Omstreeks elf uur werd ik door een droom wakker en zag toen, dat het stroo onder de peluw

achter het hoofd van mijn man in brand stond. Ik wekte mijn man, die met een kussen den brand heeft gebluscht, en daarna van het bed is gegaan en overal heeft rondgekeken, behalve op de til, doch niets gevonden. Hij is daarna weêr op bed gekomen, doch hebben wij niet meer geslapen en zijn om 4 uur opgestaan. Wel was toen de gedachte bij mij opgekomen, dat de brand moedwillig was aangestoken, en dat niemand anders dan onze dienstmeid dit kon hebben gedaan. Echter spraken wij daarover niet, toen wij des morgens te zamen gingen melken; eerst later, onder het eten van een boterham, vroeg mijn man haar of zij rustig had geslapen en of zij niet wakker geworden was en gezien had, dat de baas in het huis rondliep. Eerst antwoordde zij op alles ontkennend, doch toen mijn man haar voorhield, dat, indien zij bekende, hij de zaak blauw blauw zou laten, doch anders den veldwachter zou roepen, en ik haar nog onder het oog gebracht had, hoe niemand anders dan zij het had kunnen doen, heeft zij het eerst aan mijn zoontje Willem en daarna ook aan ons bekend, zonder voor die daad ééne reden op te geven. Uit vrees dat zij weêr zoo iets mocht ondernemen, hebben wij den veldwachter laten roepen, aan wien zij ook aanstonds haar schuld heeft beleden. Des nachts bevonden wij, dat een gedeelte van de peluw en van het stroo daaronder verbrand was, alsmede een gedeelte van het papieren behangsel waarmede de bedstede van binnen beplakt is. Tevens vonden wij 4 half en 2 geheel verbrande wassen lucifers, welke wij aan den veldwachter hebben ter hand gesteld, hoogst waarschijnlijk afkomstig uit een blikken doosje met zulke lucifers, door mijn man den vorigen Maandag op de paardenmarkt te Utrecht gekocht. Door een toevallige omstandigheid had ik dat doosje den vorigen avond laten staan in het kozijn van een groepluik bij het ledikant van de kinderen, waar anders nimmer lucifers liggen, doch had ik dien avond met een dier lucifers het nachtluchtje aangestoken, omdat ik de lamp waarmede ik dit pleeg te doen niet had gebrand. Het doosje lucifers, de peluw en een gedeelte van het stroo leg ik hierbij ten dienste der justitie over. Gisteren avond bij het naar bed gaan ontdekten wij nog, dat een gedeelte van het stroo van het dak bij het ledikant van de kinderen eene hand breed en bijna tweemaal zoo lang was verzengd, hetgeen zeer onlangs moet zijn aangekomen, daar het dak nog nieuw is. Na voorlezing en volharding geteekend

Elizabet Anker, M. van Ittersum, J.R. van Engelenberg en R. Melvil van Lynden.

Getuigenis boer van Vliet

Verschenen als voren Hendrik van Vliet, oud 41 jaren, landbouwer, wonende te Kockengen, welke verklaart: Ik vereenig mij geheel met de verklaring van mijn vrouw, mij hier voorgehouden: het is mij bekend, dat mijn vrouw van den beginne af ontevreden was over onze dienstmeid, daar zij, ofschoon ons het tegenovergestelde van haar was bericht, haar werk slecht verstond en morsig was. Echter weet ik niet dat de laatste dagen mijne vrouw ongenoegen met haar heeft gehad. Vrijdag avond gingen wij te zamen op onzen gewonen tijd naar bed; omstreeks 13 uur werd ik door mijne vrouw gewekt met den uitroep: "Mijn God, Hendrik, sta op!" en zag ik dat het stroo onder mijne peluw brandde. Met een kussen heb ik den brand gebluscht en daarbij mijn vinger nog eenigzins bezeerd, daarna heb ik in het huis rondgezocht, doch niets gevonden. Om 4 uur zijn wij te zamen gaan melken; ik heb toen nog met Dirkje nergens over gesproken, maar haar wel in het oog gehouden en vermeed zij blijkbaar mij aan te zien. Daarna, onder het eten van eenen boterham,

vroeg ik haar of zij goed geslapen had, voorwendende dat ik iets had horen kraken, waarop zij mij antwoordde, dat zij alleen om 12 uur eenig gestommel had gehoord. Ook later bleef zij volhouden van de zaak niets te weten, en toen ik haar zeide, dat ik haar voor de schuldige hield, zeide zij, dat zij dan maar op staanden voet vertrekken zou, dat zij er vrij van was en daarover wel een eed kon afleggen. Om achter de waarheid te komen, zeide ik haar, dat indien zij de waarheid beleed ik er verder niet van zou spreken doch dat ik anders onmiddellijk den veldwachter zou halen. Ook dit baatte eerst niet. Eerst toen ik mij gereed had gemaakt om naar den veldwachter te gaan en haar voor het laatst nog afvroeg zeide zij tegen mij, dat ik het maar aan mijn zoontje Willem moest vragen, wien zij de waarheid had medege-deeld. Daar ik niet recht begreep wat zij aan mijn zoontje had gezegd, riep ik het kind in hare tegenwoordigheid en heeft zij mij toen beleden, dat zij werkelijk het stroo onder mijne peluw met lucifers in brand had gestoken. Ik heb echter niet uit haar kunnen krijgen met welk doel zij dat heeft gedaan. Dienzelfden morgen om acht uur was de kuiper Hannes Benschop bij mij en deelde ik hem het geval mede. Hij vond in een lossen tegel bij mijn bedstede 3 of 4 halfverbrande wassen lucifers; 2 geheel verbrande lucifers lagen op de vloer vóór de bedstede. Het door mijn vrouw overgelegde en mij hier vertoonde doosje lucifers heb ik verleden Maandag op de Paardemarkt te Utrecht gekocht, en ik vereenig mij ook met hetgeen mijne vrouw daaromtrent heeft verklaard. De door ons overgelegde peluw en het stroo is geheel in denzelfden toestand als waarin wij het dien nacht na het blussen van den brand hebben gevonden. De verbrande lucifers heb ik aan den veldwachter gegeven. Na voorlezing en volharding geteekend

M. v. Ittersum, H. van Vliet, R. Melvil van Lynden en J.R. van Engelenberg

Getuigenis veldwachter

Verschenen als voren Hendrik van der Veen, oud 37 jaren, onbezoldigd rijksveldwachter, wonende te Kockengen, welke verklaart: Gisteren morgen omstreeks 9 uur kwam Hendrik van Vliet mij zeggen, dat hij in den afgeloopen nacht het stroo onder zijne hoofdpeluw in brand had gevonden en dat dit vermoedelijk het werk geweest was van zijn dienstmeid Dirkje Velthuisen. Ik heb mij onmiddellijk met hem naar zijne woning begeven, de bedstede onderzocht en bevonden zooals in mijn proces verbaal is gere-lateerd. Aanstonds heb ik de verdachte ondervraagd en heeft zij mij bekend, dat zij den vorigen avond niet te bed was geweest en den brand gesticht had. Op mijne vraag waarom zij dit gedaan had zeide zij dat de duivel dit haar had ingegeven. Later zeide zij mij nog, sprekende over vrouw van Vliet: "dat wijf kijkt altijd uit hare oogen alsof de duivel erin is." Vrouw van Vliet stelde mij ter hand drie verbrande lucifers, die ik hierbij overleg, welke zij zeide in een lossen tegel vóór de bedstede te hebben gevonden. Na voorlezing en volharding geteekend

M. v. Ittersum, H. van der Veen en R. Melvil van Lynden.

Na deze verhoren aanvaardden de heren de terugreis. Ze spreken onderweg niet over de liefdeloze uitbuiting van een boeren-meid. Nee, ze nemen aan dat door de bekentenis van Dirkje, de getuigenverklaringen van vrouw en boer van Vliet en de situatie ter plekke de zwaarste straf kan worden geëist. In dit geval dus de doodstraf. Dat wil zeggen dat de rechtbank niet bevoegd is en dat de hele affaire moet worden overgedragen aan het Provinciaal Gerechtshof.

Cel

Ondertussen is Dirkje al helemaal gewend aan haar cel. Ze verblijft er de hele dag en wordt tweemaal daags door een van drie bewaardsters gehaald om te worden gelucht op een driehoekig binnenplaatsje dat op een kooi lijkt. Er is geen mogelijkheid te praten met een medegevangene. Sinds 1851 werd namelijk een proef genomen met het cellulair opsluiten van gevangenen en in Utrecht was dit na 1857 een feit. In dit systeem werd de gevangene geheel alleen opgesloten en alleen gelucht en mocht hij/zij alleen met gevangenispersoneel spreken. Contact met medegevangenen was uitgesloten.¹¹ De rapporten van de gevangenisinspecteur Grevelink die in 1857 nagenoeg alle gevangnissen en bewaringsgestichten bezocht geven een goed beeld van de toestanden in de 19e eeuwse gevangnissen. In de meeste gestichten werden geregeld godsdienstoefeningen gehouden en vond ook gewoon onderwijs plaats. Ook was er in de grotere gevangenis werk, zoals spinnen, schoenmaken, mandenmaken, matten vlechten of netten knopen. Personeel was er echter over het algemeen te weinig zodat de gevangenen soms werden toevertrouwd aan een "bejaard, vertrouwd gevangene". Ook werd het personeel onderbetaald.¹⁴

Nieuw verhoor

Op dinsdag 25 mei moet Dirkje nogmaals naar de verhoorkamer waar nu alleen de rechter-commissaris Baron van Ittersum en de waarnemend griffier Mr. Melvil van Lynden aanwezig zijn. Haar eerdere verklaringen worden opnieuw met haar doorgenomen. Ook boer van Vliet en zijn vrouw blijken te zijn ontboden evenals de kennis met wie boer van Vliet naar het dorp is gegaan en ook de meid van de buurman is aanwezig. Na ieder verhoor moet Dirkje binnenkomen om de afgelegde verklaringen te beamen of tegen te spreken.

Vrouw van Vliet beschuldigt haar nog de hond tegen de kinderen te hebben opgehitst hetgeen Dirkje uiteraard ontkent. Boer van Vliet verklaart dat er nooit lucifers lagen in het groepluik en

dat het doosje met wassen lucifers er puur toevallig was blijven liggen. Een punt voor de verdediging om het "met voorbedachte rade" te kunnen ontkrachten, hetgeen later evenwel niet gebeurt. De meid van de buurvrouw verklaart dat zij slechts een paar maal met Dirkje heeft gesproken en dat die haar heeft gezegd dat ze het met vrouw van Vliet goed kan vinden. Dirkje zegt hierop dat de meid de waarheid spreekt en dat ze haar nooit verteld heeft dat ze een hekel aan vrouw van Vliet had.

Vonnis

Dirkje moet terechtstaan in de openbare terechtzitting van het Hof op 24 juli en daarom tijdig worden overgeplaatst naar de speciale gevangenis van het Hof aan de Hamburgerstraat. Eerst komt er nog een professor van het krankzinnigengesticht te Utrecht haar onderzoeken en rapport uitbrengen. Dit gebeurt op 23 juli. Over dit rapport en het vonnis van de rechtbank schrijft Betje Boerhave verontwaardigd het volgende: "Op 23 juli had Professor van Lith met Dirkje het afgesproken onderhoud en wel in haar cel want ze moest vrijuit kunnen praten vond hij. En wat schreef hij in zijn rapport. Dat Dirkje Veldhuizen weliswaar tot de klasse der moreel weinig ontwikkelden behoorde maar in geen deele tot die der in hunne verstandelijke vermogens gekrenkten.

En tot welke klasse behoort gij dan wel heren rechters van het Provinciaal Gerechtshof die ik met name zal noemen zodat uw

meedogeloosheid, onbenul en onbegrip voor nu en later geboekstaafd zullen blijven. Gij, rechters die op vordering van den Procureur-Generaal Mr. E.A.A. IJssel de Schepper Oudkerkhof F85 de dato zaterdag 24 juli op maandag 26 juli d.a.v. Dirkje Veldhuizen schuldig hebt verklaard aan opzettelijke brandstichting en haar deswege, hoewel er geen enkel onheil werd gesticht niettemin heb veroordeeld tot de straffe des doods uit te voeren op een der openbare plaatsen binnen de gemeente Utrecht.

Gij waarnemend President van het Hof Jhr. Mr. J.G. Bosch van Drakenstein Muntstraat G395 en gij raadsheren Jhr. Mr. P.A.M. vann Oosthuysse van Rijckevorsel van Rijsenburg Kromme Nieuwegracht F388, Mr. H. Verloren van Themaat Boothstraat H604 en Mr. N.F. van Nooten Lange Nieuwstraat A596. En wat heb gij Mr. Robert Melvil Baron van Lynden ter

verdediging van Dirkje aangedragen?

Niets, helemaal niets. In uw ijdele onbenulligheid hebt u zich slechts gerefereerd aan het oordeel van het Hof. Is geen uwer op het denkbeeld gekomen dat hier een kind terecht stond, een kind van nog geen zestien jaar, dat u ter dood hebt veroordeeld. Was het te veel moeite om haar leeftijd even bij de secretarie der gemeente Houten, want daartoe behoort 't Goy en niet tot Schalkwijk, na te vragen of bij de secretarie der gemeente Kockengen zoals ik zelf heb gedaan en waar duidelijk is beschreven dat Dirkje Veldhuizen op 23 september 1853 te Houten is geboren en dus minderjarig was."¹⁵

Dirkje begrijpt er niets van. Straffe des doods. Er is toch niets gebeurd. Ze vraagt de rechters waarom ze dood moet, maar die geven geen antwoord. Ze roept ze toe dat ze moordenaars zijn en de heren verlaten haastig de zaal. Dirkje wordt opgevangen door haar bewaakster en naar het Wolvenplein teruggebracht.

Doodstraf

Hoe stond het met de doodstraf in 1869? In 1809 waren de meeste wrede doodstraffen afgeschaft en bestond er alleen nog doodstraf door de strop (ophanging bij mannen en verwurging bij vrouwen) of onthoofding. Nadat de Fransen waren vertrokken werd de galg in ere hersteld. Bij Koninklijk besluit werd in 1851 bepaald dat er in Nederland slechts twee scherprechters zouden zijn: één in Amsterdam en één in Arnhem. Toen de beul te Arnhem in 1854 ontslagen werd was de Amsterdamse Dirk Jansen Nederlands enige scherprechter. Veel doodstraffen heeft Jansen evenwel niet hoeven te voltrekken, het zullen er nog geen tien geweest zijn. De laatste executie die hij moest verrichten was op 31 oktober 1860 in Maastricht. Er werd toen een moordenaar opgehangen. Na 1860 werd ook nog verschillende malen de

doodstraf uitgesproken, door de Koning werd echter steeds gratie verleend. In 1869 was er een wetsvoorstel in de maak om de doodstraf af te schaffen hetgeen in 1870 gebeurde. Dirkje's doodstraf zou dus nooit zijn uitgevoerd.¹⁶

Stiefvader

Op de volgende zondag krijgt Dirkje plotseling bezoek van haar stiefvader Gerrit Veldhuizen. Hij vertelt haar dat hij werd aangesproken door iemand die in de krant had gelezen dat een boerenmeid D. Veldhuizen ter dood was veroordeeld en of dat familie van hem was. Hij was daarop naar dominee Calkoen gegaan die het verder had uitgezocht. De dominee had ontdekt dat het om Dirkje ging die als minderjarige nooit voor het Hof had mogen verschijnen maar voor de Arrondissements-Rechtbank en die Rechtbank kon geen doodvonnissen uitspreken. De dominee zou Jhr. Rutger aangespreken die een neef heeft die adjudant is van de Koning en er een brief over schrijven aan de Tweede Kamer in Den Haag. Haar stiefvader brengt haar daarvan op de hoogte. Na haar stiefvader komt ook haar waarschijnlijk natuurlijke vader jonker Rutger haar bezoeken. Hij zegt alles in het werk te zullen stellen om gratie te bespoedigen en haar straf te verminderen. Ook komt dominee Calkoen op bezoek om haar te vertellen dat er een brief naar de Tweede Kamer is gegaan en dat hij een bezoek heeft gebracht aan de Procureur-Generaal IJssel de Schepper. Die heeft hem verweten dat hij niet gewaarschuwd had vóór de terechtzitting dat Dirkje minderjarig was. De dominee zegt tegen Dirkje dat ze de fout bij zich zelf moeten zoeken, maar dat hij dat maar niet gezegd heeft om de hoge heren niet tegen hem in het harnas te jagen.

Gratie

Op dinsdag 21 september maakt de Koning gebruik van zijn recht van gratie door Dirkje's doodvonnis te veranderen in tien jaar tuchthuis. Dirkje wordt dit officieel meegedeeld op haar verjaardag 23 september. Wel moet Dirkje op 25 september worden overgebracht naar de vrouwengevangenis in Woerden. Eigenlijk hoort Dirkje daar ook niet thuis en moet de straf worden omgezet in correctionele gevangenisstraf die ze kan uitzitten in Montfoort. Maar de heer IJssel de Schepper schrijft pas op 13 november de volgende leugenachtige brief aan de Commissie van Administratie van de gevangenis voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden dat huist in het voormalige kasteel Montfoort.

*Utrecht, den 13 November 1869.
Provinciaal Gerechtshof in Utrecht
Parket van den Procureur Generaal.*

Bij Arrest van het Provinciaal Gerechtshof alhier van 26 July 1869 is zekere Dirkje Velthuisen, volgens hare opgaven oud 22 jaren, wegens opzettelijke brandstichting, tot de doodstraf veroordeeld. Die straf, bij Z.M. Besluit van 21 September jl. N. 6, in eene tuchthuisstraf van tien jaren verwisseld zijnde, zoo is die veroordeelde op 25 September jl naar de gevangenis voor veroordeelde vrouwen te Woerden overgebracht. Pas even was zij daar aangekomen toen zich het gerucht verbreidde dat zij nauwelijks zestien jaren oud zoude wezen, een gerucht dat bij onderzoek bevonden is waar te zijn, daar zij op 23 September 1853 te Houten is geboren. Uit dien hoofde zijn de noodige stappen gedaan om verwisseling der tuchthuisstraf in correctionele gevangenisstraf te verkrijgen, hetgeen bij Z.M. nader Besluit van 10 November jl. N 13 heeft plaats gehad, als zijnde daarbij

gemelde tuchthuisstraf veranderd in correctionel gevangenisstraf van gelijken duur. Naardien nu zoodanige straf door eene veroordeelde van haren leeftijd in de gevangenis onder Uw beheer moet worden ondergaan, zoo heb ik de eer Uw wed. Gestr. beleefdelijk te verzoeken mij te willen melden of Dirkje Velthuizen tot dat einde daarin kan worden opgenomen?

De Procureur Generaal bij het Provinciaal Gerechtshof in Utrecht

IJssel de Schepper

Het kasteel

Op 14 oktober 1879 vertelt Dirkje aan Betje Boerhave: "En zo kwam ik na twee maanden op het kasteel. Maar die twee maanden in Woerden heb ik geweten hoor. Het waren daar bijna allemaal hoeren met permissie. Als Woerden de hel zou zijn dan was het kasteel wel de hemel."¹⁷ In het kasteel waren drie bewaaksters voor de nacht, verder een stuk of wat onderwijzeressen, een directeur, een portier en een tuinman. Dirkje heeft in het kasteel veel bijgeleerd, vooral lezen. Bij de boeren moest ze opstaan als het licht werd, dus vaak al om 4 uur. In het kasteel staat Dirkje om 6 uur op en 's winters om 7 uur. Eerst gaat ze met de po naar de tonnetjes. Daarna gaat ze zich wassen. Dan wordt in het ondergoed het ochtendgebed gebeden. Eén voor de protestanten en één voor de katholieken. Dirkje hoopt altijd op een vlugge voorbidder om niet te lang kou te lijden. Daarna op je gemak aankleden. Dan krijgt ze in de keuken een partje brood en gaat wat werk verrichten bijvoorbeeld in de tuin. Om acht uur is het ontbijt in een zaal met lange tafels. Ze krijgt een kroes thee, twee sneden bruinbrood gesmeerd en een snee roggebrood. Om negen uur 's avonds gaat ze naar bed. Eerst worden de voeten gewassen en dan het avondgebed gebeden. Omdat ze in november op het kasteel aankomt komt ze als boerenmeid niet in de tuinploeg maar in de breiploeg. Ze leert sokken breien met wol uit de vrouwengevangenis in Woerden. Aan het eind van het jaar heeft ze twee paar af en eindigt onderaan de lijst.

Hoelang Dirkje precies in Montfoort gezeten heeft is niet duidelijk. Betje Boerhave krijgt in 1875 een boekje in handen met de titel "Het Provinciaal Gerechtshof van Utrecht en Dirkje Veldhuizen". Na lezing van dit boekje stelt ze haar vriendin Mien voor samen naar Montfoort te gaan om de stumper op te zoeken die nu zes jaar gevangen moet zitten. Haar man stelt echter voor de familie Van Vliet op te zoeken en de wederpartij te horen. Als

Betje Boerhave dan in april 1876 vrouw van Vliet bezoekt in Kockengen zegt deze: "U kunt zich de moeite van een bezoek aan de gevangenis wel besparen. Die meid is allang vrij en getrouwd en ook al een kind natuurlijk. Ze wonen in Woerden heb ik horen zeggen."¹⁸ Na dit bezoek rijpt bij Betje Boerhave het plan een boek over Dirkje te schrijven.

Getrouwd

Nadat ze uit de gevangenis is ontslagen woont Dirkje in Linschoten en Zuilen. Ze trouwt met ene Nelis en krijgt een zontje Schalk. Hoe de kennismaking tussen Dirkje en Betje Boerhave tot stand komt is niet bekend. De dagboek aantekeningen tussen januari 1876 en april 1879 van Betje Boerhave zijn verloren gegaan. Bij het eerste bezoek aan Dirkje dat Betje in haar dagboek in 1879 beschrijft, woont Dirkje alweer in Linschoten. Dirkje vertelt haar dat de waarzegster haar heeft gezegd dat ze nog minstens 24 keer zal verhuizen. Haar man Nelis weet niet dat ze heeft gezeten. Hij kan niet lezen want hij moest al met zes jaar gaan werken bij een boer. Bij de bezoeken aan Dirkje komt Betje nogal wat te weten over Dirkje's tijd in het kasteel en ze maakt aantekeningen voor haar boek. Bij vertrek geeft ze Dirkje stevast een gouden tientje. In de jaren 1880-1881 verhuist Dirkje van het ene huisje in Linschoten naar het andere. Op 13 juli 1881 tijdens de Utrechtse kermis komt Schalk bij Betje Boerhave op bezoek. Hij vertelt dat zijn vader en moeder naar de Utrechtse kermis zijn gegaan en dat zijn moeder niet mee terug is gekomen. Betje neemt Schalk mee terug naar Linschoten en kookt voor hem en Nelis. 's Avonds brengt Nelis haar naar het station in Woerden en vertelt dan dat Dirkje op de kermis is gebleven bij ene kermisbaas Hein. Dat doet ze ieder jaar en Nelis kan er niets tegen beginnen want Dirkje is sterk en slaat terug. Hein heeft een rad van avontuur en Dirkje verkoopt de lootjes en slaapt 's nachts bij Hein in de wagen. Nelis vertelt dat Schalk ook een zoon is van Hein en dat Dirkje al in verwachting was toen hij met haar trouwde en dat ze dat hem niet had verteld. Volgens Nelis was Dirkje wat graag met Hein getrouwd maar die is al getrouwd. De vrouw van Hein loopt tijdens de Utrechtse kermis meestal op alle dagen en is dan thuis in Schagen waar ze de winter overstaat. Nelis eindigt zijn verhaal met te zeggen dat ze na de kermis wel weer thuiskomt met cadeautjes en dat ze dan heel aardig is.

Nadat Betje Boerhave dit verhaal over Dirkje heeft aangehoord is het animo om een boek over Dirkje te schrijven behoorlijk weggeëbt. Ze schrijft in haar dagboek: "Onderweg naar huis, in trein en rijtuig, overwoog ik wat er allemaal veranderd moest worden aan mijn boek.

Zou ik er maar niet beter een streep onder zetten?"¹⁹ Betje neemt na dit voorval wat afstand van Dirkje en als Dirkje haar eens bezoekt en vraagt hoe het met het boek gaat zegt Betje haar maar niet dat ze het in de onderste la van de linnenkast heeft opgeboren. Voorgoed. Onder het wintergoed.²⁰

Op 11 november 1881 bezoekt Dirkje plotseling Betje in Utrecht. Ze is in augustus naar Woerden verhuist en woont inmiddels in Utrecht. Haar man Nelis is in de turf en komt zo af en toe naar huis. Daarna verhuist Dirkje nog verscheidene malen.

In 1885 begint Betje opnieuw aan het boek. Als ze die maand juli 1885 met haar vriendin over de Utrechtse kermis loopt ziet ze Dirkje weer assisteren bij Hein met het rad van avontuur. Ze is fraai gekapt en uitgedost en heeft een iets te brutaal decolleté.

Ze danst met Hein en verkoopt loten. Betje maakt zich op tijd uit de voeten om niet gezien te worden.

Het contact met Betje Boerhave wordt steeds minder zodat deze niet veel meer te vertellen heeft over Dirkje. Dirkje krijgt in ieder geval zeven kinderen waarvan er in 1888 maar drie in leven zijn. Achtereenvolgens zijn dat een zoon Schalk die is geboren op 5 april 1875, dan een zoon Nelis geboren in 1877 en na een maand gestorven, dan een dochter Jannigje (I), geboren in 1878 en na een week gestorven, dan een dochter Jannigje (II) geboren op 17 maart 1880 en bijna twee jaar geworden, dan een dochter Wilhelmina (I) geboren op 30 mei 1882 en vier jaar geworden, dan een dochter Jannigje III geboren op 3 december 1885 en tenslotte een dochter Wilhelmina II geboren in 1887.

De laatste keer dat Betje Dirkje bezoekt in Utrecht is op 14 augustus 1888. Ze schrijft dan dat het huis bij Dirkje een welvarende indruk maakt.

Met vrouw van Vliet loopt het slechter af. Betje bezoekt in april 1876 vrouw van Vliet in Kockengen. Ze leest hierover op 16 september 1879 uit haar aantekeningen voor aan Dirkje: "We troffen vrouw van Vliet achter op de deel en ik zette de reden van ons bezoek uiteen. Ze zei dat ze liever geen bezoek ontving omdat ze zich ziek voelde maar bood ons toch een stoel aan. Een

meisje van naar schatting een jaar kroop over de vloer. Het is mijn tiende kind zei ze maar twee zijn na een maand al weer gestorven. Dat is niet zo erg want je hebt je nog niet gehecht. (...) Was ik hier maar nooit gekomen zei ze toch nog. Ik had het thuis op de boerderij in Kamerik goed maar je denkt er wijs aan te doen te trouwen. Met een weduwnaar nog wel. Eerst kwam ik er helpen na de dood van zijn vrouw Gerrigje Bruynens ook een Kamerikse en al eerder getrouwd geweest. Ik geloof dat ze al achtenveertig was toen ze stierf. Maar ja bij ons boerenmensen gaat het vooral ook om geld en grond. Maar even goed een heel verschil voor van Vliet want ik was nog maar twintig. Nu ben ik zes en dertig en zegt u maar gerust wat u denkt. Dat ik zes en veertig ben. En u schat me niet nog ouder vanwege die kleine hier. (...) Er was intussen een meisje van een jaar of drie binnen gekomen dat over de deel aarzelend naderbij kwam. Dit is ons Dirkje zei vrouw van Vliet. (Die hebben ze zeker naar mij genoemd, onderbrak Dirkje mijn voorlezen. (...) Maar ziek was vrouw van Vliet wel. Want in oktober van dat jaar (1876) is ze dood gegaan.)"²¹

Bronnen:

Het dagboek van Betje Boerhave, bewerkt door Mr. Jan Veenhoven, Uitgave van de Stichting Museum voor het Kruideniersbedrijf te Utrecht, Utrecht 1974-1977.

Dirkje boerenmeid, fragmenten en notities van Elizabeth Boerhave-Cramer vrijmoedig uitgewerkt door Mr. Jan Veenhoven, Uitgave van de Stichting Museum voor het Kruideniersbedrijf te Utrecht ter bevordering van het opsporen, uitgeven en verspreiden van de geschriften van Elizabeth Boerhave-Cramer, Utrecht 1978.

H. Steensma, Straffen door de eeuwen heen, de beul, het tuchthuis en de gevangenis, Den Haag 1982.

Jan A. Niemeijer, Leven op het platteland, Drachten 1986.

Prof. Dr. J.A. Faber (red.), Het spoor, 150 jaar spoorwegen in Nederland, Amsterdam 1989.

F.J.C. Rombach, Vleuten en de spoorweg, Tijdschrift Historische Vereniging Vleuten, de Meern, Haarzuilens, Jaargang 9 nummer 3 september 1989.

J.A. Storm van Leeuwen, De stoomtram tussen Utrecht en Harmelen of hoe Vleuten en Haarzuilens aan hun spoorwegstation kwamen, Tijdschrift Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens, Jaargang 17 nummer 1 maart 1997.

Illustraties: Astrid van Straaten en Lies ter Horst-Veenhoven.

Noten:

1. De zeven deeltjes van het dagboek van Betje Boerhave zijn nog steeds te koop in het kruidenierswinkeltje op 't Hoogt 6 in Utrecht. De twee deeltjes Dirkje Boerenmeid zijn helaas al jaren uitverkocht.

2. Met dank aan de heer B.W. Timmerman, vice-voorzitter van de Stichting Museum voor het kruideniersbedrijf voor diens toestemming dit artikel te publiceren.

3. Niemeyer, blz 9-10

4. Niemeyer, blz 51

5. Faber, blz. 23 en 48

6. Dagboek Betje Boerhave deel 5, blz. 62

7. Dagboek Betje Boerhave deel 6, blz. 29

8. Rombach

9. Storm van Leeuwen

10. Rombach

11. Dagboek Betje Boerhave deel 5, blz. 75

12. Dirkje Boerenmeid, deel 2 blz. 38

13. Steensma, blz. 62

14. Steensma, blz. 63-65

15. Dirkje Boerenmeid, deel 2 blz. 82

16. Steensma, blz. 24

17. Dagboek Betje Boerhave deel 5, blz. 70

18. Dagboek Betje Boerhave deel 5, blz. 56

19. Dagboek Betje Boerhave deel 6, blz. 41

20. Dagboek Betje Boerhave deel 6, blz. 50

21. Dagboek Betje Boerhave deel 5, blz. 55-56

Onze straatnamen, oorsprong en betekenis

door J.H.P. Heesters

In de vorige aflevering nummer 1 van maart 1999 is aandacht besteed aan de straten in en rond de polders Haarveld en De Haar. In dat artikel zijn acht straten aan de orde geweest en is de Bochtdijk niet vermeld. Het is de zuidelijkste straat die loopt tussen de Eikslaan en de Rijndijk en langs het poortgebouw van kasteel De Haar. Om het geheel compleet te maken wordt deze straat nu vermeld.

Bochtdijk

In de middeleeuwen bestond de Bochtdijk al. Dit blijkt uit een transportakte van 7 januari 1558¹. Dirck van Zuylen, heer tot Zevender, verkocht op die dag aan Sander van Bommel 4 morgen land aan de Goeystraat, noordwaarts van de Bochtdijk. Datzelfde stuk land verkocht Sander van Bommel elf dagen later door aan de kinderen van Daen Pauwels van de Borch². Op de

kaart van B. de Roy van 1696 is duidelijk te zien dat het oostelijk deel van de Bochtdijk bij Den Eyck twee scherpe bochten heeft. Vóór de herbouw van kasteel De Haar liep het westelijke deel door het oude dorp Haarzuilens. Na de verplaatsing van het dorp en de herbouw van het kasteel is de Bochtdijk enigszins rechtgetrokken, maar was nog niet bestraat met klinkers of asphalt. Dit blijkt uit de wegenlegger van 9 maart 1939 waarin wordt vermeld dat het wegdek bestond uit grint³. Op 5 september 1950 wordt, volgens de wegenlegger van Haarzuilens, de onderhoudsplicht van deze weg van het Waterschap 'Haarrijn' overgenomen door de gemeente Haarzuilens⁴.

Momenteel scheidt de Bochtdijk het landgoed van De Haar in een noorderpark met het kasteel en de Franse tuin en in een zuiderpark met de golfbaan. Het is nu de verbindingsweg tussen de Eikslaan en de Rijndijk. Noch in het archief van Haarzuilens noch in dat van Vleuten is te vinden wanneer de naam van de Bochtdijk officieel is vastgesteld.

noten:

- 1.RAU Do 2048 1558-01-07
- 2.RAU Do 2048 1558-01-18
- 3.GAV 453
- 4.GAV 447

Verenigingsberichten

Cursus genealogie voor beginners

"Genealogie is een boeiende bezigheid, maar je moet een beetje de weg weten". Onder dit motto wordt er, evenals in voorgaande jaren, voor degenen die willen beginnen (of al begonnen zijn) met familie-onderzoek, in november door onze vereniging, in samenwerking met het Kursusproject Vleuten-De Meern, weer een cursus genealogie voor beginners gegeven en wel op de dinsdagavonden 2, 9 en 16 november in de Broederschapshuisjes in Vleuten.

Aanmelding voor deze cursus dient te geschieden op het tijdstip dat daarvoor is vermeld in het rode cursusboekje van het Kursusproject, dat in de gemeente huis aan huis wordt bezorgd. Als u interesse heeft houdt dat boekje dan in de gaten!

Lezing over archeologische vondsten

Op dinsdag 5 oktober zullen de projectarcheologen van Vleuten-De Meern en Utrecht, de heren Graafstal en Wynia, een

zeer interessante lezing met dia's geven over de recente Romeinse vondsten in De Meern. Deze lezing zal plaats vinden in de Hervormde kerk van Vleuten. Nadere mededelingen volgen nog, maar de datum kunt u al noteren.

Vertoning oude dorpsfilms

Zoals u in de pers heeft kunnen lezen zijn de dorpsfilms, die in de vijftiger en zestiger jaren door de heer van der Munt uit De Meern zijn gemaakt, door een werkgroep van de Historische Vereniging op videobanden overgenomen. Op vrijdag 15 oktober zal in De Schalm in De Meern een eerste vertoning gegeven worden van enkele van deze films. Noteer deze datum vast, nader bericht volgt nog.

Paard

Een paard is een edel dier en in ons boerendorp onmisbaar voor het vervoer.

Overall is het paard voor nodig, om een kar te trekken, om te ploegen, zelfs om de boeren met hun tentwagen naar de kerk te brengen.

Het is misschien wel daarom dat er zoveel spreekwoorden en gezegden zijn over dit dier.

Zo kan iemand bijvoorbeeld wel eens 'over het paard getild zijn', of 'op het verkeerde paard wedden'.

En in het leven moeten we wel eens 'de teugels laten vieren'.

Een paard is een hard werkend dier, en natuurlijk 'zo sterk als een paard'.

Maar het is net als bij hardwerkende mensen; zij 'die de haver verdienen krijgen dat meestal niet'.

In de tijd van mest rijden, en vooral in de hooibouw, is het voor mens en paard hard werken.

Bij de jeugd is het 'paardje spelen' (bij een grotere jongen op zijn nek zitten, of gewoon als paard aan een touw over de weg rennen) erg in trek.

Het is nu de tijd van de hooibouw, en ook wij zijn daar druk mee.

We hebben thuis heel veel konijnen, en daarvoor hebben we veel gras nodig.

Iedere dag na schooltijd moet er iemand gras snijden.

Het geeft nog wel eens onenigheid in het gezin wie er die dag aan de beurt is om het gras te snijden.

Bovendien moeten we in deze tijd ook hooi verzamelen voor de winter.

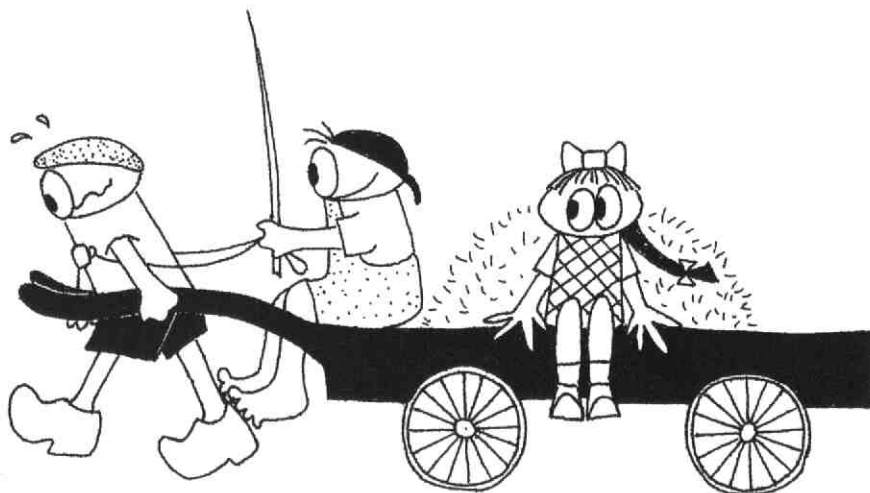
Iedere keer maar weer met een kist of een zak op pad dat is toch een heel gedoe.

Gelukkig kwam hiervoor een goede oplossing.

We kregen een kar met een heel grote bak, mijn vader heeft er een paar bomen aan gemaakt, en zo konden wij het paardje spelen combineren met het nuttige werk.

Er werd steeds geloot wie er als paard de kar moest trekken.

Deze keer was ik aan de beurt, en de fantasie was al zo ver gegaan, dat het paard ook helemaal ingespannen moest worden.

Iemand maakte al gauw de opmerking dat ik ook de beste paardekop had.

Ik besloot me daarom als een lastig, wild paard te gedragen.

Het inspannen koste dus al heel veel moeite.

In mijn mond kreeg ik een houten pakkendragertje dat dienst deed als bit. Aan het pakkendragertje werden de teugels bevestigd.

In een sukkeldrafje reden we naar de Meentweg.

Onderweg trokken we al wat hooi van passerende boerenwagens.

Als ik wat harder moest lopen kreeg ik steeds een klap met de zweep.

De voerman hield de teugels behoorlijk strak, zodat een van mijn slechte kiezen afbrak.

Het pakkendragertje werd toen maar uit mijn mond verwijderd, maar verder schonk niemand aandacht aan mijn bebloede mond, 'je mag een gegeven paard immers niet in de bek kijken'.

Na een tijdje kwamen we thuis met een behoorlijk voer hooi, dat werd vakkundig op de schuurzolder gestouwd.

Moeder had voor de harde werkers een glaasje ranja klaar staan. Toen ik dat ook wilde drinken werd er geprotesteerd; een paard mag geen ranja, die mag alleen maar water.

Na nog even te hebben gerust moesten we weer op pad, nu om gras te halen bij de Loobrug.

Een van de jongens kwam op het idee dat het paard ook nog beslagen moest worden, en werd als hoefsmid aangesteld.

Het paard werd wild en protesteerde, maar werd stevig vastgebonden aan een drooglijnpaal.

Men had besloten om bij gebrek aan echte hoefijzers maar jampotdeksels onder mijn klompen te slaan.

In de schuur werden wat oude spijkers opgezocht en de smid kon beginnen.

Sommige spijkers bleken wat te lang, toen heb ik wat termen geroepen die een fatsoenlijk paard normaal niet uit zijn bek kan krijgen.

Na weer te zijn ingespannen gingen we in galop over de straatweg.

Het was moeilijk lopen met dat beslag onder mijn klompen, maar om alles zo echt mogelijk na te bootsen besloot ik om maar eens op hol te slaan.

Dat liep slecht af, door de jampotdeksels gleed ik uit, en lag met een verstuipte voet op straat.

Iemand anders nam de plaats van het paard in, en ik moest me vasthouden achter aan de kar en maar mee strompelen.

Thuisgekomen kreeg ik geen haver, maar wel een bord havermoutse pap.

Ik weet nu ook de betekenis van 'het paard achter de wagen spannen'.

De Meern 1939
Theo van den Berg

Illustratie
Barbara Gravendeel

Tijdschrift van de Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens

Versijnt 4x per jaar. ISSN 0928-4893
19e jaargang nr. 3, september 1999 ©1999

De vereniging is ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nummer V 479360

Correspondentieadres:

Dorpsstraat 1, 3451 BH Vleuten

Dagelijks bestuur:

Dr. Ir. P.K. Schenk, voorzitter
Dorpsstraat 29, 3451 BJ Vleuten
Tel. 030 - 6774915

J.W. Schoonderwoerd, secretaris
Meerndijk 62, 3454 HT De Meern
Tel. 030 - 6661462

P.G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3544 NC Utrecht
Tel. 030 - 6771483

A.J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
Tel. 030 - 6771263

Ereleden:

Mevrouw Prof. Dr. C. Isings, Soest
Dr. D.W. Gravendeel, Laag Keppel

Gebouwen:

Vleuten: Broederschapshuisjes (documentatie- en informatiecentrum), Dorpsstraat 1, Tel. 030 - 6774222 (gedurende openingstijden)
De Meern: Het Kabinet (permanente expositieruimte), Zandweg 147B (achter Verenigingsgebouw)

Contributie (inclusief tijdschrift):

f. 35,- per jaar,
bij verzending per post f. 13,- extra
Losse nummers tijdschrift:
f. 10,- voor leden, f. 12,50 voor niet-leden

Bankrelaties:

ABN-AMRO Bank De Meern,
rek. 55.66.33.040
Rabobank Vleuten, rek. 36.75.17.574
Postbank, rek. 2689200

Redactiecommissie:

H.E.J. van Essens en J.H.P. Heesters
Adres: Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
Tel. 030 - 6662992

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift is slechts toegestaan met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactiecommissie.

Illustratie voorpagina:

Deel van het vaandel van de Broederschap van Vleuten met een afbeelding van O.L. Vrouw (reprod. van foto A.M. Sprong)

Druk: Jan Evers De Meern

Van de voorzitter

De vorige maal opende ik op deze plaats met een wat zure opmerking over het verontrustend geringe historisch besef van velen in dit land, zelfs in hogere kringen. Nu begin ik met een positiever geluid: op verschillende beleidsniveau's groeit de belangstelling voor het verleden.

Eerder dit jaar is veel aandacht geschonken aan het project Belvedere. Dit is erop gericht een landelijk beleid met betrekking tot inventarisatie, behoud en beheer van wat zo mooi heet ons cultureel erfgoed, handen en voeten te geven. Integratie daarvan in de eigentijdse ontwikkeling is het streven. Terwijl ik dit schrijf ligt voor mij de Ontwerp Cultuurnota 1999- 2002 deel III Cultureel Erfgoed, waarin de Provincie Utrecht het beleid voor de komende jaren invulling geeft. Een interessant document. Als de voorstellen worden aanvaard zal dit de komende jaren richting kunnen geven aan allerlei ontwikkelingen in onze provincie en gemeente waar ook onze vereniging zich voor inzet. Om een paar zaken uit vele te noemen: onderzoek naar de bouw en inrichting van een Provinciaal Archeologisch Centrum met daarin o.m. een provinciaal museum, samenwerking met amateur-archeologen, behoud en beheer van archieven en bevordering van onderlinge samenwerking en ondersteuning van het onderwijs op dit terrein. Zaken die ook ons al lang bezig houden en waarop we alert willen inspelen.

Over een van deze onderwerpen nog iets meer. Het bestuur ondersteunt van harte het streven te komen tot een samenhangende archeologische collectie en een museum in onze provincie. In dit deel van het land en zeker niet het minst in onze gemeente, zijn uitermate belangrijke zaken aan het licht gekomen en er volgen zeker nog veel meer (w.o. bij ons de Romeinse mijlpaal met de naam Fletione!). Bij het nader onderzoek naar de optimale plaats moet ons inziens echter niet alleen naar Vechten worden

gekeken. In de hoge ambities die de gemeenten Utrecht zowel als Vleuten-De Meern koesteren met betrekking tot het Centraal Park in Leidsche Rijn past een dergelijk centrum van nature in.

Onze vereniging drijft op de inzet van vrijwilligers. Eerder dit jaar heeft het bestuur besloten een van hen die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt, te onderscheiden. Op 1 september 1999 is de Dr. D.W. Gravendeelprijs tijdens een bijzondere bijeenkomst uitgereikt aan de heer J.H. van der Poel. Elders in dit nummer wordt daarvan verslag gedaan. Een van de zorgen van het bestuur betreft de inzet van nieuwe vrijwilligers. Het verheugt ons daarom dat Wouter de Heus zich bereid heeft verklaard regelmatig een bijdrage te leveren aan ons tijdschrift met als thema: een blik in de toekomst. Een eerste resultaat vindt U al in dit nummer. Met voldoening stel ik vast dat de gemiddelde leeftijd van de medewerkers daardoor iets daalt. Met het oog op de lange termijn zou het bestuur die tendens nog wel wat willen versterken! Een andere rubriek die U voortaan regelmatig tegen zult komen betreft actuele archeologische zaken, van de hand van ons bestuurslid Hans Joosten.

Verder op deze plaats nog een knelpunt: het bestuur zoekt een medewerker, overigens ongeacht de leeftijd, die bereid is het verslag te maken van een tiental bestuursvergaderingen per jaar. Hij of zij hoeft daartoe geen lid te zijn van het bestuur!

Tot besluit. Houdt U de verenigingsberichten elders in dit blad goed in de gaten: er worden de komende maand enkele boeiende onderwerpen aan de orde gesteld.

P.K. Schenk

In dit nummer

	pag
Van de voorzitter	50
Verenigingsberichten	51
De Broederschap van O.L. vrouw te Vleuten (I)	52
De transformatie (I)	62
Onze straatnamen, oorsprong en betekenis (5)	66
Archeologische verkenningen (I)	69
Poeh	71

Verenigingsberichten

Dr.D.W.Gravendeelprijs 1997 toegekend aan J.H.van der Poel

Het is al weer bijna 6 jaar geleden dat het bestuur van onze vereniging besloot een prijs in te stellen, die toegekend kan worden aan personen of instellingen, die zich bijzonder verdienstelijk gemaakt hebben voor het bevorderen van de aandacht voor het plaatselijk verleden. Er is daarbij onder meer gedacht aan activiteiten die een educatief of informatief karakter hebben met een brede strekking.

Deze prijs is genoemd naar onze vroegere voorzitter, Dr.D.W.Gravendeel, die het initiatief genomen heeft en er veel aan bijgedragen heeft om historisch materiaal te verzamelen en daarover te publiceren, om de geschiedenis van onze gemeente zoveel mogelijk bekendheid te geven. In ons documentatiecentrum wordt het verzamelde materiaal geregistreerd en toegankelijk gemaakt voor onderzoek.

In de afgelopen 15 jaren is een enorm documentatiebezit opgebouwd, waaronder een groot aantal akten uit verschillende archieven, die betrekking hebben op onze gemeente.

Aan dit laatste heeft de heer J.H.van der Poel een grote bijdrage geleverd.

Nadat hij zijn beroep van marktkoopman had beëindigd heeft de heer van der Poel zich begeven op het terrein van familieonderzoek, waarmee hij zich enkele jaren heeft bezig gehouden en waarbij hij kennis heeft verworven van de inhoud van verschillende archiefinstellingen en oude handschriften heeft leren lezen.

Vervolgens is hij zich bezig gaan houden met de geschiedenis van de Utrechtse bierbrouwerijen en daarbij heeft hij kennis gekregen van de Vleutense brouwersfamilie van Bijlevelt, die ook brouwerijen in Utrecht had.

Dat heeft geleid tot een ontmoeting met onze toenmalige voorzitter, de heer Gravendeel, die hem bereid vondt zijn werk ook ten dienste van onze vereniging te laten komen, want wij hadden uiteraard ook belangstelling voor deze bekende Vleutense brouwersfamilie.

Van het een is het ander gekomen en al jaren geleden is de heer van der Poel begonnen voor onze vereniging ook van andere personen en van hun eigendommen in onze gemeente akten te verzamelen. Jarenlang bracht de heer van der Poel daartoe dagelijks een aantal uren door in de Utrechtse archieven.

Zo heeft de heer van der Poel in de afgelopen 12 jaar zo'n 2700 akten geproduceerd. Door ons werden deze akten in de computer geregistreerd en in ordners opgeborgen, waarmee nu al meer dan een hele kast gevuld is.

Het bestuur is van mening dat datgene wat de heer van de Poel terzake van de kennis van de historie voor onze vereniging en dus voor de inwoners van onze gemeente heeft gedaan, van groot belang is.

En daarom heeft het besloten de Dr.D.W.Gravendeelprijs dit jaar toe te kennen aan de inmiddels 80 jaar zijnde Johannes Hermanus van der Poel, die sinds kort ook inwoner van onze gemeente is.

De uitreiking van de prijs met de bijbehorende oorkonde heeft op 1 september j.l plaats gevonden in de Broederschaps-huisjes in Vleuten.

De bewoningsgeschiedenis van Leidsche Rijn

Over dit thema wordt op dinsdag 5 oktober in de N.H. kerk te Vleuten door de heren Erik Graafstal en Herre Wynia, resp. projectarcheologen van Vleuten-De Meern en Utrecht, een lezing gegeven met vertoning van dia's.

Al 3000 jaar is het gebied van de Leidsche Rijn bewoond door mensen die in verschillende tijden en op verschillende plaatsen hun sporen in het landschap hebben nagelaten. Naast de nu nog zichtbare sporen is het gebied zeer rijk aan archeologische vindplaatsen. Deze aan het oppervlak onzichtbare resten van de bewoningsgeschiedenis zijn aangetroffen in 47 vindplaatsen, die dateren vanaf de Bronstijd tot de Late Middeleeuwen. Zeer prominent aanwezig zijn de vondsten uit de Romeinse tijd, met als zeer bijzondere ontdekkingen de restanten van drie kilometer van de Romeinse weg en een volledig Romeins schip. Zij zullen tijdens de lezing aan de orde komen. Daarnaast zullen de beide archeologen een overzicht geven van andere resultaten van hun onderzoek tot nu toe. Tevens zal verteld worden op welke wijze een aantal belangrijke archeologische vindplaatsen in de stedenbouwkundige plannen is ingepast.

De lezing begint om 20.00 uur en de kerk is open om 19.30 uur. Toegang f 5,-, voor leden van de vereniging f 2,50.

Oude dorpsfilms worden weer vertoond

In de jaren 1959 tot 1966 zijn door de heer A.A.van der Munt uit De Meern een aantal films gemaakt van gebeurtenissen die in de loop van die jaren in De Meern hebben plaats gevonden. Deze films, die een echt dorpsjournaal vormen, werden door hem aan de gemeente geschonken en zijn door onze vereniging in het verleden wel eens vertoond, maar dat was nu door hun toestand niet meer mogelijk.

Door een werkgroep van onze vereniging zijn deze films overgezet op videobanden, waarvan er enkele nu voor het eerst vertoond worden. Een prachtige herbeleving van het dorpsgebeuren in die jaren!

U kunt ze zien op vrijdag 15 oktober om 20.00 in De Schalm in De Meern.

Toegang f 7,50, voor leden van de vereniging f 5,-.

De Broederschap van O.L.Vrouw te Vleuten (I)

door J.W.Schoonderwoerd

Iedereen in Vleuten weet wel waar de broederschapshuisjes staan en dat deze huisjes al heel oud zijn. Sommigen weten ook dat deze huisjes iets met een Broederschap te maken hebben en enkelen weten dat die Broederschap nog steeds bestaat. Sinds 1988 heeft onze vereniging haar documentatiecentrum in deze huisjes. Er komen daar wel eens bezoekers die vragen: Waar komt die benaming broederschapshuisjes vandaan?

Het lag al lang in de bedoeling iets te schrijven over de Broederschap en de broederschapshuisjes, doch stukken over de oudste geschiedenis daarvan waren en zijn moeilijk te vinden. Een jaar of tien geleden werd door onze vroegere voorzitter, Dr.D.W.Gravendeel, reeds een aantal gegevens en documenten verzameld en een begin gemaakt met een artikel over de broederschapshuisjes in Vleuten, dat door hem echter niet werd voltooid. Het feit dat deze Broederschap met haar huisjes een belangrijk stuk historie van onze gemeente inhoudt, was voor mij aanleiding om het werk van Gravendeel voort te zetten en zoveel mogelijk gegevens te verzamelen. Het resultaat is geen kort verhaal maar een uitgebreide geschiedschrijving, die in twee delen wordt gepubliceerd.

Het eerste deel betreft het ontstaan, de activiteiten en de leden, het tweede deel de bezittingen en speciaal de broederschapshuisjes.

Het ontstaan van de Broederschap

Voor het ontstaan van de Broederschap moeten we teruggaan naar 1471. Het was toen een roerige tijd, waarin graven en bisschoppen, kasteelheren en andere adellijke heren elkaar bevochten om het bezit van land en macht. De toenmalige pastoor van Vleuten, Aernt Jansz van der Bilt, was een vredelievend man, die al dat geweld verafschuwde en vond dat die heren toch met elkaar in vrede moesten kunnen leven. Hij nam daarom het initiatief tot het bijeenroepen van verschillende heren uit de omgeving in de kerk van Vleuten. Hij kreeg hen zover dat zij kwamen en beloofden als broeders vreedzaam naast elkaar te zullen leven. Voor het altaar van Onze Lieve Vrouw werd toen een soort gilde opgericht, de Broederschap van Onze Lieve Vrouw, waarvoor op 22 april 1471 (Beloken Pasen of eerste zondag na Pasen) een officiële stichtingsbrief werd opgemaakt.

Het perkament waarop die stichtingsakte werd geschreven was niet zo best en was na bijna 100 jaar versleten. Op 7 maart 1568 (de eerste zondag in de vasten) werd de stichtingsbrief daarom opnieuw vastgesteld.

Dit charter met de vernieuwde statuten is bewaard gebleven (zie afb.1). Er staat ook in wie de oorspronkelijke stichters waren: Frederick Uuten Ham, heer van Den Ham en maarschalk van het Nedersticht; Jan Uuten Ham, heer van Bottestein, Henrick van Eemskerck, heer van Zuileveld, Alfert van der Meije, heer van Ter Meij, Barnier van Wel en "andere goede mannen".

De in 1568 vernieuwde stichtingsbrief werd ondertekend door Jan Nijsson, wonende op Spengens hofstede, en Cornelis Gijsbert Jansz, als procurators van de Broederschap, en Cornelis Cornelisz Poel op Spijck en Henrick Tonisz, als kerkmeesters van Vleuten, en gezegeld door Jonker Frederick Uuten Eng, Jonker Johan Uuten Ham, Gijsbert Cornelisz Uuten Wael, schout van Vleuten, Cornelis Cornelissen, schout van Themaat (en kerkmeester van Vleuten) en Gijsbert Jansz van Wel, schout van De Haar.

De voornaamste bepalingen uit deze statuten (waarvan een transcriptie als bijlage is opgenomen) zijn:

1. dat er elke zondag en elke woensdag op het O.L.Vrouwen altaar een mis zal worden gedaan voor de levende en overle-

den broeders en zusters;

2. dat op een vooraf bepaalde zondag de broeders en zusters samen zullen eten en op de daaraanvolgende maandag in de kerk komen, waar een mis gedaan zal worden voor de levende en overleden broeders en zusters, waarna zij weer een maaltijd hebben, waarbij vóór de maaltijd door de procurators rekening en verantwoording wordt gedaan, één nieuwe procurator wordt gekozen en allen hun bijdrage in de kosten zullen betalen;
3. dat voor elke broeder of zuster die gestorven is de procurators een uitvaartmis laten doen;
4. dat degenen die tot de Broederschap toegelaten worden goede eerbare mannen en vrouwen en van goede naam en faam dienen te zijn en bij hun inschrijving een pond was moeten geven voor de kerk en dat de toelating geschiedt ten genoegen en met toestemming van de procurators en de meerderheid van de broeders en zusters;
5. dat een broeder of zuster die uit de broederschap wenst te treden een gulden moet betalen als dat uittreden zes weken voor de maaltijd geschiedt en bij later uittreden ook zijn aandeel in de kosten van dat jaar;
6. dat er boetebepalingen gelden voor degenen die tijdens de maaltijd woorden krijgen, messen trekken, of iemand letsel toebrengen;
7. dat degenen die zich misdragen uit de broederschap gezet kunnen worden;
8. dat alle broeders en zusters zich zullen houden aan de bepalingen van de statuten.

Als we het heel nuchter bekijken lijken het niet meer dan regels voor een clubje heren die vrienden willen zijn, een keer per jaar samen gezellig eten en door de pastoor wat missen laten doen voor het heil van hun zielen, met een aantal boetebepalingen voor wie zich niet aan de regels houdt. Hoewel er naast broeders ook zusters lid kunnen zijn is er geen enkele vrouw als lid gevonden.

Een doelstelling dat de Broederschap iets voor anderen doet, zoals hulp aan armen of iets dergelijks, komt in de statuten niet voor.

Statuten van de Broederschap van O.L.Vrouw te Vleuten, vastgesteld op 7 maart 1568.

In der ehren Godts almachtich ende [Maria] sijne ghebenedide liever moeder Maria, soe is een broederschap gesticht van Onsser Liever Vrouwen in de kercke van Vlueten op Onser Liever Vrouwen outaer, bij wil, rade ende consent heer Aert Janssen van der Bilt, pastoer van Vlueten, ende bij Vrederick Uuten Ham, Jan Uuten Ham, Henrick van Emskerck, Alfert van der Mije, Barnier van Wel ende bij ander veel goeden mannen etc. Geschiedt in 't jaer ons Heeren duysent vier hondert een ende tseventich den 21en dach in April. Nu [wederomme] in den jaere 1500 acht ende tsestich den 7en dach Meert, soe is dese fondatie wederomme vernieuwet doer versletenheit van der voerscreven fondatie, ende bij wil, rade ende consente van den erentfesten ende vromen ende edelen joncker Vrederick Uuten Eng, joncker Johan Uuten Ham, Gijsbert Cornelissen Uuten Wael, gesubstitueert scout tot Vlueten, Cornelis Cornelissen, scout van Temaet ende kerckmeister nu ter tijt tot Vlueten, Gijsbert Janssen van Wel, scout van de Haer, Jan Nijssoen, woenende op Spengren hofstede, ende Cornelis Gijsbert Janssen, procuratoers van den voerscreven broederschap, Cornelis Cornelissen Poel op Spijck ende Henrick Tonissen, alse kerckmeesters nu ter tijt tot Vlueten, ende meer andere goede mannen etc.

Item in den eijsten soe sal men ter eeren van Onsser Liever Vrouwen alle Sondaechs doen een misse op Onsser Liever Vrouwen outaer nae die getijden van den daege voer alle broeders ende susters die levendich off doot sijn, ende nae de misse soe sal derselver priester aff gaen van den outaer ende lesen "Miserere mei Deus" ende "De profundis" mit sijn toebehoeren.

Item soe sal men noch alle week op ten woensdach doen een singende misse van Onsser Liever Vrouwen op Onsser Vrouwen outaer voor allen broederen ende susteren, sij sijn levendich offte doot, ende nae de misse soe sal den priester aff gaen van den outaer ende lesen "Miserere mei Deus" ende "De profundis" mit sijn toebehoeren als voerscreven staet.

Item soe sullen de broederen ende susteren, die in der voerscreven broederschap sijn, eens jaers te saemen eten op enen voerghenoemden dach ende des anderen daechs sellen sij kies enen procuratoer ende enen sal der blijven; ende die sullen te saemen allen dinghen besorgen en ordineren, ende allen gelden ende ongelden ende testamenten ontfangen ende uuytgeven tot profijt der broederschap; ende soe wat broeder ende suster dan daer op die maeltijt niet en coempt, die sal gehouden wesen alsoe veel te gelden ende te geven als degheen, die gecommen sijn; ende in geval dat sij daer onwillich inne sijn omme dat te betaelen, soe sullen de procuratoers in der tijt dat tselfde terstont moegen doen uuythaelen mit een pander des Hooffs van Utrecht, sonder sijluiden daerteghens ijte te oposeeren off teghens te doen.

Item des anderen daechs, als des maenendaechs, soe sullen alle broederen ende susteren ter kercke commen ende soe sullen de procuratoers in der tijt daer laeten doen een vigilye van negen lessen mit opstekende neghen barnende waskeerssen, mits doende een singhende misse van requiem voer allen broederen ende susteren zielen, sij sijn levendich off doot, waervan de procuratoers sullen geven den pastoer twee stuever, den onderpriester ende coster elcx een stuever; ende nae de misse eer dat sij aen den maeltijt gaen, soe sullen de procuratoers van den verleden jaer hoer rekeninge doen ende bewisinge voor den broederen, die dan daer bij commen, van allen ontfanck, opbuieren ende uuytgeven; ende soe wat dan een ijgelyc broeder ende suster sal commen te geven, dat sullen sij dan terstont opleggen ende betaelen, ende indien sij niet en betaelden of ten lanxten binnen 14 daegen daemae, soe sullen de procuratoers in der tijt die penningen moegen uuytpanden ende scatten op enen dach aen alle haer gereetste goederen, sonder enijge oppositije ofte recht ter contrarie te sustineeren.

Item soe wat broeder ofte suster uuyt de voerscreven broederschap sterft, soe sullen de erfgenaemen haer een dertichts nae laeten doen nae ouder ghewoonte, soe veere sij die macht hebben ende believen.

Item noch soe sullen der procuratoers in der tijt voor den geenre, die daer uuyt de voerscreven broederschap gestorven is, laeten houden zyn uuytvaert binnen 't yerste maenstont in de kercke tot Vlueten, mit vigilye van negen lessen, mit opstekende negen barnende waskeerssen mits doende een singende misse van requiem voer die ziell ende allen zielen, sij sijn levendich offte doot, van den broeders ende susters voerscreven, mits dat den procuratoers sullen geven den pastoer, onderpriester ende coster gelijckx voerscreven staet.

Item soe willen wij ende ordineren, dat alle die gene die in onsse voerscreven broederschap ontfangen sullen worden, goede eerbaer mannen ende vrouwen wesen sullen, die van goede naeme ende fame sijn, mits van elcken broeder ofte suster, daer alsoe incommen ende inghescreven sullen sijn, sullen geven een pondt was ter onderhoudenisse van Goedts dienst, ende alsoe incommende bij believen ende consent der procuratoers in der tijt ende het meestendeel van de broeders ende susters voerscreven, ende soe sal men den broeder ofte suster alsdan terstont bij den priester ofte secretarys in doen tekenen; ende soe wie den anderen dach van de maeltijt alsoe incoempt, die sal ter maeltijt moegen blijven sonder dat hij ofte zij yet daer off geven sullen, behoutlicken soe sullen sij after dien verbonden wesen in allen condicien

voerwaarden van dese selfde broederschap te onderhouden, in allen manieren als voerscreven is ende naebescreven sal worden.

Item insgelijck soe wanneer als ijemant, in dese voerscreven broederschap wesende, ende daer begeert uuyt te gaen, dieselfde sal oeck gehouden ende verbonden wesen te geven enen postulaets gulden, alse te weten 18 stuevers, indien ende soe verde sij dat doen ses weken te voeren als die voerscreven broeders ende susters te saemen huer maeltijt doen; ende ingeval ijemant daer uuytgaet voer ofte nae dat die maeltijt gedaen is, sullen sij insgelijckx geven die voerscreven postulaets gulden ende daerenboven sal hij ofte sij noch betaelen hoer aendeel ende portije van de missen die men in desen broederschap in een jaer doet; ende soe wie anders doet ende hier inne ghebreecke valt ende dit selfde niet en betaelt gelijck voerscreven staet, soe sullen de procuratoers in der tijt dieselfde penningen moegen doen uuytpanden ende scatten als 's Heren accijssen ende dominii, sonder enijge oppositije ofte recht ter contrarie te sustineeren.

Item dat enich van onssen broederen ende susteren, ten tijde als men die maeltijt doet, teghens malcander woerden creghen ende messen toech ofte ijemant quetste ofte mit enich ander feijt van waepenen, 't sij kannen ofte stoelen hoedanich het sijn mach, die sal verbuieren drie gowen ecclesije Vranckrijckse schilden tot profijt van de voerscreven broederschap ende daer en boeven, indien hij ofte sij ijemant ghequest hadde, sijn meysterloen te betaelen, ende alsdan noch te blijven aen twee van onsse broederen, die die procuratoers daertoe stellen sullen, ende den priester als een overman, ende dit al bij pene voerscreven.

Item waer 't dat enich van onssen broederen ende susteren soe onredelijck waer in woerden, in wercken, ofte te veel willes woude hebben in den voerscreven broederschap, dat het den broederen verdoocht, ende die procuratoers hem ofte huer dat zeide, ende dan niet off en lieten, soe mueghen hem die procuratoers ofte brueders off dat merendeel van dien hem ofte huer uuyt den broederschap setten ende sij sullen daer en boeven betalen de drie gowen ecclesije Vranckrijckse schilden ende sculden die welcke voerscreven staen; ende soe wie datter inne in ghebreecke valt, die sal men terstont moegen doen executeren aen hoerlyuden gereetste goederen, als seckeren accijssen ende domijnij, sonder enijghe oppositije ter contrarie te sustineeren.

Item die procuratoers ofte broederen off dat merendeel van dien, die moeghen tot allen tijden, als sij willen, dese voerscreven fondatije, overdracht, verbant ende elcke punt bisonder verminderen, vermeerderen naer hoer goet duncken tot oerbaerlickeijte ende meere nutschap ende profijt der voerscreven broederschap ende anders niet.

Item voert soe gheloeven wij allen broeders ende susteren, die in dese voerscreven broederschap sijn, dese ordinantije mit allen articulen hierinne begrepen, mitter broederschap te houden van weerden voer ons ende onsser naecommelingen, ende daer niet teghens te oposeeren, noch te doen, noch te doen doen mit enijghen rechten, geestelick noch werlick, in enijgher wies.

Alle dinck sonder argelist.

In kennisse der waarheyt soe hebben wij Jan Nyssoen, Cornelis Gijsbertssen, Cornelis Cornelissen Poel op Spijck ende Henrick Tonissen, procuratoers ende kerckmeesters voerscreven, elcx dese fondatije onderteijckent; ende tot meerder vasticheit soe hebben wij procuratoers ende kerckmeesters voerscreven met der ghemeen broederen ende susteren tsamentlick gebeden den erentfesten, edelen ende vromen joncker Vrederick Uuten Eng, jonker Johan Uuten Ham, Ghisbert Cornelissen Uuten Wael, scout tot Vlueten, Cornelis Cornelissen, schout van Themaet ende Gijsbert Janssen van Wel, schout van der Haer, dese ordonantije ofte fondatie van der broederschap over ons allen te willen besegelen.

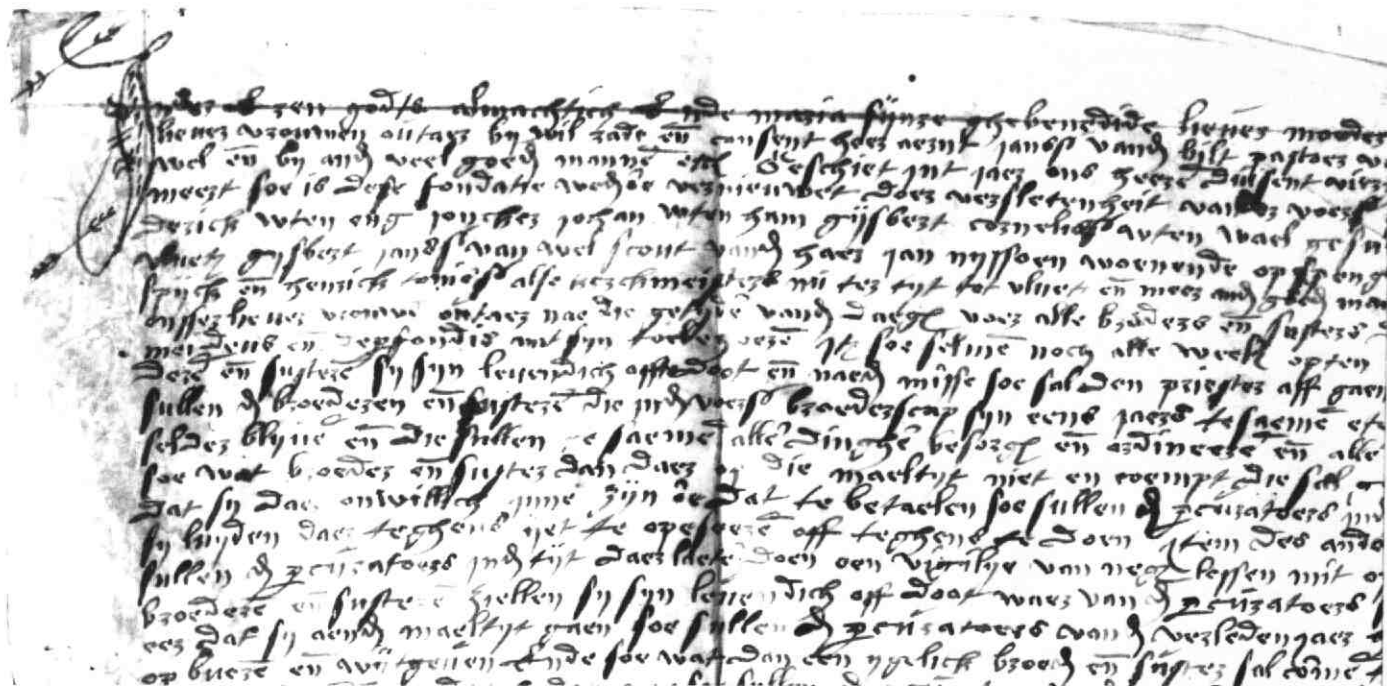
Ende wij voerscreven hebben om bede wille van den procuratoers, kerckmeesters ende onsse ghemeen broederen ende susteren voerscreven elcx onsse segel aen desen brieffe gehanghen ende mede over ons selven etc.

Gegheven in 't jaer Ons Heeren duysent vijffhondert ende acht ende tsestich opten sevensten dach inde Meert.

(get.) Jan Nyssoen, Cornelis Gijsbertsz, Cornelis Cornelisz Poel op Spjck, Hendrick Tonisz

(Gezegeld met zegels van Frederik Uten Eng, Jan Uten Ham Wanroy, Gijsbert Cornelissen Uten Wael, Cornelis Cornelissen en Gijsbert Janssen van Wel)

Toch heeft deze Broederschap altijd een zekere status gehad, was het een eer om daar lid van te zijn en voor heel wat mensen een instelling om geld en goed aan te schenken of te legateren. Is dat wellicht een gevolg van het feit dat de stichting plaats had door de pastoor en een aantal adellijke heren en dat er in de loop der tijd veel voorname heren lid van zijn geweest? Deze vraag

Afb. 1 Fragment van een foto (40x30 cm) van de originele stichtingsbrief (statuten) van 1568, formaat origineel ca. 47x40 cm (foto Het Utrechts Archief, ABs nr 40).

zal niet beantwoord kunnen worden, maar het is echter een feit dat de Broederschap nu al meer dan 500 jaar bestaat, dat er door haar in de loop van de eeuwen ook veel goede dingen zijn gedaan en dat er nu in haar statuten is opgenomen dat zij haar doel mede tracht te bereiken door het ondersteunen en/of bevorderen van godsdienstige, charitatieve, culturele en sociale acties.

Laten we eens bezien wat er in die 500 jaar met de Broederschap is gebeurd.

Activiteiten van de Broederschap

Omdat er uit de eerste eeuwen van het bestaan van de Broederschap zeer weinig geschriften bewaard gebleven zijn, is er ook weinig te vinden over wat er door haar gedaan werd.

Over de tijd tussen 1471 en 1558 is van enige activiteit van de Broederschap, behoudens het bezit van enkele eigendommen, waarover hierna meer, niets bekend. Van de jaren daarna tot rond 1770 zijn slechts enkele geschriften bekend waaruit iets over het functioneren van de Broederschap blijkt. Na de beeldenstorm van 1567, die ook in de kerk van Vleuten plaats vond, werd het functioneren van de rooms-katholieke kerken en instellingen steeds verder bemoeilijkt door de protestantse overheidsorganen. In 1580 werden alle uitingen van het katholieke geloof verboden en derhalve werden er, althans in het openbaar, ook geen missen meer voor de Broederschap gedaan.

Ondanks alle verboden bleef de toenmalige pastoor Van Segvelt nog tot zijn dood in 1611 functioneren, wat mede tot gevolg heeft gehad dat het merendeel van de Vleutense bevolking katholiek is gebleven.

De kerk van Vleuten en de eigendommen van de kerk werden door de gereformeerde overheid geconfisceerd en datzelfde dreigde ook te gebeuren met de bezittingen van de Broederschap, die ook wel als een kerkelijke instelling werd gezien. Dat dit toch niet is gebeurd is wellicht een gevolg van het feit dat de Broederschap zich presenteerde als een (niet kerkelijke) instelling die zich inzette voor de armenzorg, maar was misschien ook te danken aan de invloedrijke heren van Den Ham, die evenals verschillende andere heren katholiek bleven en 100 jaar later ook

grond beschikbaar stelden om onder de bescherming van hun kasteel weer een kerk te bouwen.

Er werd destijds door de overheid wel geregistreerd welke eigendommen er nog in het bezit van kerkelijke instellingen waren en welke inkomsten daaruit werden ontvangen. In het archief van de Staten van Utrecht (HUA StvU 938) bevindt zich een "Inventaris van de gheestelijke goederen in den cleijnen steden ende ten plattelande van Utrecht" (1582-1585). Hierin is vermeld:

"Incomen van de goederen toebehorende onse lieve vrouwe Broederschap in de kercke van Vleuten.

Claes Heijnrixsz als procuratoer van de broederschap voorszegt verclaert datter toebehoort alsulcke percelen van landen mit die bruijckers pacht ende huijre als hiernaevolgt:

In den eersten drie mergen landts gelegen in de Goijstraet in de gerechte van Vlueten ende gebruijckt worden bij Cornelis Gijsbert Jansz tsjaers voor derthien gulden ende competeert noch etlijkcke jaeren te gebruijcken.

Item noch twee mergen gelegen in de bruijckweer van zaliger Willem van Hijndersteijn ende bij Peter Baers nu gebruijckt worden voor elff gulden en noch etlijkcke jaeren te gebruijcken staen. Item competeert die broederschap noch een cleijn huijsken staende in 't dorp van Vlueten ende bij de pastoir bewoint wordt pro nihilo."

In 1593 werd door een commissie, die ingesteld werd door de Staten van Utrecht en waarvan ook Jonkheer Frederick van Zuijlen van Nijeveldt deel uitmaakte, een verslag uitgebracht getiteld: "Verbael van 't gebesoigneerde in de visitatie der kercken ten platten lande in 't Sticht van Utrecht" (HUA BMGH Hist.Gen.Bib V66). In dit visitatieverslag van 1593 wordt onder Vleuten vermeld: "Hier en is geen pastorie, maer de breurschap van onse L.Vrouwe heeft zeeckere wooninge. Item 25 gld. jaerlijcx incomen van lantpacht ende anders, ende noch eenige juwelen, die se op haere maeltijt van eenige continuele dagen plegen te vertonen."

Hieruit blijkt dat in die tijd de broeders nog maaltijden had-

Afb.2 De 2 drinkbekers (kelken) van de Broederschap, links de glazen met wapenschild, rechts de glazen met zilveren voet. (foto: auteur)

den op enkele achtereenvolgende dagen.

De hiervoor vermelde "juwelen" van de Broederschap zijn waarschijnlijk de twee kelken, die bij de maaltijd gebruikt werden en die tot nu toe bewaard zijn gebleven. De ene was een glazen kelk met zilveren voet en de andere een glazen kelk waarop een wapenschild is aangebracht (zie afb.2). Volgens de overlevering werd een kelk gebruik bij de intreding van nieuwe leden, die een volle beker wijn moesten leegdrinken.

In het midden van de 17e eeuw of misschien al eerder werden de jaarlijkse twee "teerdagen" teruggebracht tot één dag en in 1667 werd door de broeders besloten dat de kosten van de maaltijd op de rekendag, die tot dan uit de inkomsten van de broederschap werden betaald, voortaan voor eigen rekening van de deelnemers zouden komen. Dit had het onbedoelde gevolg dat verschillende broeders niet meer deelnamen aan de broederschapsdag. In het begin van de 18e eeuw werd vastgesteld dat ieder die bij het vriendenmaal ontbrak met een rijksdaalder zou worden beboet. Wat later werd de maaltijd op de rekendag in het geheel niet meer gehouden.

Op 11 juli 1748 werd besloten dat "om reddenen die maaltijd nu sederd eenige jaren cesserende is, die boeten vervolgens worden gemoderneert waaromme is goedgevonden en verstaan dat in het vervolg bij den absente broeder ten behoeve van de Broederschap sal werden verbeurt 25 stuivers" (= 1 gulden 5 stuivers). Ook dit had niet het gewenste resultaat en er moest zelfs iets gedaan worden om de broeders op de rekendag bij elkaar te krijgen. Op 23 mei 1769 werd daarom vastgesteld dat "de broeders op den dag van de jaarlijkse rekeningh des namiddags ten vier uren precies present sullen moeten sijn op een boete van ses stuivers te verbeuren bij ieder van de broeders die alsdan niet present sullen weesen en sal vervolgens de rekening ten half vijf uren worden gedaan."

In die tijd genoten de katholieken wat meer vrijheid in de uitoefening van de godsdienst en op 28 mei 1771 werd door de broeders bij meerderheid van stemmen besloten "dat den pastoor van Vleuten 's morgens om 9 uren een mis zal doen voor de

afgestorven broeders en dat ieder daar present sal moeten weesen in de gestoelten, op een boete van ses stuivers bij ieder van de broeders die niet present sullen weesen ten behoeve van de armen van de Broederschap verbeuren." De op 11 juni 1748 en 23 mei 1769 vastgestelde boeten bleven daarbij gehandhaafd.

In 1791 werd verordend dat "als een der broeders komt te sterven, de eerwaarde pastoor van Vleuten daags na de uitvaart van den overledene, des ochtends om 9 uur, een H.Mis van Requiem zal doen met 12 brandende waskaarsen en dat op boete van een gulden alle leden daarbij tegenwoordig moeten zijn".

Volgens de overlevering werd in de begintijd van de Broederschap het overschot van de jaarlijkse maaltijd aan de armen geschonken, maar waarschijnlijk werd er op andere wijze nog wel iets meer voor armlastigen gedaan, want gelovige mensen zorgden toch ook voor hun behoeftige medemensen. In die tijd bestonden er ook meerdere soorten van fundaties, die soms bindingen met de kerken hadden en die sociale doeleinden nastreefden, b.v. zorg voor armen of zieken.

In het maart-nummer van Oud-Utrecht van 1971 werd door Mw.E.P.Polak-de Booy een artikel geschreven onder de titel "Armenzorg in Vleuten", dat betrekking heeft op het functioneren van de R.K.Broederschap van Vleuten in de 18e eeuw. Zij heeft daarvoor o.a. het kerkeboek van de Nederlandse hervormde gemeente van Vleuten, berustend in het Utrechts Archief, nagegaan. Een groot deel van dat artikel wil ik hierbij graag overnemen.

"In een visitatierapport van 1593 lezen we dat er toen een gilde in Vleuten was, waarvan de leden een jaarlijkse maaltijd hielden, waarop enkele juwelen getoond werden die eigendom waren van het gilde. Het inkomen was ongeveer 25 gulden per jaar, blijkbaar ruim voldoende om de onkosten te dekken. In 1621 was er wat veranderd, zoals blijkt uit een mededeling van de toenmalige predikant van Vleuten op de classis-vergadering in Utrecht. Het inkomen was gegroeid tot 30 gulden, en het werd besteed "tot profijt der armen". Wanneer we bedenken dat in die tijd van gereformeerde zijde pogingen werden gedaan om het inkomen van gilden en broedersschappen te algemenen nutte aan te wenden, inplaats van dat "onnut verbrassen", is het niet moeilijk om te begrijpen wat er gebeurd was. Om baas in eigen huis te blijven had de broederschap aan de buitenwereld doen weten dat armenzorg haar voornaamste doel was. Dat was niet uitsluitend camouflage, want er werd wel degelijk veel voor de armen gedaan. Zo veel, dat ook buitenstaanders dit gilde de aangewezen instelling gingen vinden om geld of goederen aan na te laten, in de wetenschap dat dit goed besteed zou worden. In het begin van de achttiende eeuw scheen het gilde zelfs zijn zuiver katholiek karakter verloren te hebben, want het telde ook enige gereformeerden onder zijn leden."

"In 1732 kreeg de gereformeerde gemeente in Vleuten een verzoek van het gerecht om iets bij te dragen tot onderstand van een Vleutense jongen die in Utrecht in het dolhuis was opgenomen. De kosten waren te hoog om geheel ten laste van het dorp te komen: 80 gulden per jaar. Als de diakonie nu eens 20 gulden bijdroeg? Goed, zei de kerkeraad, voor dit éne jaar willen we het wel doen, omdat jullie zoveel uitgaven hebben moeten doen om de jongen in de kleren te steken. Maar er is één voorwaarde: de O.L.Vrouwen Broederschap moet evenveel bijdragen, anders doen wij het niet. Hierop volgde een vergadering in het rechthuis, met vertegenwoordigers van zowel broederschap als kerkeraad.

Woordvoerder van de eerste was de brouwer Hendrik van Bijlevelt, een der voornaamste katholieken van het dorp en hoog aangeslagen in de belasting. Al direkt stelde hij zich op tegenover de predikant, Jacobus Vlaer, en er kwam een felle discussie.

Nu moet men weten dat Jan Joosten, de jongen waar het om ging, wel van gereformeerde huize was. Hij was echter geen lidmaat en hoorde dus tot de zogenaamde buiten-armen. In veel dorpen lag de situatie zo, dat katholieke en gereformeerde lidmaten ieder bij hun eigen diakonie voor steun terecht konden, terwijl de buiten-armen óf bij het gerecht konden aankloppen, óf bij een van die nog uit de tijd van de middeleeuwen stammende fundaties voor armenzorg, doorgaans Heilige Geest tafels genoemd. De dominee zag in de Vleutense broederschap ook zo'n min of meer neutrale instelling en voelde zich in die mening gesteund door het feit dat sommige gereformeerden aanzienlijke bedragen aan de broederschap hadden nagelaten. Dat zouden zij niet gedaan hebben als het een puur katholieke organisatie was.

Zo eenvoudig lag het in Vleuten toch niet. Om te beginnen was er geen roomse diakonie. Neen, zei Bijlevelt, de roomse armen worden gesteund door de broederschap of door het gerecht.

Dominee: Wat, geen diakonie? Wat doe je dan met je aalmoezen?

Bijlevelt: Die zijn er niet.

Dominee: Geen aalmoezen? Waar is dan die lade voor die zondags in jullie kerk rondgaat?

Bijlevelt: Voor de pastoor.

Dominee: Maar er is toch al een bus waarmee je bij de huizen geld inzamelt voor de pastoor, en nog een tweede voor het onderhoud van de kerk, geef je dan nooit aalmoezen? Dat bestaat toch niet, een christelijke gemeente die niet aan de armen denkt?

Bijlevelt: Toch wel, ik geef elke donderdag aan de passanten uit Utrecht, die hier op die dag gewoonlijk komen "schoeyen".

Dominee: Die? Maar dat is onhebbelijk en godloos volk! Vroeger gaf ik ze ook wel eens wat, uit eigen beurs, maar ze verdrinken alles in dat kroegje, je weet wel, en toen ik dat merkte hield ik er mee op. Ik vind dat je beter kunt geven aan de armen van je eigen dorp, waar je wat van afweet.

Hierop zwegen de roomse aanwezigen, "alsof ze de dominee gelijk gaven". Maar Bijlevelt hield voet bij stuk en begon een tegenaanval: Waarom had de broederschap niets gekregen uit de nalatenschap van Jan Pronckert, lidmaat van de gereformeerde kerk, die behalve van de diakonie ook onderstand had genoten van de broederschap? Hij voor zich voelde er niet voor aan deze nieuwe zaak mee te werken, zolang er in de oude geen klaarheid gekomen was.

Het dreigement van de dominee dat de gereformeerden dan ook niets zouden geven, bracht Bijlevelt tenslotte tot nadenken. Met zijn verklaring "ik zal dan ook geven, dog ook maer voor dit jaer" eindigde de vergadering. De dominee ging naar huis en schreef alles in het kerkeboek, nog vóór zijn gemoed tot rust was gekomen.

Tenslotte betaalde de diakonie niet alleen voor dat éne jaar, maar jaren lang, evenals de O.L.Vrouwen Broederschap. De zaak over Jan Pronckert was dan ook tot aller tevredenheid opgelost.

Enige jaren later (in 1740) waren er weer moeilijkheden, ditmaal tussen gerecht en broederschap. Het gerecht had twee rooms-katholieke vrouwen (Marie van den Bergh en Jannetje Gijzen) die om steun kwamen vragen, naar de broederschap verwezen, maar zij werden daar niet geholpen. Schout en schepenen

dienden hierover hun beklag in bij de Gedeputeerde Staten en stelden, dat de broederschap de plicht had deze vrouwen iets uit te keren.

In hun verweer maken de broeders duidelijk dat zij deze eis van het gerecht beschouwden als een inbreuk op hun beschikingsrecht over de goederen van het gilde. Het was hun eigen vrije wil geweest indertijd, dat de inkomsten voortaan gebruikt zouden worden voor armenzorg. Zijzelf hadden in 1667 beslist dat voortaan de jaarlijkse maaltijd uit eigen zak betaald zou worden. Zijzelf wilden ook bepalen wie wel en wie niet voor onderstand in aanmerking kwam. Wat die twee vrouwen betreft, die voldeden niet aan hun eisen. Maria van den Bergh was al jaren lang niet in de kerk verschenen; de pastoor had haar uit eigen beurs een schelling per week aangeboden als zij wel zou komen, maar zij had halsstarrig geweigerd. De andere woonde in De Meern en ging in Utrecht ter kerke en kwam dus helemaal niet in aanmerking. Verontwaardigd constateerden zij dat het gerecht maar links en rechts akten van indemniteit uitgaf zonder hun voorkennis, en dan wel de broederschap voor hun onderstand liet opdraaien. Op die manier zou er binnenkort niets meer van het vermogen over zijn.

Het is niet meer na te gaan hoe het met die vrouwen afliep; maar het standpunt van de broeders is wel invoelbaar, vooral wanneer we de geschiedenis van het gilde van het begin af na gaan."

Uit een resolutie van de Gedeputeerde Staten van 2 februari 1740 (HUA StvU 264-145) blijkt dat deze "Schout en schepenen nopen de alimentatie te doen".

"Al bij het conflict in 1740 over de twee vrouwen die om onderstand vroegen, krijgen we de indruk dat het gerecht aan het gilde de taak toedacht om speciaal de katholieken te steunen. Niet meer neutraal dus. De broederschap zelf, zo blijkt uit het verweer, vond dat die katholieken dan ook geregeld in de kerk moesten komen en nam aldus de taak op zich van een roomse diakonie, die immers in Vleuten niet bestond.

En met de infiltratie van gereformeerden in het gilde was het in de tweede helft van de achttiende eeuw afgelopen.

Heel veel jaren later, in de winter van 1812/1813, zat een andere dominee van Vleuten op een avond in het kerkeboek te lezen. Toen hij zag wat zijn voorganger Jacobus Vlaer had opgeschreven, wreef hij zich de ogen uit. Die O.L.Vrouwen Broederschap zou dus bedoeld zijn om de buiten-armen te steunen? Maar dan hadden zij al jaren lang deze mensen, en ook de hervormde diakonie, te kort gedaan. Hij nam de pen op en schreef een brief op poten aan de administrateurs van de broederschap. In het Frans, zoals dat in die tijd hoorde. Het was het begin van een lange briefwisseling, waarbij vele stukken ter tafel kwamen. Pas in 1815 bracht de vrederechter van het kanton Maarssen een vergelijk tot stand. Waarschijnlijk hield hij er rekening mee dat het gilde ook wel eens legaten van gereformeerden had ontvangen, en wees daarom een achtste van het vermogen (in totaal geschat op 5503 gulden) toe aan de hervormde diakonie. Op 5 februari 1820 werd de laatste betaling gedaan, en daarmee was de O.L.Vrouwen Broederschap weer baas in eigen huis geworden, maar nu voorgoed."

In de vergadering van de broeders van 3 juli 1821 werd besloten dat in het vervolg geen leden tot de Broederschap zullen worden aangenomen die de R.K. godsdienst niet belijden en dat, ingeval een der broeders van godsdienst zou veranderen, hij dadelijk het lidmaatschap verliest.

In het archief van de Broederschap zijn boeken met de jaarrekeningen bewaard gebleven vanaf het boekjaar 1776/1777, toen Willem Hendrik van Bijlevelt procurator was geworden (ABs nrs 2 t/m 5). In het eerste boek is hij begonnen met de statuten op te schrijven en vervolgens een aantal door de broeders genomen besluiten vanaf 1748 over het verschuldigd zijn van boeten voor het niet bijwonen van de maaltijd en de mis.

Uit de jaarrekeningen blijkt dat er verschillende uitgaven werden gedaan voor armenzorg, in geld en in natura, b.v. door het verstrekken van brood en turf. In het jaar 1776/77 beliepen die uitgaven een totaal van ruim 476 gulden, in 1777/78 ruim 205 gulden. Hieruit mag wel geconcludeerd worden dat er in daaraan voorafgegane jaren ook dergelijke bedragen werden besteed.

Vanaf 1794 tot 1809 werd er jaarlijks een bedrag van *f* 200,—

Overzicht van de inkomsten en uitgaven van de Broederschap van 1776 - 1950.
(Vroegere bedragen in guldens, stuivers en penningen zijn omgezet in decimale bedragen)

Inkomsten

	1776/7	1800/1	1825/6	1850	1875	1900	1925	1950
landpacht	86,—	104,—	145,—	170,—	149,—	125,—	225,—	165,—
huishuur	98,—	138,—	73,20	229,50	276,—	237,—	733,50	763,50
grondgeld	3,—	3,—	3,—	11,—	31,—			
rente	166,43	76,40	54,63	66,69	101,3	254,18	,80	24,80
uitk. Den Ham	12,—	12,—	12,—	12,—	12,—	12,—	12,—	12,—
uitk. Erven v.d.	25,—	25,—	25,—	25,—	25,—	25,—	25,—	200,—
boeten e.d.		22,10						
overige	25,—				22,—	1901,—	920,50	3,50
totaal	415,43	380,50	312,83	514,19	616,39	2554,18	1917,80	1168,80
Obligaties e.d.	4525,—	6268,—	1600,—	2534,—	2100,—	8000,—	100,—	500,—

Uitgaven

	1776/7	1800/1	1825/6	1850	1875	1900	1925	1950
missen			18,—	8,—	8,—	15,—	47,—	35,—
maaltijd			52,50	70,—	122,60	230,—	134,43	
belastingen	66,56	66,27	66,48	50,26	83,95	45,81	96,79	199,95
onderh. huizen		181,78	23,53	70,68	68,73	769,55	587,94	365,29
brandverz.					16,43	25,85	42,10	37,60
armenzorg	476,50	359,35	122,66	117,88	276,87	179,64	180,58	
overige	20,—			9,40	1,—	1201,08	733,58	388,50
totaal	563,06	607,40	283,17	256,22	524,98	2359,53	1917,99	1160,77

betaald aan het toen fungerende Roomsche Catholiek Armbestuur, waardoor de rechtstreekse armenzorg wat minder werd, doch steun in natura werd nog wel verleend. In de jaren na 1880 werd er jaarlijks in de wintermaanden rond *f* 300,— aan brood en turf voor de armen betaald. Deze vorm van armenzorg heeft nog tot 1947 plaats gehad.

De inkomsten van de Broederschap bestonden uit landpacht, rente van obligaties, grondgeld (erfpacht) en huishuur, waaronder de huur van de broederschapshuisjes, welke huur wegens

onvermogen van de huurders vaak niet werd geïnd of werd kwijtgescholden.

Verder werden er nu en dan schenkingen of legaten ontvangen, voorzover nagegaan kon worden in de loop der jaren zo'n *f* 4.800,— tot begin 1800.

Daarnaast werd er jaarlijks nog een bedrag van *f* 12,— ontvangen van de heren van Den Ham wegens rente van een bedrag van *f* 400,—, dat door Jonkheer Hendrik van den Borch, de toenmalige heer van Den Ham, in 1696 ten behoeve van de Broederschap werd vastgelegd.

In het hierbij afgedrukte overzicht van de inkomsten en uitgaven van de Broederschap (om de 25 jaar) is te zien welke omvang deze hadden. Ook het bedrag van het bezit aan obligaties e.d. is daarbij vermeld. Alhoewel de waarde van het geld in de 18e en 19e eeuw niet te vergelijken is met de huidige waarde, kan uit dit overzicht wel geconcludeerd worden dat de financiën van de Broederschap slechts een bescheiden omvang hadden en er bepaald geen sprake was van een kapitaalkrachtige instelling.

In 1823 werd het broedermaal weer in ere hersteld. Er werd daarvoor *f* 45,— door de Broederschap betaald en de dag van de maaltijd werd vastgesteld op tweede dinsdag na St. Petrus en Paulus (29 juni). Uit de uitgaven in 1870 blijkt dat er toen *f* 60,— werd betaald voor de maaltijd, welke bedrag in 1871 met *f* 10,— werd verhoogd om in 1881 op *f* 100,— te worden vastgesteld. In 1925 waren de kosten opgelopen tot *f* 230,—, waarna besloten werd dat nog slechts een deel van de kosten betaald zou worden. In 1947 waren de middelen dusdanig krap, dat besloten werd de maaltijd voor gezamenlijke rekening van de broeders te laten komen. In de vijftiger jaren werd besloten de kosten van de maaltijd weer voor rekening van de Broederschap te nemen.

De verbondenheid met het O.L. Vrouwen altaar in de kerk van Vleuten kwam tot uiting toen in 1885 de nieuwe R.K. kerk in Vleuten werd gebouwd. De Broederschap besloot toen op haar kosten een nieuw Maria-altaar te laten maken. Hiervoor werd aanvankelijk *f* 500,— uitgetrokken, maar de werkelijke kosten bleken veel hoger uit te vallen en overschreden de *f* 2.000,—. Dit kon de Broederschap niet direct betalen en daarom werd besloten het resterende bedrag in enkele jaarlijkse termijnen te betalen, naarmate er geld over was. Toen dat wat lang duurde werd daartoe een obligatie van

f 1.000,— verkocht.

In 1957 werd een bedrag van *f* 1.200,— aan de kerk geschonken voor een hek van de doopkapel.

De Broederschap heeft ook iets gedaan voor de plaatselijke gezondheidszorg. Aan de toenmalige vereniging "Het Wit-Gele Kruis" werd in 1931 en 1932 een subsidie verleend van *f* 50,— en van 1933 tot en met 1953 van *f* 75,— per jaar.

Voorzover de beschikbare middelen niet nodig waren voor

het onderhoud van de broederschapshuisjes werden deze vanaf de zeventiger jaren besteed aan algemeen sociale en culturele doeleinden, onder andere voor ondersteuning van werkers in de ontwikkelingslanden afkomstig uit Vleuten en Haarzuilens, zoals pastoor G.J.van der Meer in Brazilië, zuster Chr.Kooijman uit Haarzuilens, zuster de Groot en pater H.Teunissen uit Vleuten, en door steun aan de activiteiten van de vereniging "Aktie voor Aktie" (financiële adoptie van kinderen in Brazilië), aan het Johannes Hospitium in Vleuten en de actie van de M.O.V.werkgroep van de Willibrordparochie in de Oekraïne. Voor laatstgenoemde drie projecten werd ter gelegenheid van het 525-jarig bestaan in 1996 een extra bedrag van f 10.000,— besteed.

Op een ander "sociaal" vlak is de Broederschap ook in het recente verleden nog actief geweest. In 1980 werd een brief aan de gemeente gezonden, waarin werd aangeboden het Kwakelbruggetje over de wetering, tussen Past.Ohllaan en Stationsstraat, voor rekening van de Broederschap te verbouwen tot een vlak bruggetje, omdat het hoge bruggetje problemen opleverde voor oudere en moeilijk lopende mensen. Dit aanbod werd door de gemeente afgewezen "gelet op het karakteristieke beeld wat deze loopverbinding oplevert in het dorpsbeeld vanaf de Pastoor Ohllaan en de Stationsstraat gezien". De gemeente zegde wel toe aandacht te zullen besteden aan de begaanbaarheid van het bruggetje.

Er dient ook nog vermeld te worden dat de Broederschap al meer dan 100 jaar een vaandel heeft, dat bij officiële gelegenheden wordt gebruikt. Aan de voorzijde staat een afbeelding van

O.L.Vrouw en aan de achterzijde de naam. Omdat het na 100 jaar in een slechte toestand verkeerde werd het enkele jaren geleden gerestaureerd (zie afb.3).

Procurators

Zoals uit de oorspronkelijke statuten blijkt werden er uit de leden twee procurators gekozen, waarvan er elk jaar één aftredend was. Deze procurators waren degenen die het dagelijks bestuur uitoefenden en jaarlijks rekening en verantwoording aflegden op de "rekendag". Omstreeks 1700 vinden we dat de procurator voor het leven wordt benoemd en dat er 2 vice-procurators zijn. In 1903 werd bepaald dat de procurator voor 5 jaar wordt gekozen en in 1905 werd die termijn statutair vastgesteld op 10 jaar.

In verschillende akten die in de loop der tijd zijn opgemaakt vinden we namen van procurators, waarvan er sommigen niet in het archief van de Broederschap doch in akten in andere archieven zijn gevonden. De namen van degenen die in akten vermeld werden zijn:

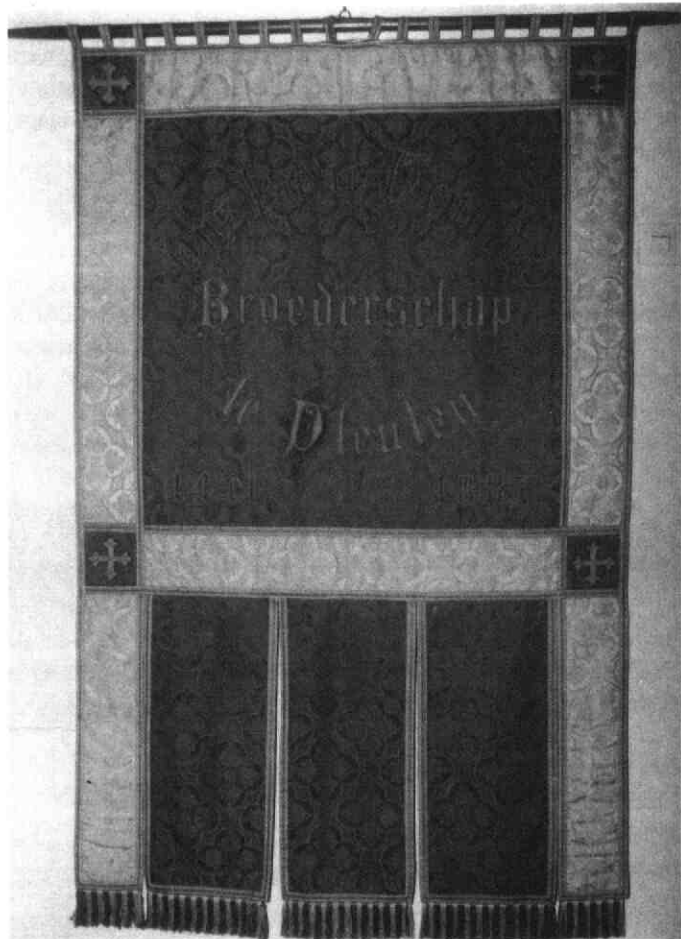
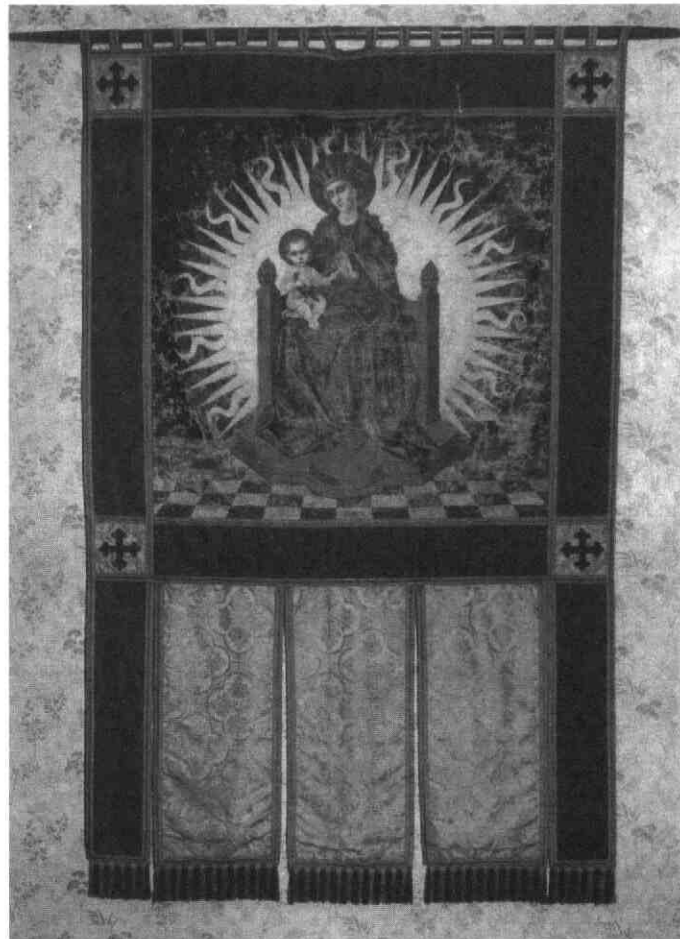
In 1525: Willem Gerritsen en Antonis Herbetsen;

In 1558: Jan Nijssoon, wonende op de hofstede Spengen, en Cornelis Gijsbert Jansz wonende op Themaat;

In 1579: Claes Henricksz en Gijsbert Cornelisz van Schoonderwoert (uut Twaall), deze laatste was van 1543 tot 1576 (plaatsvervangend) schout van Vleuten;

In 1582: Claes Henricksz;

In 1653: Gerrit Joosten van Rijckelijckhuijsen (wonende op Themaat) en Gerrit Henricksz van Bijvelvt (wonende op Alendorp);

Afb. 3 Het vaandel van de Broederschap. linksonder de voorzijde met afbeelding van O.L. Vrouw, rechtsonder de achterzijde met de naam en de jaartallen 1471 en 1887 (reprod. van foto's van A.M. Sprong)

In 1703, 1710 en 1728: Hendrick Willemsz van Bijlevelt (1671-1749, brouwer te Vleuten, zoon van brouwer Willem Dircksz);

In 1753, 1754 en 1761: Jan Cornelis van Bijlevelt (1702-1770, brouwer te Vleuten, zoon van Hendrick Willemsz).

Waarschijnlijk waren deze laatste twee Van Bijlevelts al voor het leven benoemd en tot hun dood procurator.

Uit de notulen en andere stukken van de Broederschap blijkt dat procurator waren:

4-6-1776 tot 23-12-1799: Willem Hendrik van Bijlevelt (1733-1799, brouwer, schepen van Vleuten, zoon van Jan Cornelis);

10-6-1800 tot 13-7-1837: Paulus Martinus van Bijlevelt (1770-1841, heer van Alenvelt, van 1811 tot 1820 heer van Den Ham, lid van de Staten van Utrecht, zoon van Willem Hendrik);

13-7-1837 tot 18-10-1895: Simon Petrus Wilhelmus Henricus van Bijlevelt (1816-1895, heer van Alenvelt, wethouder van Vleuten, zoon van Paulus Martinus);

29-10-1895 tot 10-2-1903: Theodorus de Klaver (pastoor);

26-2-1903 tot 29-9-1932: Everardus Johannes van Dijk (1862-1932, eigenaar houthandel en -zagerij, gemeenteontvanger van Vleuten);

11-10-1932 tot 16-12-1981: Theodorus Gerardus van Dijk (1903-1984, boekhouder/firmant houthandel, gemeente-ontvanger en o.a. penningmeester van het R.K.kerkbestuur, zoon van Everardus Johannes).

Vanaf 16-12-1981 is Hubertus Johannes Broekhuijse, tot voor enkele jaren directeur van de Rabobank Vleuten, procurator.

Hieruit blijkt dat de functie van procurator van rond 1700 tot 1895 of bijna 200 jaar door 5 generaties Van Bijlevelts en van 1903 tot 1982 of bijna 80 jaar door 2 generaties Van Dijken werd vervuld. Het langst was Simon P.W.H. van Bijlevelt procurator en in 1887 werd aan hem een zilveren beeld van O.L.Vrouw aangeboden ter gelegenheid van zijn 50-jarig lidmaatschap.

Leden

In de oorspronkelijke statuten werd niets bepaald over het aantal leden van de Broederschap. In 1753 bestond de Broederschap uit 20, in begin 1800 uit 16 en omstreeks 1890 uit 15 leden. In de in 1933 gewijzigde statuten is bepaald dat er, behalve de procurator, tenminste 12 leden zullen zijn. In de statuten van 1977 is bepaald dat het aantal leden in de ledenvergadering wordt vastgesteld, met een minimum van 13 leden. Momenteel zijn er 15 leden.

Vanaf het begin van de 19e eeuw zijn de pastoors van Vleuten ambtshalve lid van de Broederschap.

Wie er in de loop der tijden lid van de Broederschap zijn geweest is niet volledig na te gaan. In het archief van de Broederschap komt één stuk voor uit 1654, dat ondertekend is door de toenmalige leden. Dat waren:

Frederick Uijten Hamme (heer van Den Ham)

Isbrandt van Ravenswaeij (heer van Den Eijk)

Frederick van Zuijlen van Nijvelt (heer van Den Engh)

Jan Adriaensz van Montfoort

Gerrit Hendrickx (van Bijlevelt)

Jan Gijsbert Baers (?)

Gerrit Joosten van Rijckelijckhuijsen

Anthonis Harmans (van Overschie) (smid)

Cornelis Sebastiaans van Zijl

Gerrit Stevense van Rossem

Claes Splittersz van de Wel

Cornelis de Cruijf

Cornelis Gertsen van Rijckelijckhuijsen

Gerrit Jansz Spijck.

Verder komen in het archief enkele lijsten met namen van leden voor, met jaar of datum van toelating en soms met datum van overlijden of bedanken, doch deze lijsten zijn niet volledig en beginnen pas in 1730. Later is er ook in notulen van vergaderingen vermeld wie tot lid is gekozen of wie er is overleden. Van sommigen blijkt hun lidmaatschap uit het feit dat zij de jaarrekening ondertekenden of dat zij boeten betaalden voor het niet of te laat in de mis komen, of het niet aanwezig zijn op de rekendag. Van enkelen is slechts vermeld wanneer er na hun overlijden een mis van requiem werd gelezen.

In het boekje van Hofman van 1898 wordt ook een aantal leden vermeld, waarvan verschillende van vóór 1730, waarbij echter geen bron is vermeld. Dat zijn:

- Jonker IJsbrant van Ravenswaeij, heer van de Hegge in Themaat en van het huis Den Eijk;

- Jonker Jan van Wanroy Uytten Ham, tot 1632 heer van Den Ham, Laag-Nieuwkoop, Portengen en Vijfhoeven;

- Jonker Frederick van Zuylen van Nyevelt, heer van Aertsbergen en van Den Engh, lid van de Staten van Utrecht tot 1646;

- Jonker Jan van Wanroy Uytten Ham, heer van Den Ham sinds 1645;

- Jonker Jan van Renesse van Zuylen, sedert 1654 heer van De Haar en Drakenburch, vanaf 1660 lid van de Staten van Utrecht;

- Jonker Karel van Valckenaer, heer van Duckenburg, maarschalk van Montfoort, sinds 1670 heer van Bottestein en sedert 1674 lid van de Staten van het Sticht;

- Jonker Frederick van Renesse van Moermont, sinds 1667 heer van ter Aa en van Zuijlevelt, tot 1680 lid van de Staten van het Sticht;

- Jonker Hugo Andries Ruijsch, zoon van de schout van Utrecht, sinds 1664 heer van Den Engh;

- Jonker Cornelis van Egmond van der Nijeborg, sinds 1686 heer van Den Engh;

- Jonker Frederik van Wanroy Uytten Ham, heer van Den Ham, overleden in 1695;

- Jonker Gijsbert van Raveswaeij, heer van de Hegge en Den Eijk;

- Jonker Hendrik Jaspersz van der Borch van Velthuijsen, heer van Rosweijde en sinds 1714 heer van Den Ham;

- Gerard Hendrik Baron van Hackfort, sedert 1760 heer van Den Ham, overleden in 1792;

- Tieleman Ernst Hoynck van Papendrecht, overleden in 1819;

- Mr. Leopoldus Franciscus Wilhelmus van Cooth, geb. 1806, raadheer bij het Gerechtshof te Utrecht, overleden 1840.

(De twee laatstgenoemden zijn in het archief niet als lid gevonden).

In de 18e eeuw waren er weinig kasteelheren meer en daarvoor in de plaats kwamen er meer Utrechtse patriciërs als broeders. Waarom deze als lid werden aangenomen is moeilijk na te gaan. Onder hen waren verschillende kooplieden, notarissen en juristen. In een enkel geval kan het zijn omdat zij land in Vleuten bezaten, zoals de heren Bosch. In andere gevallen moet meer gedacht worden aan relaties van de Van Bijlevelts als brouwer. Het deed wel wat afbreuk aan het Vleutense karakter van de

Afb. 4 Foto van de leden van de Broederschap en genodigden t.g.v. de viering van het 450-jarig bestaan op 21 juni 1921, gemaakt in de tuin naast de pastorie. Op de eerste rij zittend v.l.n.r.: Johannes Versteeg, Johannes A. Verder, burgemeester, Philibertus J.W. van Bijlevelt, 2e vice-producator, Everardus J. van Dijk, procurator, Gerardus van der Meer, 1e vice-procurator, Henricus S. Ohl, pastoor, Theodorus J. Oostrom; tweede rij staand v.l.n.r.: Mw. M. Verder-Liesker, Mw. M. Broekhuijse-Vergeer, Mw. C. Vulto- van Schaik, Mw. M.W. van Dijk-Spollu echtgen. van E.J. van Dijk, Mw. G. Versteeg-Hilhorst, Mw. A. van Bijlevelt- van Oosterom echtgen. van Th. S. van Bijlevelt, mej. O. Oosterom dochter van Th. J. Oosterom, Mw. C. van Dijk-Lenssinck echtgen. van E.L. van Dijk, Mej. A. van Bijlevelt dochter van Ph. J.W. van Bijlevelt, Mw. C. de Langen-Vulto; derde rij v.l.n.r.: Martinus A. Versteeg, Mw. J. Versteeg- van der Meer, Hubertus A. Broekhuijse, Everardus L. van Dijk, Petrus Johannes van Dijk, Johannes Vulto; vierde rij v.l.n.r. Hermanus de Langen, Johannes van Wijk, Theodorus S. van Bijlevelt (reprod. van foto van A.M. Sprong)

Broederschap. Sommigen kwamen regelmatig, maar anderen vaak niet op de jaarlijkse maaltijd. In 1898 kwam daaraan een eind. Toen werden de statuten herzien en werd daarin vastgelegd dat voortaan alleen katholieken, geboren en wonende in de parochie van Vleuten, lid konden worden. Met uitzondering van G.Blankenheijm, die vice-procurator was en die nog tot 1910 lid bleef, werden de vijf toen lid zijnde Utrechtters beschreven als ereleden en werden in hun plaats Vleutenaren gekozen.

Uit de hiervoor vermelde bronnen kon de bijgevoegde lijst van leden vanaf 1730 worden samengesteld, waarbij zoveel mogelijk de woonplaatsen en beroepen zijn vermeld, om enige indruk te krijgen van wat voor mensen lid van de Broederschap zijn geweest. Afb.4 toont een foto van de leden bij het 450-jarig bestaan in 1921.

Ledenlijst van de Broederschap vanaf 1730.
(Voorzover niet anders is vermeld is het jaar van einde van het lidmaatschap gelijk aan het jaar van overlijden).

1730-1736: Mr.Willem van Baerle, procurator, Utrecht
1731-1762: Mr.Paul van Alen, heer van Alenvelt, Vleuten (echtgen.van Anna Maria van Bijlevelt)
1734-1770: Jan Cornelis van Bijlevelt
1738-?: Mr.Henrick Rutger Doever
1743-?: Jan van Veen, Themaat (+ _ 1770)
1743-1757: Evert Aertse van Houten, landbouwer op Den Engh
1745-1759: Mr.Philippus van Baerle, notaris, Utrecht (bedankt 1759)

1745-1802: Mr.Willem Gerard van Nes, notaris, Utrecht
1745-?: Gijsbert van Veen, Themaat
1747-1756: Jan van Velthuijsen (bedankt 1756)
1748-?: Gerrit Claesen Spruijt, de Haar (+ _ 1768)
1751-1758: Johannes (Jan) van Schalkwijk, Vleuten
1751-1756: Thomas van Oosterom
1751-?: Jan Jacobse Wiltschut, Vleuten
1753-1793: Jacob Kock, landman, Themaat
1754-1792: Willem van Seldenrijck, Vleuten
1754-1762: Dirck van Dam
1755-1799: Willem Hendrik van Bijlevelt, Vleuten (zoon van Jan C.)
1755-1788: Willem Bosch, koopman, Utrecht
1755-1806?: Theodorus Gerardus Bosch, koopman, Utrecht (echtgen.van Cornelia Jans van Bijlevelt)
1755-1792: Jan Vastertsz Horn, landbouwer, Heldam
1759-1798: Jan van Mastwijk, landbouwer, Alendorp/Koehorn
1759-1772?: Jan Bokstart, landbouwer, Heldam
1760-na 1779: Gerard Schermaat, Utrecht
1760-1793: Jan Vermeulen, landbouwer, Koningshof De Haar
1760-1813: Mathijs van Schalkwijk, tapper/bouwman/schipper, Vleuten (zoon van Joh.)
1763-1789: Nicolaas van Nes, landbouwer, Vleuten
1764-na 1779: Dr.Herbert Jan Bosch, Utrecht (zoon van Willem)
1765-?: Jan van der Louw, landbouwer, Den Ham Vleuten
1766-1798: Gerrit Oosterom, Vleuten
1777-1795: Cornelis Agterberg Czn, houtkoopman, Utrecht (schoonzoon van Willem H.van Bijlevelt)
?-1793: Arie van Nes, landbouwer, Zeldenrijk Vleuten
?-1796: Cornelis van Schalkwijk, landbouwer, Hof ter Weijde Vleuten (zoon van Joh.)
?-1797: Cornelis Vonk, landbouwer, Hoge Ham Vleuten
v.1785-1797: Gerrit van Schalkwijk (zoon van Joh.)
?-1798: Cornelis van Veen, Ockhuizen

- ?-1800: Harmanus Achterberg
 ?-1804: M.F.Bassert (?)
 ?-1806: Gerrit van Breukelen
 1790-1841: Paulus Martinus van Bijlevelt, gem.ontv., Vleuten (zoon van Willem H.)
 1791-1792: Gerard Hendrick Baron van Hackfort, heer van Den Ham
 1796-1818: A.Tellegen, pastoor
 1796-na 1799: Johan van Ceulen, goudsmit/juwelier, Utrecht
 1799-1801: Mr.Wilhelmus Josephus Horn, raadsheer te Utrecht, Heldam (zoon v.Jan)
 1799-na 1821: Jonker Frederik Olivier Joseph Hackfort, 1793-1811 heer van de Ham, 1795-1804 schout van Vleuten
 1799-1813: Wilhelmus Jansz van Bijlevelt, Heldam
 1799-1820: Cornelis van Schalkwijk, landbouwer, Hof ter Weijde Vleuten (zoon van Joh.)
 1799-1815: Hendrikus J.van Schevikhoven, landman, Vleuten
 1799-1815: Antonie van Eijk, Vleuten
 1799-1803: Anthonij (Toon) Schipperijn
 1805-1817: Jacobus Johannes Horn, rentenier, Utrecht
 1809-1821: Gijsbertus Achterbergh, rentenier, Utrecht
 v.1815-1824: Anthonie Vermeulen, bouwman, Vleuten
 v.1815-1817?: Pieter Verkerk, landman, Themaat (+ 1836)
 v.1815-1827: Gijsbertus Verhoef, mr.timmerman, Vleuten
 v.1815-1821?: Jan Hoedemaker, broodbakker, Vleuten (+ 1834)
 v.1815-1815: Adrianus Rosweijde, landman, Vleuten
 v.1815-1815: Theodorus Hendrik van Keetel, med.dr., Utrecht
 v.1815-1844: Gerrit van Schalkwijk, veehouder/kastelein/schipper/stalhouder, Vleuten (zoon v.Mathijs)
 1814-1870: Theodorus J.A.Haerten, procureur, Utrecht
 1816-na 1837: C.B.J.Comhaire, Utrecht
 n.1815-1821: Bert van Bommel, bouwman, Alenvelt Vleuten
 n.1815-1830: Jan de Bree, landbouwer, Themaat
 n.1815-1839: Dirk van Niekerk, landbouwer
 1819-1825: Jacobus Ignatius van den Nieuwendijk, pastoor
 1819-1845: Dr.L.C.E.E.van Cooth, raadsheer gerechtshof, Utrecht
 1819-1831: C.H.Fock, doctor, Utrecht
 1820-1844: Willem van Riet, Haarzuilens
 1820-?: C.(van) Rosseweij, landbouwer, Haarzuilens
 1820?-na 1837: Jan van Schalkwijk
 1821-?: Willem van Veen
 1821-1826: R.van Ewijk
 1821?-1823: C.van Rossum
 1821-1865: Elias van Schaik, landbouwer, de Haar
 1823-1860: Gijs van Schevikhoven, landbouwer, aan de Rhijn
 1824-1843: Jacobus van Rooijen, bouwman, Vleuten
 1825-1844: Willem Hollaer, bouwman, Vleuten
 1826-1851: Joannes van Everdingen, pastoor
 1826-na 1830: M.P.van Steenhardt
 1830-1839: Evert van Dijk, bakker, Vleuten
 1837-1840: J.C.Hoijnk van Papendrecht
 1837-1895: Simon Petrus Wilhelmus Hendrikus van Bijlevelt (zoon van P.M.)
 1838-1851: Jan van Nes, bouwman, Vleuten
 1838-1868: Jan Kok, Vleuten (bedankt 1868)
 1839-1841: A.P.Castelij, Utrecht (vervallen 1841)
 1840-1865: J.L.Bauens, Wijk bij Duurstede
 1840-1843: Mr.H.Fock, doctor, Utrecht (bedankt 1843)
 1841-1884: S.P.C.Koenen, Utrecht
 1841-1851: P.G.van der Goor, Utrecht
 1842-1879: Paulus Gerardus Johannes van Bijlevelt, Vleuten (zoon van J.H.J.)
 1842-1886: Johannes Jacobus Rentinck, veehouder, Vleuten
 1843-1859: Cornelis Vermeulen, bouwman, Vleuten
 1843-1844: Christiaan Pels, Wijk bij Duurstede (bedankt 1844)
 1844-1853: Hoofd van Huis Duinen, Schalkwijk (bedankt 1853)
 1844-1888: Dirk de Goeij, veehouder, Haarzuilens
 1844-1852: J.van der Heiden, Utrecht (bedankt 1852)
 1845-1847: L.van Cooth, doctor, Breukelen (bedankt 1847)
 1845-1874: Joannes Oosterom, landbouwer, Haarzuilens
 1845-1873: Jan van Dijk, bakker, Vleuten (zoon van Evert)
 1851-1865: Nicolaas van Nes, landbouwer, Haarzuilens
 1852-1880: Hendrik Andriessen, pastoor
 1852-1878: J.J.le Brun, geneesheer, Vleuten (schoonvader van S.P.W.H.van Bijlevelt)
 1853-1886: J.A.H.Borret, notaris, Utrecht (vervallen 1886)
 1854-1883: A.W.K.Ariens, Utrecht
 1860-1873: Gijsbertus Vendrig, landbouwer, Vleuten
 1861-1888: Mathijs van Dijk, veehouder/kastelein/gem.ontv., Vleuten (zoon van Evert)
 1866-1890: Gerrit van Nes, veehouder, Vleuten
 1866-1886: Hendrikus Miltenburg, veehouder, Vleuten
 1867-1898: Mr.A.M.C.H.Kock, Utrecht
 1868-1891: Ludovicus Oosterom, veehouder, Vleuten
 1870-1871: Dr.J.L.H.Haerten, med.dr., Utrecht (bedankt 1871)
 1870-1910: G.Blankenheijm, Utrecht
 1873-1890: Rijk van Nes, veehouder, Haarzuilens
 1874-1886: Wilhelmus van Oostrom, landbouwer, Haarzuilens
 1874-1895: Gijsbertus Hermanus Lenssinck, veehouder, Vleuten
 1877-1898: Dr.C.A.N.van Romondt, arts, Utrecht
 1879-1903: Theodorus de Klaver, pastoor
 1879-1884: Johannes van Wijk, landbouwer, Haarzuilens
 1884-1898: Jhr.J.W.M.Bosch, Utrecht
 1885-1898: C.L.Zellerhoff, Utrecht
 1885-1926: Johannes van Wijk, veehouder, Themaat (vertrokken 1926)
 1886-1901: Cornelis Johannes Buijs, veehouder, Vleuten
 1886-1903: Willem van Riet, veehouder, Vleuten (bedankt, vertrokken)
 1886-1930: Gerardus van der Meer, landbouwer, Haarzuilens
 1888-1910: Johannis Vermeulen, veehouder, Vleuten
 1891-1895: Johannes Vulto, veehouder, Ockhuizen
 1896-1906: Johannes de Goeij, veehouder, Vleuten
 1896-1938: Philibertus J.W.van Bijlevelt, Vleuten (zoon van P.G.J.)
 1896-1933: Hubertus A.Broekhuijse, veehouder/gem.ontv., Haarzuilens
 1898-1903: Johannes Franciscus Josephus Baars, timmerman, Vleuten
 1898-1922: Theodorus Stephanus van Bijlevelt, Vleuten (zoon van P.G.J.)
 1898-1930: Theodorus Johannes Oostrom, veehouder, Vleuten
 1898-1932: Everardus Johannes van Dijk, wagenmaker/houthandelaar, Vleuten
 1898-1912: Gijsbertus Wouduvikus Trompert, aannemer, Vleuten
 1898-1924: Johannes Versteeg, veehouder, Haarzuilens
 1898-1914: Anthonie van Lent, huisschilder, Vleuten
 1901-1921: Johannes Vulto, veehouder, Lage Haar Haarzuilens
 1903-1944: Henricus Stephanus Ohl, pastoor
 1904-1906: Gerardus Matthias van Dijk, tapper/veehouder, Vleuten (broer van E.J.)
 1904-1914: Gerrit Vulto, timmerman, Vleuten
 1906-1961: Everardus Leonardus van Dijk, veehouder, Haarzuilens (zoon van bakker Pieter)
 1911-1937: Johannes van Wijk
 1912-1957: Petrus Johannes van Dijk, bakker/veehouder, Vleuten (zoon van bakker Pieter)
 1914-1927: Martinus Adrianus Versteeg, veehouder/caféhouder, Haarzuilens
 1915-1937: Hermanus de Langen, schoenmaker/slager, Vleuten
 1921-1973: Petrus van den Bosch, kantoorbediende/kassier, Vleuten
 1922-1940: Johannes Bernardus Lenssinck, veehouder, Vleuten
 1923-1932: Pieter van Lent, huisschilder, Vleuten
 1925-1963: Cornelis Petrus van der Meer, veehouder, Haarzuilens (zoon van Gerardus)
 1927-1932: Nicolaas Hermanus van Dijk, boekhouder, Vleuten (zoon van E.J.)
 1927-1974: Paulus Gerardus Johannes van Bijlevelt (zoon van Ph.J.W.)
 1931-1985: Everardus Gerardus Baars, aannemer, Vleuten
 1931-1974: Johannes Wilhelmus Spliet, veehouder, Haarzuilens
 1932-1984: Theodorus Gerardus van Dijk, boekhouder/gem.ontv., Vleuten (zoon van E.J.)
 1934-1961: Hendrikus Cornelis Breeveld, schoenmaker/zadelmaker/stoffeerder, Vleuten
 1934-1977: Johannes Adrianus Ebskamp, veehouder, Vleuten
 1934-1982: Johannes Adrianus Broekhuijse, veehouder, Vleuten
 1937-1986: Petrus Johannes Adrianus Teunissen, hoofdonderwijzer, Vleuten
 1937-1966: Johannes Gijsbertus Versteeg, gem.secretaris, Haarzuilens
 1939-1996: Jurinus Cornelis van Dijk, smid, Vleuten
 1940-1964: Petrus Antonius Jansen, veehouder, Haarzuilens
 1944-1946: Rudolphus Ambrosius van der Burgt, pastoor
 1946-1967: Johannes Hermanus Beutener, pastoor
 1958-1991: Evert van Dijk, veehouder, Vleuten (zoon van P.J.)
 1962-1992: Gijsbertus Henricus van den Berg, schoenmaker/zadelmaker, Vleuten
 1962-1992: Johannes Antonius Petrus Kooijman, veehouder, Haarzuilens
 1963-1975: Walterus Johannes Willibrordus van Gisbergen, hoofdonderwijzer, Vleuten

1965-1997: Gerardus Cornelis Petrus Versteeg, caféhouder, Haarzuilens
 1967-1972: H.P.van Schaick, pastoor
 1967-1981: J.W.Th.de Groot, tuinder, Vleuten
 1972-1988: W.J.L.Batenburg, pastoor
 1977-1982: A.G.Verhoef, veehouder, Haarzuilens (1982 vertrokken)
 1984-1992: P.W.van Zijl, manufacturer/stoffeerder, Vleuten

Momenteel zijn lid: H.J.Broekhuijse (v.a.1973), G.G.van der Meer (1974), F.E.de Rooij (1977), J.P.M.Versteeg (1977), J.P.M.Miltenburg (1981), J.P.Jansen (1982), A.M.Sprong (1982), P.Oostrom (1983), J.B.van Dijk (1986), pastoor J.A.M.Kouijzer (1989), G.J.M.van den Bosch (1991), J.G.J.Kooijman (1992), J.W.M.van Rooijen (1992), T.P.J.van Dijk (1993), A.H.M.van Rooijen (1996) en T.C.M.van Lint (1998).

Utrechts Archief (HUA). In 1990 is hiervan door de heer L.P.W.de Graaf een inventaris gemaakt (toegang 410).

2. J.H.Hofman, O.L.Vrouwen Broederschap te Vleuten (HUA: Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht XXV, 1898, kopie HV).
3. HUA: Archieven dorpsgerichten (Do), toegang R49.
4. HUA: Notariële archieven (No), toegang R34.
5. HUA: Archief van het Kapittel van Oudmunster (OM), toegang R23.
6. HUA: Archief van de Staten van Utrecht (StvU), toegang R33.
7. Archief gemeente Vleuten-De Meern (GAV): oude bevolkingsregisters.
8. Diverse documenten aanwezig in het documentatiecentrum van de Historische Vereniging (HV).
9. Tijdschrift Oud-Utrecht 44e jaarg., nr 3, maart 1971 (Met dank aan Mw.E.P.de Booy voor de bereidwillige toestemming om uit haar artikel te citeren).
10. De huidige administratie van de Broederschap (gegevens welwillend beschikbaar gesteld door de procurator).

De transformatie (I)

Van historische dorpen tot modern Leidsche Rijn

door Wouter de Heus

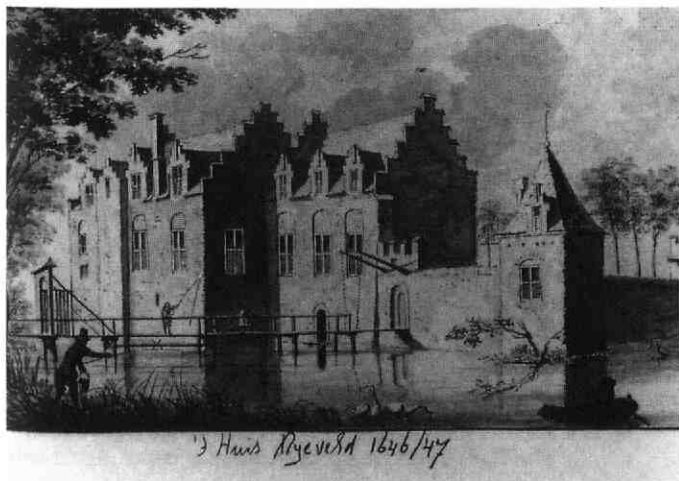
Begin augustus mocht ik met de archeoloog voor Leidsche Rijn Utrecht, Herre Wynia, een praatje houden voor de NCRV-radio over dit vakgebied. Heel gezellig en leuk om mee te kunnen helpen deze, ook voor vrijwilligers, schitterende en belangrijke bezigheid wat extra publiciteit te kunnen geven. Iedere mogelijkheid die er is om voor het voetlicht te kunnen dragen hoe belangrijk de geschiedenis is voor de toekomst, zouden we met beide handen aan moeten pakken. Het zou wellicht het besef teweeg kunnen brengen bij politieke beslissers dat zorgvuldig omgaan met de aanwezige cultuurhistorische waarde zeer belangrijk is.

Nu de kernen Vleuten en De Meern via de deelgebieden Vleuterweide en Veldhuizen aan elkaar worden gebouwd in het kader van de ontwikkeling van Leidsche Rijn, is het goed om vanuit onze verantwoordelijkheid als historische vereniging deze ontwikkelingen goed te volgen. Vandaar dat deze rubriek vanaf nu wordt toegevoegd aan ons blad. Het zal steeds gaan over de actuele stand van zaken rond de inpassing van de nu nog aanwezige cultuurhistorische waarden in onze gemeenten (of het gebied wat tot een paar jaar geleden hier nog onder viel) binnen de ontwikkeling van Leidsche Rijn.

Deze aflevering zal ik besteden aan iets waar Vleuten, De Meern en Haarzuilens fameus om zijn: de vele ridderhofsteden. Op het eerste gezicht een wellicht uitgekauwd onderwerp. U kunt alle plaatjes waarschijnlijk dromen. Toch is het zo dat mensen deze plekken, wellicht nu niet meer dan alleen een eilandje, zeer waarderen, ook al staan ze er wellicht niet bij stil. Dat gemis komt pas als de eilandjes, lees ridderhofsteden, voorgoed zijn weggevaagd. Hoe vervelend ook, veel van deze briljante verwijzingen naar het roemruchte verleden van de omgeving rond Utrecht zullen straks echt zijn verdwenen, of danig verminkt. Nu kan veel nog worden aanschouwd zoals het ooit was, met de ruime landerijen er omheen. Nog even, en het is te laat. Zeg dus straks niet dat niemand u gewaarschuwd heeft.

Nijeveld

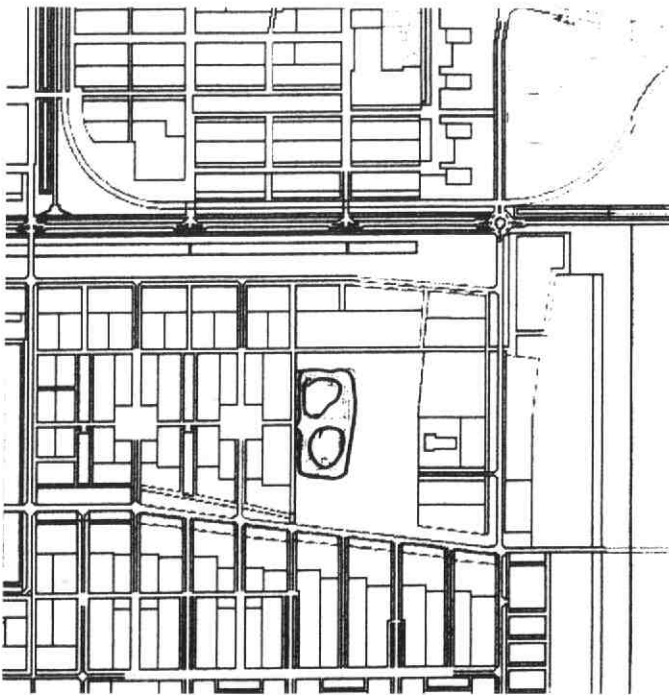
Van de voormalige ridderhofstad Nijeveld rest slechts een ruïne. Toch is de plek nog steeds schitterend om te bekijken. De gracht is nog aanwezig en de twee eilandjes waar de gebouwen op stonden. Ook zijn er nog gedeelten van muren zichtbaar. Toen anderhalf jaar geleden de archeologische opgravingen rond Nijeveld plaatsvonden, werd een geweldig stelsel van grachten bloot gelegd. Om de bestaande gracht heen lagen nog eens drie grachten. Wie weet, zijn die ooit aangelegd als verdedigingswerken. In 1356 belegerde Johan van Egmond, graaf van Holland, Nijeveld, en liet van het kasteel weinig over. De grachten bleken kennelijk niet afdoende te functioneren en werden gedempt. Hoe dan ook, in de opzet van de wijk Veldhuizen zien we niets terug van de prachtige grachten rond het kasteel. De woningbouw

Kasteelterrein Nijeveld vanaf het westen. Situatie najaar 1998.

loopt aan de westzijde strak langs de ruïne. Aan de oostkant, tussen de ruïne en de boerderij, komt het Milan de Viscontipark, genoemd naar de roemruchte en grootheidswaaninnige eigenaar van rond 1700, Daniel De Milan de Visconti. Het had wat mij betreft ook kasteelpark Nijeveld mogen heten, maar dit terzijde. Het behoeft natuurlijk geen betoog dat iedereen een andere mening heeft hoe om te gaan met de inpassing van de ridderhofsteden in de nieuwe woningbouwplannen. Toch had ik het rond Nijeveld graag anders gezien. De pech van Nijeveld was echter, dat de grachten pas werden ontdekt nadat het stedenbouwkundig ontwerp was afgerond. Erik Graafstal, de archeoloog voor het Vleuten-De Meernse grondgebied van Leidsche Rijn, heeft zijn uiterste best gedaan om de pijn te verzachten, maar dat heeft niet geresulteerd in een andere inpassing van het kasteel. Kennelijk vond men zoals het nu gaat worden, de beste keuze. Bij Nijeveld zullen we er dus mee moeten leven dat het zo heeft uitgepakt. Bij andere ridderhofsteden is er nog de mogelijkheid van tegengas. Hierbij denk ik aan ridderhofstad Den Ham.

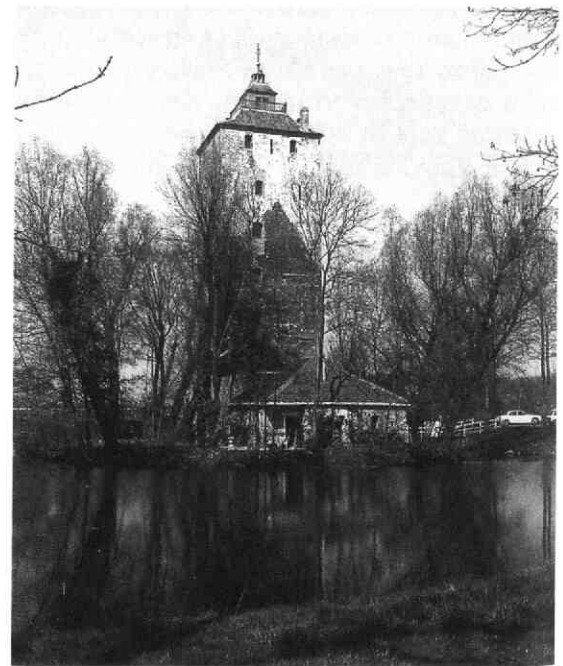
Een gedeelte van de plankaart van Veldhuizen. Middenin de contouren van Nijeveld. De bebouwing loopt strak langs de westzijde van het kasteelterrein, over de drievoudige grachtenring heen.

Den Ham

Het mag een wonder heten dat een groot deel van deze ridderhofstad nog altijd in volle glorie het gebied tussen Vleuten en Haarzuilens domineert. Dat de trotse toren het vele geweld in deze regio in het midden van de 14e eeuw heeft doorstaan kan te maken hebben met het feit dat ridder Frederik uten Ham in 1345 een verbond sloot met de Hollandse graaf dat zijn kasteel gebruikt mocht worden als uitvalsbasis voor schermutselingen tegen de slappe bisschop van Utrecht. Voor die tijd lagen de meeste ridderhofsteden in ons gebied onder de invloedssfeer van de Utrechtse bisschop. Op het moment dat er weer een sterke bisschop aan de macht kwam -Jan van Arkel-, sloot onze Frederik zich weer bij hem aan. Er was dus redelijk wat gekonkel voor nodig om op het juiste moment door de juiste man beschermd te worden. Of dit ervoor heeft gezorgd dat we nu nog kunnen genieten van deze schitterende toren kunnen we niet met zekerheid stellen, maar het zal zeker geholpen hebben. Helaas, en dat zien

Een gedeelte van de plankaart van Vleuterweide. Linksboven bij de pijl Den Ham. De zwarte lijn is de weg die langs Den Ham op de Parkweg zal moeten aansluiten.

Huidige situatie rond de Hamtoren.

we bij de vele ridderhofsteden in ons gebied bijna zonder uitzondering, heeft ook Den Ham veel last gehad van de vernieuwingsdriften in het laatste kwart van de vorige eeuw. Bleef huis en toren zes eeuwen redelijk onaangetast, in 1871 werd de eerste fase van de ridderhofstad, de lage woontoren, vak-kundig met de grond gelijk gemaakt. Als ik op dit moment soms bitter ben over de stedenbouwers van onze tijd, ze zijn heilig bij de vernieuwers die rond het eind van de vorige eeuw als ware sloopkogels door ons land trokken.

Toch heeft Den Ham, hebben wij, weer geluk dat er geen bouwprogramma in de directe nabijheid zal worden uitgevoerd. Het lijkt wel of Den Ham, wat dat betreft, zich het zondagskind van de ridderhofsteden mag noemen. Geen zorgen, zult u denken. Nee, niet helemaal. Het zou niet onverstandig zijn als we toch voorzichtigjes aan de plannen rond Den Ham gaan volgen. Wat is het geval, de wijk Vleuterweide, tussen spoor, Europaweg en Leidsche Rijn, zal ontsloten dienen te worden voor autoverkeer. Een van de noord-zuid wegen (stroomwegen) zal direct langs Den Ham, moeten aansluiten op de huidige Parkweg. De historische vereniging zal wat dat betreft deze ontwikkelingen op de voet gaan volgen.

Den Engh

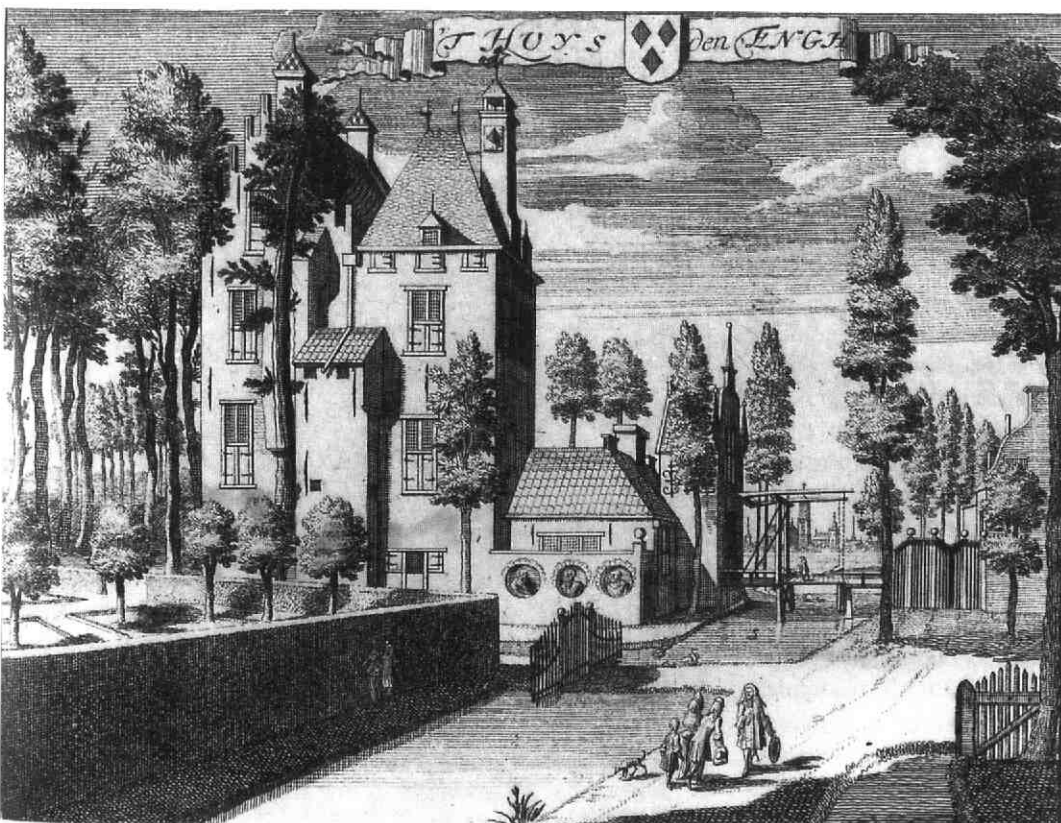
Wat ik zojuist schreef over Den Ham geldt in optima forma voor ridderhofstad Den Engh. Niet de graven van Holland, maar de vernieuwingsdriften eind vorige eeuw, hebben Den Engh gemaakt wat het nu is: niet meer dan een eilandje met een boerderij. Toen men in Haarzuilens druk doende was op de ruïnes van De Haar weer een kasteel te doen herrijzen, ging de sloophamer over Den Engh. Saillant detail: de toenmalige eigenaar van Den

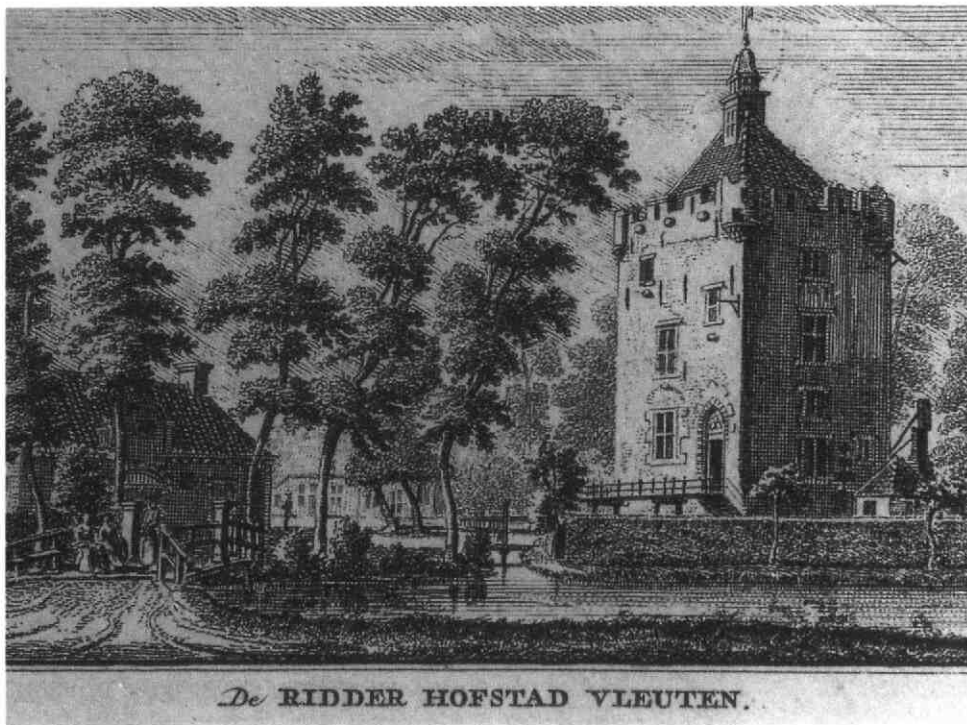
Huidige situatie Rond Den Engh.

Engh die in 1896 opdracht gaf tot sloop, de heer W.J. Royaards, was op dat moment ook eigenaar van Den Ham. Kennelijk heeft hij toen de keuze gemaakt Den Ham te laten staan en Den Engh te slopen. Wie weet heeft hij nog met de gedachte gespeeld beide ridderhofsteden te slopen. Wat dat betreft mag het helemaal een wonder heten dat Den Ham nog goeddeels bestaat. Den Engh ligt momenteel precies op de grens van de gemeente Utrecht en de gemeente Vleuten-de Meern. De huidige bedreiging is tweeledig. Er zal een verbinding moeten komen van Vleuten, langs uitbreidingswijk De Tol, naar de Zuilense Ring te Maarssen. Deze weg zal onder regie van de gemeente Vleuten-De Meern worden uit-

gevoerd en behoorlijke gevolgen hebben voor de directe omgeving van Den Engh. Het tracé van bedoelde weg is nog niet vastgesteld, maar zal zeker de Smalle Themaat doorsnijden. Met een beetje pech zal de huidige Kantonale Weg, die het noordelijke deel al goeddeels is kwijtgeraakt door de aanleg van het Amsterdam Rijnkanaal en de A2, volledig verdwijnen. Het terrein van de Engh zal aan de oostkant worden omgeven door de nieuwbouw die Utrecht daar realiseert. De exacte inpassing was bij het drukken van dit blad nog niet bekend, maar de Rijksdienst voor Monumentenzorg heeft recent kanttekeningen geplaatst bij de stedenbouwkundige uitwerking van Ter Weide.

Den Engh, kopergravure van C. Specht, 1697.

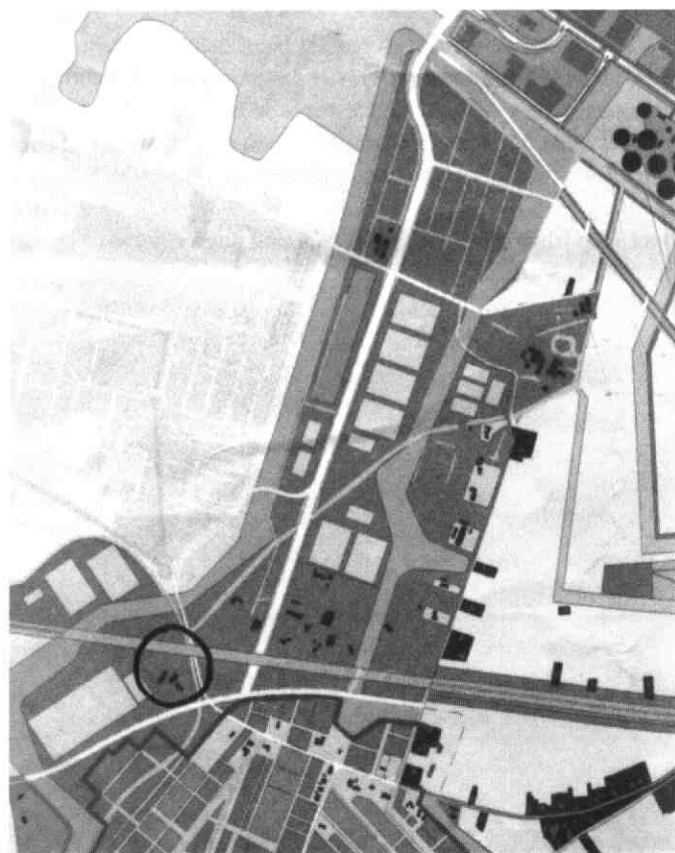
De RIDDER HOFSTAD VLEUTEN.

Huis te Vleuten

Het is altijd leuk, als we zeer kort de geschiedenis van een ridderhofstad beschrijven, iets te vinden over de onderlinge samenhang. Het is natuurlijk logisch dat de kasteelheren van alle ridderhofsteden in en rond Vleuten contacten met elkaar hadden. Dochters kon je bijvoorbeeld goed uithuwelijken aan een fijne partij. Een collega 'ridderhofstad heer' met een leuke dochter was uiteraard zo'n fijne partij. Verder stel ik me zo voor dat de heren van de kastelen eens in de week een gezellig borreluur hadden. Tegenwoordig hebben we de Lions of de Rotary, toen had je natuurlijk iets vergelijkbaars, althans, de kans dat ze zoiets hadden lijkt mij waarschijnlijker dan dat ze zoiets niet hadden. Wie weet speelden ze wel op de dinsdagavond een gezellig potje bridge bij kaarslicht, wie zal het zeggen. In ieder geval weten we van de geschiedenis van Huis te Vleuten dat in 1443 Melis uten Engh, heer van Den Engh, de rechten van Frederik uten Ham - die waren we ook al tegen gekomen - zal verdedigen tegen eventuele aanspraken van Willem van Vleuten. Hieruit blijkt dat Huis te Vleuten een leen was van Den Engh. Uiteindelijk neemt Willem in 1446 het huis in pacht van Frederik uten Ham, die het zelf weer uitgegeven had gekregen van de heer van Den Engh, terwijl die het weer in leen had van de bisschop van Utrecht. Zo zie je maar weer, ze zullen af en toe chagrijnig tegen elkaar geweest zijn tijdens een hazenjacht. Een ieder had zo zijn belangen en zakelijk ging voor de gezelligheid. Overigens werd er aardig handel gedreven met de bezittingen van de katholieke kerk. Tegenwoordig mag je een huurhuis niet onderverhuren, in de tijd waarover we nu spreken deden ze dat maar wat graag. Zoals uit het voorafgaande gedestilleerd mag worden, Huis te Vleuten was geen machtig kasteel van een machtig ridder. Het was, in vergelijking met de andere ridderhofsteden, meer een aardig huis dat werd doorgeschoven aan een minder aanzienlijke familie. Het zal nooit veel meer geweest zijn dan een eenvoudige woontoren, zonder echte bijgebouwen. Ooit was het vierkant, nu rest direct na de spoorovergang bij De Tol (aan de rechterzijde, komende vanuit Vleuten) niet meer dan een cirkelvormig eiland. Toch is de huidige aanwezigheid van het eiland van Huis te Vleuten heel erg belangrijk. Het is een verwijzing naar het verleden. Een verleden

van een ketting van ridderhofsteden langs de restgeul van de Oude Rijn. Deze ridderhofsteden deden vaak dienst als een soort vooruit geschoven post van de bisschop van Utrecht die zijn grens graag wilde beschermen tegen de graven van Holland. Net als de Romeinen haar castella aan deze - toendertijd machtige - rivier situeerden, deed men dat ook in de late middeleeuwen. Helaas komt er nu een einde aan de geschiedenis van Huis te Vleuten. Iedereen die het eiland nog wil zien doet dat liever vandaag dan morgen. Met de spoorverbreding die aanstaande is, zal er waarschijnlijk niets meer overblijven van Huis te Vleuten. Na meer dan 700 jaar zal er dan weer een leemte vallen in de reeks van ridderhofsteden van Vleuten, en dat is een zeer betreurenswaardig verhaal.

De volgende aflevering zal ik aandacht besteden aan de overige ridderhofsteden, en de vele oude landwegen.

Een gedeelte van de plankaart van Ter Weijde en het Centrale Park. In de cirkel zou het eiland van Huis te Vleuten zichtbaar moeten zijn, echter, het is reeds verdwenen. Dit waarschijnlijk vanwege de spoorverbreding. Middenrechts ziet u de contouren van Den Engh. Het kasteelterrein wordt van de rechterzijde ingesloten door woningbouw. De weg die vanaf de cirkel naar boven loopt is Stroomweg De Tol. Hoe deze weg definitief gaat lopen is nog onduidelijk. Zoals hij nu staat ingetekend zal hij de huidige Kantonale weg doen verdwijnen.

Onze straatnamen, oorsprong en betekenis (5)

door J.H.P. Heesters

Toen in 1980 het groene licht was gegeven voor de uitbreiding van het industrieterrein Strijkviertel, kon enkele tijd daarna de gemeentelijke commissie straatnaamgeving gaan denken aan nieuwe namen. In eerste instantie ging het om vier straatnamen waaraan later nog vier toegevoegd zouden worden. Besloten werd om namen te zoeken van al dan niet meer bestaande historische boerderijen in de omgeving van de Strijkviertel.

De Strijkviertel is een van de oudste wegen in onze gemeente. Deze wordt als 'Stryck Veertel' vermeld op een kaart van 1696 van de landmeter Bernard de Roy. Het was de verbindingsweg tussen de 'Hei Kooper Agterweg' en de 'Ouden Rijne Dijk'. Eeuwenlang was er weinig bebouwing en op de hoek van de Rijksstraatweg stond de Tjepmahoeve uit de 17e eeuw. Door de vestiging van een expeditie- en kraanbedrijf verdwenen in 1960 de laatste restanten van deze eens zo belangrijke buitenplaats.

In de eerste jaren daarna vestigden zich, vanaf de Rijksstraatweg tot aan de Strijkviertelplas, kleine industrieën langs de Strijkviertel. In 1962 werd het industrieterrein aan de westkant van de Strijkviertel in zuidelijke richting uitgebreid. Er kwamen grote industrieën maar het gebied behoorde toen nog niet tot de bebouwde kom van De Meern. In verband met de bebouwingsdichtheid verzocht het gemeentebestuur aan Gedeputeerde Staten van Utrecht om met ingang van 1 september 1965 de Strijkviertel tot de bebouwde kom te willen verklaren. Dit verzoek werd ingewilligd en 20 meter ten zuiden van de Rijksstraatweg en 320 meter ten noorden van de Rijksweg A 12 kon tot de bebouwde kom worden gerekend. Tot circa 1988 stond op de wegwijzers van de ANWB 'Industrieterrein Strijkviertel' aangegeven.

In 1979 ontvouwde het gemeentebestuur een plan om het

bestaande industrieterrein met 11 hectare uit te breiden waarvan 8 hectare voor bebouwing beschikbaar zou zijn. Aan deze uitbreiding was behoefte; enerzijds omdat binnen de dorpskernen een aantal bedrijven gevestigd waren die er qua aard en omvang niet thuis hoorden. Anderzijds waren er binnen de gemeente ook bedrijven die wilden uitbreiden maar dat op eigen vestigingsplaats niet konden. Het waren in hoofdzaak transportbedrijven die veel problemen opleverden voor de verkeerssituatie in de dorpskernen.

Nadat de algemene voorzieningen, zoals wegen, sloten en verlichting gerealiseerd waren, besloot de gemeenteraad op 1 november 1988 om het vroegere industrieterrein Strijkviertel om te dopen in 'Bedrijventerrein Oudenrijn'. De argumentatie hiervoor was dat hierdoor de naam van de vroegere gemeente behouden bleef. De tweede reden was dat het bedrijventerrein genoemd werd naar het meest bekende verkeersplein van ons land en daardoor herkenbaar zou zijn voor het vrachtvervoer op de Rijksweg. Gelijktijdig met deze naamgeving besloot de gemeenteraad in dezelfde vergadering om voor de derde uitbreiding de straatnaamgeving voor de eerste vier straten, per 1 januari 1990, vast te stellen.¹ Toen ook dit gedeelte was bebouwd werden op 17 september 1998 voor de vierde uitbreiding de straatnamen vastgesteld.

Rijnzathe

Dit pand aan de Rijksstraatweg 13 is in opdracht van Willem Hendrik Baron Taets van Amerongen in 1925 gebouwd. Bij Koninklijk Besluit van 27 april 1925 was hij benoemd tot burgemeester van Oudenrijn. Hij gaf opdracht aan de architecten Jan en Theo Stuivinga om voor hem, zijn vrouw Agatha Geertruida Wilhelmina de Bordes en hun dochter Machteld Sophie Henriette deze villa te bouwen.

De bouw werd uitgevoerd door aannemer A. van de Bovenkamp. Kenmerkend voor deze op enige afstand van de weg gelegen villa is de siertuin met een halfrond lopend pad en twee inritten vanaf de Rijksstraatweg. Burgemeester W.H. Taets van Amerongen vestigde zich op 20 september 1926 te Oudenrijn. Op 14 december 1951 kreeg hij eervol ontslag in verband met zijn benoeming tot burgemeester van Driebergen. Het pand is daarna bewoond door de bekende Meerenaar W.H. van Basten-Batenburg.

Mogelijk is de naam van deze villa afgeleid van het oude woord havezate wat een historisch ridderlijk goed of kasteel, met name in de oostelijke provincies, is. Omdat het pand aan de Leidse Rijn gelegen was, is mogelijk voor de naam Rhijnzate gekozen.

Op 1 november 1988 is de naam van deze villa als straatnaam in het bedrijventerrein vastgesteld.

De Strijkviertel in 1969 gezien vanuit het zuiden vóór de aanleg van de S20.

Boerderij Molensteijn aan Rijksweg 41 in 1975

Molensteijn

De kern van deze langhuisboerderij aan de Rijksweg 41 dateert uit de 18e eeuw. Op een topografische kaart van 1860 staat deze boerderij langs de Leidse Rijn met naam vermeld.

Uit een besloten testament van 15 november 1859 van Wilhelmus Henricus Antonius van Bijleveld, Ridder der Orde van den Nederlandsche Leeuw, Vicaris Generaal van het Aartsbisdom van Utrecht, Deken van Naarden en pastoor te Maarssen staat dat hij in die tijd eigenaar van deze boerderij was. Na zijn overlijden op 1 juli 1877 blijkt dat hij in het testament zijn eigendommen heeft gelegateerd aan de 'Roomsche Katholieke kerk' in Maarssen.² Hieronder bevond zich 'Eene hofstede Molensteijn bestaande in een Huis, bakhuis, twee bergen, en eene schuur benevens boomgaard, wei en hooilanden'.

Samen met de hofstede Naamrijk komt Molensteijn nog voor op een topografische kaart van 1887. Typerend voor dit pand is het opkamervenster met vier ruiten met daaronder een kelderlicht met luik.

Alhoewel de naam van deze boerderij de indruk wekt over het bestaan van een molen, zijn daarover geen aanwijzingen gevonden. Ook oude kaarten geven daarover geen uitsluitsel.

De naam van deze boerderij is op 1 november 1988 vastgesteld voor één van de straten van het bedrijventerrein Oudenrijn.

Veldzicht

Deze gepleisterde dwarshuisboerderij van het Saksische type aan de Rijksweg 44 dateert uit de 18e eeuw. Dit blijkt ook uit gevonden munten van 1780 en 1784. Jarenlang was deze

Boerderij Veldzicht Rijksweg 44 in 1975 gezien vanuit het noordoosten.

boerderij eigendom van de familie van der Weijden. Het is zelfs mogelijk dat deze boerderij door de voorvaderen van deze familie is gebouwd. Dit is af te leiden uit het genealogische overzicht waarin de oudste generatie dateert van 1774.³ In 1910 was dit pand het geboortehuis van de bekende kunstschilder Adriaan van der Weijden

Typisch voor deze boerderij is het woongedeelte dat dwars op de stal staat waarvan de naam dwarshuisboerderij afgeleid is. Rechts in de voorgevel bevindt zich, evenals bij Molensteijn, een vierruits schuifvenster met daarachter de opkamer. Daaronder een kleiner raam van de kelder. Aan de straat kant wordt het terrein afgesloten door een fraai smeedijzeren hekwerk.

Op 21 december 1993 is de naam van deze boerderij vastgesteld voor één van de straten van het bedrijventerrein Oudenrijn.

Naamrijk

Deze boerderij staat op de topografische kaarten van 1879 tot 1922 ingetekend. Met naam wordt dit pand vermeld op de topografische kaart van 1887. Dat deze hofstede ouder is, blijkt uit archiefonderzoek. Op 6 oktober 1756 verkoopt Pieter Namink van deze hofstede vier morgen land in Oudenrijn en zeven morgen land in Heijcop aan Christiaan Hendrik Trotz.⁴ In de koopakte wordt deze vermeld als professor te Utrecht. Uit een akte van 10 december 1779 blijkt dat niet de professor, maar Theodorus Florentius Trotz, de eigenaar is.⁵ Tot 10 juni 1784 blijft de naam van deze familie met de hofstede Naamrijk verbonden.⁶

Deze boerderij heeft gestaan tussen de huidige boerderijen aan de Rijksweg 50 tot 60 en is waarschijnlijk in het eerste kwart van deze eeuw afgebroken. Daarvoor in de plaats zijn een aantal woningen gebouwd. Een herinnering aan deze boerderij was de naam van de bushalte voor deze woningen. In verband met de nieuwbouw is de halte Naamrijk vervangen door Leidse Rijn/Langerak waardoor een van de laatste herinneringen verloren is gegaan.

Op 1 november 1988 is de naam van deze afgebroken boerderij vastgesteld voor één van de straten van het bedrijventerrein Oudenrijn.

Landzicht

Na de eerste fase van het bedrijventerrein Oudenrijn is in 1996 begonnen met de voltooiing hiervan. De gemeentelijke commissie straatnaamgeving stelde consequent weer vier oude boerderijnamen voor nieuwe wegen voor. De eerste hiervan was de boerderij Landzicht die gestaan heeft aan het begin van de Zandweg ten westen van de vroegere Kerkweg, de huidige Burgemeester Verderlaan. De naam van deze boerderij staat vermeld op de topografische kaart van 1860. Op de Gemeente Atlas van J. Kuyper uit 1868 wordt deze boerderij niet meer vermeld, terwijl de naam weer voorkomt op een kaart van 1887. Vermoedelijk is de boerderij in het begin van deze eeuw afgebroken waarvoor nieuwe woningen in de plaats zijn gekomen

Over de geschiedenis van deze boerderij zijn geen gegevens in de archieven te vinden

Op 17 september 1998 is de naam van deze oude, maar niet meer bestaande, boerderij op voorstel van burgemeester en wethouders door de gemeenteraad vastgesteld.⁷

Damzicht⁸

Deze buitenplaats aan de Zandweg dateert uit het einde van de 18e eeuw en is gesticht door een Utrechtse koopman in ijzerwaren. Deze koopman bezat ook de naastgelegen boerderij. Op

Boerderij huidige Damzicht aan de Zandweg in 1998.

1 juli 1816 is hofstede Damzicht verkocht aan Gerard Groen. Na zijn overlijden in 1833 kwam de hofstede, na scheiding van de eigendommen, in handen van zijn weduwe Cornelia Kipp. In 1835 hertrouwde zij met Gerardus Johannes Hendrikus van Bijlevelt, burgemeester van Vleuten. Bekend is dat het buitenhuis rond 1840 enkele jaren is gebruikt als tehuis voor zwakzinnige vrouwen. In december 1846 werd het huis verkocht aan Christiaan Arnoldus Koot die het pand in 1856 weer verkocht aan Johannes Henricus Scheurleer.

Op de kaart van de provincie Utrecht van J.H. Kipps van 1850, op de topografische kaart van 1860 en op de Gemeente Atlas van J.H. Kuiper van de gemeente Vleuten van 1868 wordt Damzicht vermeld. Dit laatste is niet helemaal duidelijk. Uit een verkoopakte van 1860 aan Jonkheer Jacob Carel Martens blijkt namelijk dat de naam Damzicht toen is gewijzigd in Rijnsoever. Dit pand ging in 1873 over naar Theodorus Klink. In 1909 liet hij het pand afbreken waarvoor het huidige pand Rijnsoever, thans Zandweg 70, in de plaats is gekomen.

De naam van deze buitenplaats is op 17 september 1998 door de gemeenteraad vastgesteld als één van de straten van het bedrijventerrein Oudenrijn-West.

Gessel

Deze hofstede moet gelegen hebben ten westen van de Heykopper Dijk, de latere Taatsche Dijk. Dit blijkt uit de Caerte van de Vrijheid der Stadt Utrecht van 1539. Ook op de kaart van de landmeter Bernard de Roy uit 1696 wordt deze hofstede nog genoemd. Uit de jaren daarna zijn meer gegevens bekend. Eigenaar was toen Ottho Gessel. Deze was heer van Klein Gulick, een hertogdom waarvan een gedeelte in Duitsland en een kleiner gedeelte in Nederland bij Sittard lag.

De oudste verwijzing dateert van 9 januari 1703.⁹ Op die datum is voor Ottho van Gessel een voorlopig koopcontract opgemaakt voor de verkoop van zijn hofstede Gessel. Op 15 januari 1703 passeert de koopakte en wordt Philibert de Belizaire de Clerque, burchgrave van Wissocq, de nieuwe eigenaar. Hij werd voor drieduizend gulden eigenaar van de hofstede met twaalf morgen land in Ouden Rhijn.

Op 17 september 1998 is deze naam door de gemeenteraad als straat in het bedrijventerrein Oudenrijn vastgesteld.

Boteyken

De eerste vermelding van deze hofstede is met naam te vinden op de Nieuwe Caerte van de Provincie van Utrecht van 1696 die door landmeter Bernard de Roy is getekend. Het pand lag in 'Den Ouden Rijn' ten westen van de 'Strijck Veertel'. Op latere kaarten staat deze hofstede nog wel ingetekend maar wordt niet meer met naam genoemd.

Deze hofstede is genoemd naar Cornelis Botteijken, een oud-burgemeester van Breda. Op 22 februari 1687 kocht hij van het 'Stads Kinderhuys' te Utrecht 2½ morgen wei- en bouwland in Ouden Rijn. Op 3 december 1717 verkocht zijn dochter Anna Cornelia, als erfgenaam, het pand en zeven morgen land aan Philippus Cornelis van de Bosch. Hieruit kan afgeleid worden dat Cornelis Botteijken toen overleden was.¹⁰

In de raadsvergadering van 17 september 1998 is deze oude hofstede als straatnaam in het bedrijventerrein Oudenrijn vastgesteld.

Leidse Rijn

Als laatste straat van het huidige bedrijventerrein Oudenrijn moet Leidse Rijn genoemd worden. Het is de straat die rond de kantoorgebouwen op de hoek van de Strijkviertel en Rijksstraatweg loopt. In tegenstelling tot de andere straten is men hier afgeweken van de naamgeving van oude boerderijen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat deze straat in het uiterste noorden van het bedrijventerrein gesitueerd is, terwijl de andere acht straten in het uiterste zuiden liggen.

Alhoewel over de motivering van deze naam niets bekend is, ligt het voor de hand dat hier verwezen wordt naar de nabij gelegen Leidse Rijn. In deze rivier is in 1640 een dam vervangen door een sluis. Na een overeenkomst tussen Utrecht, Woerden en Leiden besloot de Utrechtse vroedschap in 1663 om een nieuwe vaart te laten graven. Het gaat hier om het gedeelte vanaf de Catharijnepoort via de sluisen bij het Stadsdam en Heldam. Tussen Utrecht en de Hollandse steden was ook overeengekomen om langs deze gegraven vaart een trekpad aan te leggen. Nadat deze in 1665 gerealiseerd was, was het mogelijk langs het gehele traject tot Leiden gebruik te maken van trekpaarden.

In de openbare vergadering van 21 december 1993 van de gemeenteraad werd tot deze straatnaam besloten.¹¹

RAU Do = Rijksarchief Utrecht Dorpsgerechten

RbV = Raadsbesluit gemeente Vleuten

HV = Archief Historische Vereniging

Bronnen.

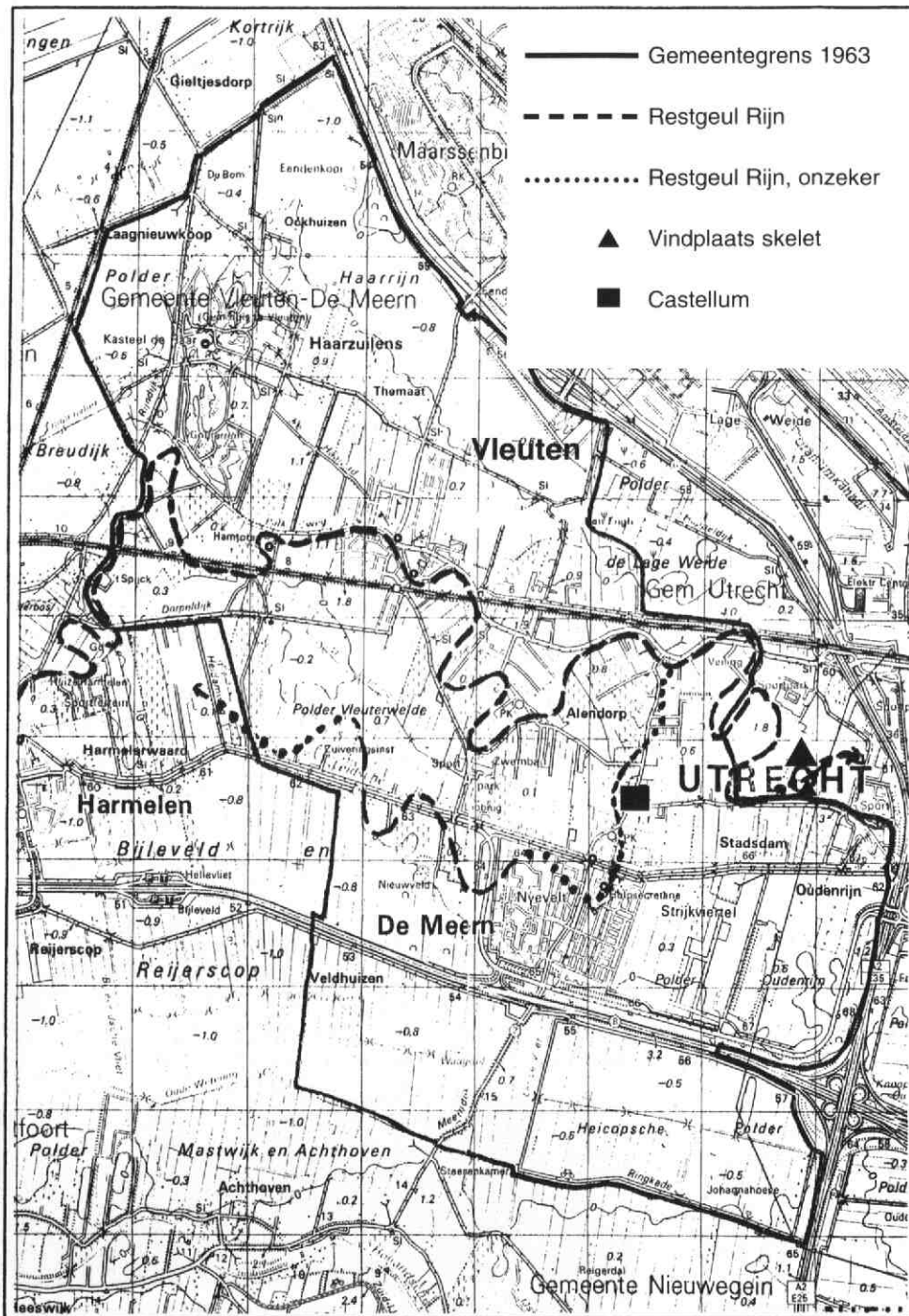
1. RbV 1.11.1988
2. HV. 2 GB 585
3. Boekje Adriaan van de Weijden pag. 10
4. RAU Do 1649 1703.01.09
5. RAU Do 1648 1779.12.10
6. RAU Do 1648 1784.06.10
7. RbV 17.09.1998
8. HV. Tijdschrift jrg. 1995 no's 2 en 3
9. RAU Do 1703.01.09
10. RAU Do 1717.12.03
11. RbV 21.12.1993

Archeologische verkenningen (I)

door J.H.J. Joosten

Vleuten- De Meern is bijzonder rijk aan archeologische vindplaatsen. Regelmatig verschijnen in de krant berichten dat weer een interessante ontdekking is gedaan. Denkt u maar eens aan het Romeinse schip, de Romeinse weg, het skelet dat laatst in Parkwijk is gevonden en de vondsten in en rond de vele kastelen die onze regio rijk is. Hoewel de pers regelmatig aandacht aan de archeologische vondsten besteedt, is het toch moeilijk om een samenhangend beeld te krijgen van het verleden binnen onze (voormalige) gemeentegrenzen.

In deze rubriek willen we hier wat aan doen. Er zal worden geprobeerd aandacht te schenken aan speciale technieken die worden aangewend om meer over de vondsten te weten te komen. Verder zal worden gepoogd regelmatig verslag te doen van het actuele archeologische onderzoek.

Afb. 1

De geschiedenis van het landschap

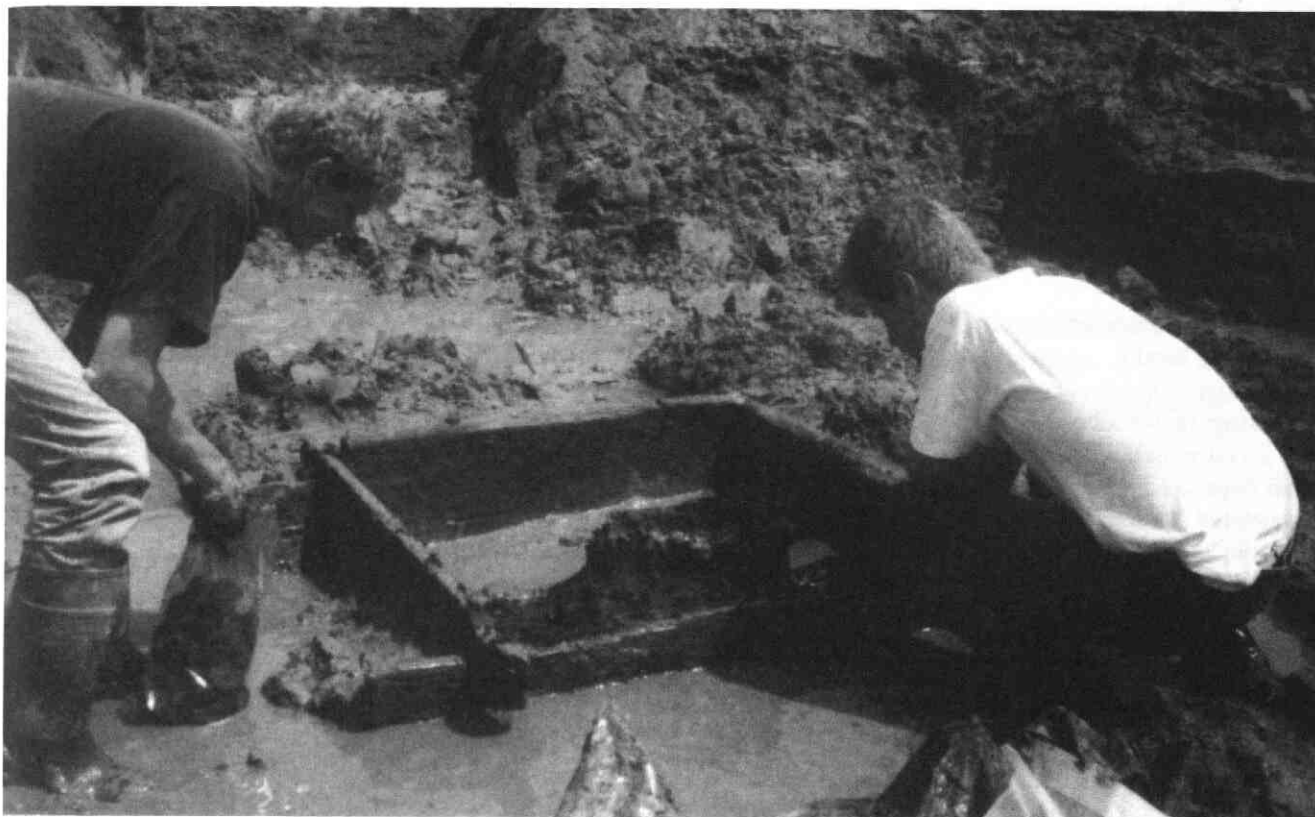
De archeologische vondsten in dit gebied zijn moeilijk te begrijpen zonder een gedegen kennis van het ontstaan van het landschap. Zonder kennis hiervan lijken de vindplaatsen van oudheden willekeurig over de regio uitgestrooid.

Hoe komt het dat een Romeins schip ruim twee meter diep onder een van de hoogste plaatsen in de grond zit? Hoe komt het dat de oorspronkelijke loop van de Oude Rijn tussen Vleuten en Utrecht vrijwel niet meer is terug te vinden? Zonder kennis van de genese, het ontstaan, van het landschap, blijven deze vragen onbeantwoord.

Hoewel dit gebied ook tijdens en voor de laatste ijstijd bewoond is geweest beperken wij ons hier tot de periode na de laatste ijstijd, zeg de laatste 10.000 jaar.

Gedurende het afsmelten van het landijs dat gedeeltelijk ook Nederland bedekte steeg de zeespiegel tientallen meters. Daarbij ontstonden de duinen met achter die duinen een venig moerasgebied. Vlak achter de duinen zijn de moerassen het diepst. Daarna neemt de dikte van het veen langzaam af, totdat in de uitlopers van de Utrechtse Heuvelrug het veen geheel verdwenen is. In ons onderzoeksgebied is de dikte ongeveer drie meter.

De Rijn, die eerst wat meer naar het noorden zijn monding had, verplaatste zijn hoofdstroom enkele duizenden jaren voor onze jaartelling meer naar het zuiden en boorde zich door de moerassen heen en kreeg bij het huidige Katwijk zijn belangrijkste monding. Enkele eeuwen voor onze jaartelling

Afb.2 5de eeuwse waterput

was deze tak, die dwars door de huidige dorpskern van Vleuten stroomde, over zijn hoogtepunt heen.

Dat geldt ook voor een later ontstane belangrijke nevenstroom die zich voor het dorp Vleuten van de hoofdstroom aftakte, door de huidige dorpskern van De Meern liep en zich bij Harmelen weer bij de hoofdstroom voegde.

De Waal en later ook de Lek verwerkten een steeds grotere hoeveelheid water. Volgens de jongste onderzoeken ziet het er naar uit dat rond het jaar 0 de Vleutense en de Meernse tak van de Rijn bescheiden stroompjes waren, te vergelijken met de huidige Linge. In de tweede eeuw n.Chr. was de Meernse stroom vrijwel geheel verland. De Vleutense tak werd steeds smaller en kreeg een bizar kronkelig verloop. In de twaalfde eeuw werd bij Wijk bij Duurstede de Kromme Rijn afgedamd. In de gemeentegrenzen en in sommige gedeelten van de Vleutense wetering is het verloop van de Oude Rijn bewaard gebleven.(afb.1)

Bij overstromingen had de Rijn gedurende duizenden jaren veel zand en klei afgezet op plaatsen waar de rivier de veenlaag had opgeruimd en gedeeltelijk ook over de veenlagen heen. Deze plaatsen, de oeverwallen, waren uiterst geschikt voor bewoning. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat vrijwel alle nederzettingen van voor de grote ontginningen van de elfde en twaalfde eeuw in de nabije omgeving van deze oeverwallen waren gelegen.

De moord in Leidsche Rijn

Even ten noorden van de Groenedijk, daar waar nu het wegenplan voor de Utrechtse uitbreiding Parkwijk wordt aangelegd, legden in dit voorjaar Utrechtse archeologen een Merovingische nederzetting uit de vijfde eeuw bloot. Naast de huisplattegrond werd nog een aantal waterputten aangetroffen. Het hout dat diep in de grond de put tegen instorten beschermde, was nog in vrij goede staat. (afb.2) Toch was dat niet het meest opmerkelijke van deze opgraving. Wat dieper in de grond,

vrijwel onder de nederzetting werd een vrij gaaf skelet aangetroffen. De sporen er omheen wezen niet op een begraving. Er was geen grafkuil en de houding was ongebruikelijk. Bovendien ontbrak een deel van het been, en de onderarm inclusief de hand lag een stukje verder. Bij nadere bestudering bleek de schedel fracturen te vertonen, waarschijnlijk tengevolge van een flinke klap. Een oude afrekening, suggereerden enkele kranten.

Maar wanneer heeft deze moord plaatsgevonden? Geen 1500 jaar geleden zoals sommige kranten melden.

Waarschijnlijk hebben de bewoners van de vijfde-eeuwse nederzetting van de aanwezigheid van dit skelet geen weet gehad. Eeuwen eerder toen de Rijn hier nog een brede rivier was, is het lichaam van deze vermoorde man op een zandbank aangespoeld en later bedekt met zandige afzettingen. Misschien hebben roofdieren de arm eraf gebeten en zijn met het onderbeen op stap gegaan. Geschat wordt dat de gebeurtenis zich niet lang voor het begin van onze jaartelling heeft afgespeeld. Maar er zijn ook veel vroegere tijdstippen genoemd, wel tot 1500 v.Chr.. In het volgend nummer hopen wij u de uitslag van de ouderdomsbepaling met behulp van de C14 -methode te kunnen meedelen.

De vragenrubriek

Als u vragen heeft op archeologisch gebied of meer wil weten over de voortgang van het onderzoek, neem dan telefonisch of schriftelijk contact op. In de volgende aflevering kan hier dan aandacht aan worden besteed.

Wilt u zelf actief in het onderzoek worden betrokken dan kan u lid worden van de archeologische werkgroep 'Oude Rijn'.

Vragenrubriek: Hans Joosten, Haarpad 36, 3451 AZ Vleuten, tel 030 6772554.

Arch.werkgroep 'Oude Rijn': Henk Doornenbal, Torontodreef 22, 3564 KR, Utrecht.

Poeh

Het is gek, als klein kind moet je zo snel mogelijk leren praten. Je begint met de eerste woordjes en daarna hele zinnen.

Vader en moeder zijn dan trots dat je zo goed kan praten.

Dan moet je ook andere dingen leren, zoals fietsen en wordt je erg handig.

Dan kom je op school en leer je alles lezen en schrijven, je krijgt op school goede cijfers, weer zijn je ouders trots.

Maar nu ik zo ongeveer aan 't eind van mijn lagere schooltijd ben gekomen; kom ik tot de ontdekking dat je niet alles mag lezen, schrijven of zeggen.

Ik heb er zelfs straf voor gekregen.

Op school zijn heel wat jongens nogal opschepperig.

Soms sterke verhalen over hun vader die dingen kunnen doen of een bijzonder vak hebben. Ik was daar niet van onder de indruk, want mijn vader kon alles.

Had iemand zijn schoen laten maken bij de schoenmaker dan zei ik: "Poeh, die maakt mijn vader zelf". Hij kocht op de markt het materiaal hiervoor, en zat dan 's avonds als een volleerd schoenmaker onze schoenen weer te herstellen.

Had iemand zijn fiets bij de fietsenmaker gebracht dan zei ik: "Poeh, die maakt mijn vader zelf".

Ja, we hadden een handige vader, die zelfs een kapotte radio weer kon laten spelen.

Was een van de jongens naar de kapper geweest dan kon ik ook weer zeggen: "Poeh, dat doet mijn vader zelf".

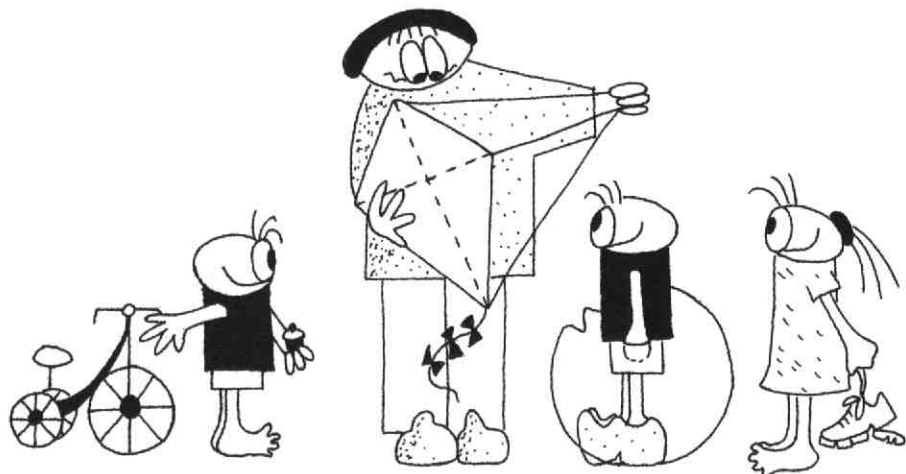
Het was soms wel een pijnlijke gebeurtenis als mijn vader mijn haar knipte, met een oude handtondeuze, die soms een beetje bot was en er zodoende meer haren uittrok dan knipte.

Maar als je tegenstribbelde zei hij: "als je niet stil zit, knip ik je helemaal kaal".

Maar ook heel veel speelgoed, zoals een hoepel, een tol, een vlieger of een zeepkist (van een oud onderstel van een kindervan), altijd kon ik zeggen: "Poeh, dat maakt mijn vader zelf".

In een half donkere schuur was hij 's avonds altijd bezig.

Zo leerden wij veel van mijn vader en werden wij behoorlijk zelfstandig. Wij repa-

De Meern, 1944
Theo van den Berg

Illustratie:
Barbara Gravendeel

reerden zelf onze fiets en werden zo aardige doe-het-zelvers, als hadden we toch nog vaak de hulp van vader nodig.

Maar in de gesprekken met anderen kwam wel steeds minder voor: "Poeh, dat doet mijn vader zelf".

Dan komt de tijd dat je veel gelezen en geleerd hebt, je voelt je een flinke kerel dat je zo veel weet.

Maar ook is dat de tijd dat je tot de ontdekking komt dat je veel dingen niet meer mag zeggen, schrijven of lezen.

Als we met jongens onder elkaar over dingen spraken, merkte je dat je ook hier en daar wel wat verkeerd was voorgelicht.

Spraken we bijvoorbeeld over Sinterklaas die met de boot uit Spanje komt en met zijn paard over de daken rijdt om cadeautjes te brengen, dan zei ik maar weer: "Poeh, dat doet m'n vader zelf". Vaak merkte hij ook de geschenken zelf.

Sommige woorden of uitdrukkingen die we van volwassen mensen hoorden, mochten wij niet gebruiken. Steeds minder was vader het grote goede voorbeeld.

Natuurlijk hadden we nog wel steeds veel bewondering voor zo'n handige vader. Wij zijn voorzichtig geworden.

Toen laatst een jongen stond te vertellen dat de ooievaar een broertje gebracht had, wist ik wel beter.

Ik heb toen gezegd: "Poeh"

Kijk en de rest had ik niet mogen zeggen, en durf ik hier nu ook nog niet te schrijven.

**Tijdschrift van de Historische Vereniging
Vleuten, De Meern, Haarzuilens**
Verschijnt 4x per jaar. ISSN 0928-4893
19e jaargang nr. 4, december 1999 ©1999

De vereniging is ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nummer V 479360

Correspondentieadres:
Dorpsstraat 1, 3451 BH Vleuten

Dagelijks bestuur:
Dr. Ir. P.K. Schenk, voorzitter
Dorpsstraat 29, 3451 BJ Vleuten
Tel. 030 - 6774915

J.W. Schoonderwoerd, secretaris
Meerndijk 62, 3454 HT De Meern
Tel. 030 - 6661462

P.G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3544 NC Utrecht
Tel. 030 - 6771483

A.J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
Tel. 030 - 6771263

Ereleden:
Mevrouw Prof. Dr. C. Isings, Soest
Dr. D.W. Gravendeel, Laag Keppel

Gebouwen:
Vleuten: Broederschapshuisjes (documentatie- en informatiecentrum), Dorpsstraat 1, Tel. 030 - 6774222 (gedurende openingstijden)
De Meern: Het Kabinet (permanente expositieruimte), Zandweg 147B (achter Verenigingsgebouw)

Contributie (inclusief tijdschrift):
f. 35,- per jaar, bij verzending per post
f. 13,- extra
Losse nummers tijdschrift:
f. 10,- voor leden, f. 12,50 voor niet-leden

Bankrelaties:
ABN-AMRO Bank De Meern,
rek. 55.66.33.040
Rabobank Vleuten, rek. 36.75.17.574
Postbank, rek. 2689200

Redactiecommissie:
H.E.J. van Essen, J.H.P. Heesters
en W.H. de Heus
Adres: Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
Tel. 030 - 6662992

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift is slechts toegestaan met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactiecommissie.

Illustratie voorpagina:
Foto van de broederschapshuisjes uit 1989, toen de Historische Vereniging er in gevestigd was.

Druk: Jan Evers De Meern

Van de voorzitter

Nog even en we gaan over in een volgend millennium. We realiseren ons daarbij misschien nog meer dan anders dat niet alleen dagen, maanden, jaren, maar ook eeuwen als een schaduw heenvliegen. Tussen haakjes, het blijft een willekeurig gekozen moment. Onlangs merkte Rabbijn Soetendorp op, met een glimlach om de lippen, dat het Joodse volk deze gebeurtenis al heeft meegemaakt lang voor Abraham zijn stamland verliet. Hoe het ook zij, zo'n moment roept op tot bezinning: vanwaar komen wij en waarheen leidt de weg? Zelden heb ik daarover beeldender horen vertellen dan in het verhaal van koning Edwin van Northumberland in het begin van de 7e eeuw, gebracht door Marguerite Yourcenar. Edwin moest beslissen op het verzoek van de missionaris Augustinus om het evangelie te mogen prediken. Een van zijn raadslieden onderbouwde zijn mening als volgt: "Het leven van de mensen op aarde, o koning, vergeleken bij de onmetelijke tijdsruimten waarvan we niets weten, komt mij voor als de vlucht van een musje dat binnenvliegt door een venstergat van de grote zaal, waar in het midden een vuur brandt dat een behaaglijke warmte verspreidt, en waar u de maaltijden gebruikt met uw raadslieden en vazallen, terwijl buiten met regen en sneeuw de winterstorm raast. En de vogel vliegt snel de zaal door en gaat aan de overkant naar buiten, en na dat korte respijt keert hij, gekomen uit de winter, in de winter terug en verdwijnt uit uw ogen. Zo is het met het kortstondig leven van de mensen, waarvan we niet weten wat eraan vooraf gaat noch wat er op volgt". Zijn conclusie: als we dan toch niets weten, waarom geen beroep gedaan op degenen die, misschien, weten? Edwin besluit dat de monnik Augustinus zijn gang kan gaan, met alle op dat moment volstrekt onvoorstelbare gevolgen die daaruit voortvloeiden. Een verhaal als dit kan ons veel leren. Bijvoorbeeld bescheidenheid; in onze tijd leven we maar al te veel alsof we alles weten, in de hand hebben, beheersen. Niets is echter minder waar, we weten niet eens zoveel meer als de raadsman van koning

Edwin. Openheid voor de mening van anderen is hier een ander thema. Laten we met belangstelling naar hen luisteren, soms hebben zij ons veel te zeggen.

Na de bezinning komt dan de actie. Augustinus gaat aan het werk en wij dus ook! De Historische Vereniging gaat de komende periode met ambitie en vertrouwen tegemoet. Heel wat zaken vragen de aandacht. Enkele zal ik hier nu noemen. Het vertonen van oude dorpsfilms in De Meern bleek een overweldigend succes; het wordt de komende maanden voortgezet: noteert U de data die elders in dit nummer zijn opgenomen. Het documentatie- en informatiecentrum heeft heel veel te bieden op het gebied van de geschiedenis van onze dorpen en de mensen die er wonen. Steeds weer blijkt dat velen daar geen of nauwelijks weet van hebben. We blijven er naar streven hieraan meer bekendheid te geven. Het project Themaat en Haarrijnse Plas van de archeologische werkgroep Oude Rijn zal de komende paar jaar heel veel inzet vragen van de vrijwilligers. De verwachtingen zijn hoog gespannen: wat zal de ruïne van een oude hofstede blootgeven van zijn geschiedenis en van dat gebied. Hier dus niet de Romeinse tijd, maar de middeleeuwen en, bij het tweede onderwerp, de prehistorie. In 2001 viert de Historische Vereniging haar 20-jarig bestaan. Het bestuur wil daaraan veel aandacht geven en houdt zich nu reeds bezig met de voorbereiding.

Tot slot. Onze vereniging is er een van vrijwilligers. Alles wat is bereikt en wat de komende jaren zal worden opgebouwd is hun werk en daar zijn we trots op. Overigens, er ligt nog veel werk te wachten: als u zin en tijd heeft en nog geen vrijwilliger bent, is er vast voor u ook wat te doen! Allen, leden én vrijwilligers, wens ik een voorspoedig nieuwjaar (een voorspoedig nieuw millennium zou wat hoog gegrepen zijn!).

P.K. Schenk

In dit nummer

	pag
Van de voorzitter	72
Verenigingsberichten	73
De Broederschap van O.L. Vrouw te Vleuten (2)	74
Onze straatnamen, oorsprong en betekenis (6)	84
Een kijk van nu.... op 'n kiek van toen	88
De transformatie (2)	89
Archeologische verkenningen (2)	91
De Brug	93

Verenigingsberichten

Oude dorpsfilms worden weer vertoond

In ons vorige nummer hebben wij al vermeld dat de dorpsfilms, die in de jaren 1959 t/m 1966 door de heer A.A. van der Munt werden gemaakt, op videoband zijn overgezet en weer vertoond kunnen worden. Op 15 oktober j.l. werden de eerste 2 banden in De Schalm vertoond, tot groot genoegen van de vele aanwezigen.

Gezien de grote belangstelling is besloten ook de overige 6 banden te vertonen en wel op de vrijdagen 22 januari, 24 maart en 28 april 2000 om 20.00 uur in De Schalm.

Dit betreft de dorpsjournaals van De Meern van resp. december 1960 t/m september 1962, oktober 1962 t/m september 1964 en oktober 1964 t/m augustus 1966.

Toegangsbewijzen zijn op de betreffende avond aan de zaal verkrijgbaar (f 2,50 voor leden, f 5,- voor niet-leden).

Op deze avonden kunt u ons ook laten weten of u belangstelling hebt voor het kopen van kopieën van één of meer banden. Na 28 april zal door ons bezien worden hoe groot de belangstelling is en wat de kosten per band zullen zijn. Wij zullen u daarover dan nog nader informeren.

Nieuwe historische uitgave

Vorig jaar werd onze vereniging uitgenodigd om mee te werken aan de totstandkoming van een boekje met levensbeschrijvingen van overleden plaatsgenoten, die elk op hun eigen wijze een rol gespeeld hebben in de plaatselijke gemeenschap van Vleuten-De Meern, Harmelen en Woerden, in de reeks Regionale Utrechtse Biografieën, uitgegeven door de Stichting Publicaties Oud-Utrecht.

Ons bestuurslid J.F.K. Kits Nieuwenkamp werd als mederedacteur aangewezen, samen met de heren L.C.I.M. Peters van de Stichts-Hollandse Historische Vereniging te Woerden en F. Vogelzang van de Stichting Stichtse Geschiedenis (SSG).

Naar aanleiding van een oproep via de pers werd een aantal te beschrijven personen voorgedragen, later aangevuld door de redactie. In totaal konden ongeveer veertig biografieën worden geplaatst, twintig van inwoners van Vleuten-De Meern en twintig uit Harmelen en Woerden.

Op 1 december j.l. werd het boekje in Harmelen gepresenteerd door Mr. D.H. Kok, gedeputeerde van de provincie Utrecht, waarbij de "eerste" exemplaren werden uitgereikt aan de burgemeesters van Vleuten-De Meern, Harmelen en Woerden.

Voor Vleuten-De Meern werden levensbeschrijvingen opgenomen van 21 personen, t.w. (in alf.volgorde): aannemer Eef Baars, zouaaf Andries van Batenburg, tuinder Ben Boers, artiest A.W. Broekman (Brockino), dominee Dirck Camphuysen, schout Hans Duyk, burgemeester D.O. Heldewier, chef waterleiding Johan Kastelein, oprichter van De Brug Jaap Mijderwijk, Heer van Hinderstein, Veldhuizen enz. Gijsbert Baron de Milan Visconti, pastoor H.S. Ohl, pastoor Johan Ludolph van Rhenen, kosten Herman Rijker, dokter Dré Schuurs, ambtenaar Jaap Sprong, kunstenaar Harrie Sterk, schavuit Adam Suijsters, Heer van Den Ham Jonker Utenham, gemeentesecretaris Jo Versteeg, kunstenaar Adriaan van der Weijden en de bouwheer van kasteel De Haar Etienne Baron van Zuylen van Nyevelt van de Haar.

Het boekje, getiteld "Langs de Oude Rijn", verschijnt in een beperkte oplage (1000 ex.) en is in de boekhandel te koop voor

f 25,-. Voor leden van onze vereniging is het voor f 22,50 verkrijgbaar in ons documentatiecentrum in de Broederschapshuisjes in Vleuten (zolang de voorraad strekt).

Contributiebetaling/ledenadministratie

Bij dit nummer van ons tijdschrift ontvangt u de acceptgiro voor betaling van de contributie voor 2000. Wij verzoeken u de contributie in de maand januari met gebruikmaking van dit formulier over te maken.

Het werk voor de vereniging, dus ook voor de contributieadministratie, wordt door vrijwilligers in hun vrije tijd gedaan. Als iedereen de contributie vóór 1 februari overmaakt is ons werk voor de administratie van de ontvangsten contributies snel gedaan. Wij rekenen op uw medewerking!

Omdat wij graag over een correct ledenbestand willen beschikken verzoeken wij u, als uw naam of adres op de acceptgiro niet helemaal juist vermeld is, of wanneer daarin wijziging komt, dat te melden aan onze secretaris.

Verzamelbanden

Met dit nummer is er weer een jaargang van ons tijdschrift compleet. Als u uw tijdschriften in een keurige band in uw boekenkast wilt opbergen dan kan dat. Voor het opbergen kunt u bij ons mooie verzamelbanden kopen, die ruimte bieden voor 3 jaargangen. Voor f 15,- kunt u weer 3 jaar vooruit!

Oude foto's

In ons fotoarchief hebben wij veel foto's van gebouwen, personen en gebeurtenissen uit vroeger jaren. Toch komen wij regelmatig tot de ontdekking dat wij van bepaalde woningen en gebouwen nog geen foto hebben. Wij ontmoeten wel eens mensen die over oude foto's beschikken en bereid zijn ons daarvan een reproductie te laten maken. Wij hebben echter het idee, dat er bij meerderen onder onze leden nog foto's in de kast liggen, die wij graag in onze verzameling zouden willen hebben.

Mocht u nog over foto's uit vroeger jaren beschikken dan verzoeken wij u vriendelijk ze ons eens te laten zien, om te bekijken of er iets bij is wat wij graag zouden willen hebben. Ook oude ansichtkaarten zijn welkom. Bij voorbaat dank.

Medewerkers gevraagd

De historie van onze gemeente blijkt al lang zo interessant te zijn, dat het zeer de moeite waard is daar belangstelling voor te wekken, er onderzoek naar te doen en er bekendheid aan te geven, om zoveel mogelijk inwoners (en andere belangstellenden) daarvan kennis te laten nemen.

Wij trachten dat werk te doen in verschillende werkgroepen, die deels op vaste tijden (b.v. in het documentatiecentrum) en deels op wisselende tijden (b.v. voor tentoonstellingen, excursies, e.d.) werkzaam zijn om bepaalde activiteiten te realiseren.

Een aantal vrijwilligers heeft zich daarvoor al jarenlang ingezet, maar we willen dat werk graag blijven voortzetten en zo mogelijk uitbreiden. En daarvoor zijn meer medewerkers nodig.

Als u belangstelling heeft voor ons werk en daar een steentje aan wilt bijdragen kom dan eens praten. Op maandag- en dinsdagmiddag of op de contactbijeenkomsten op donderdagavond in de Broederschapshuisjes bent u welkom!

De Broederschap van O.L.Vrouw te Vleuten (2)

door J.W.Schoonderwoerd

In het eerste deel van dit stuk geschiedenis, opgenomen in het vorige nummer, werd een beschrijving gegeven van het ontstaan van de Broederschap, van haar activiteiten en haar leden. In dit tweede deel worden de eigendommen beschreven, die de Broederschap in de loop der tijden heeft gehad. Bijzondere aandacht wordt daarbij besteed aan de bekendste eigendommen, de broederschapshuisjes.

De bezittingen van de Broederschap

Het oudst bekende bezit van de Broederschap was drie morgen land (1 morgen = 0,85 ha) in het gerecht van Vleuten op de Gooijstraat (bij het oude dorp De Haar). Het is niet bekend hoe de Broederschap dat land verwierf, maar op 3 april 1525 werden deze 3 morgen door de procurators Willem Gerritsen en Antonis Herbetsen verkocht aan Aleyt van der Borgh, de weduwe van Jonker Bernt van der Haar, die ze gelijk weer in eeuwigdurende erfpacht gaf aan de Broederschap, onder beding dat de Broederschap ten eeuwigen dage zorg moest dragen voor het jaarlijks laten doen van missen voor de zielerust van Jonker Daem van der Haar, diens echtgenote en al hun kinderen¹.

Deze drie morgen land worden als eigendom van de Broederschap vermeld in de belastingregisters van het oudschildgeld van 1536, 1600 en 1686 en zijn dan resp. in gebruik (pacht) bij Anna Willem Janses weduwe, Joris Willemsz aan de Haar en Gijsbert Jansz Veen aan de Haar². Ook in het register van geestelijke goederen (1582-1585) wordt als eigendom van de Broederschap vermeld 3 morgen land in de Gooijstraat onder den gerechte van Vleuten, in gebruik bij Cornelis Gijsbert Jansz voor 13 gulden per jaar³.

In 1776 was dit land verpacht aan Pieter van Schaik voor f 42,- per jaar en in 1799 voor f 44,- per jaar aan Johannes van Niekerk. In 1813 worden deze 3 morgen in een staat van eigendommen⁴ vermeld als "3 morgen bouwland en bos gelegen op de Gooijstraat in den gerechte van Vleuten", die we in 1832 in het kadaster vinden als de percelen gemeente Haarzuilens A 228 (0.04.60 ha bouwland en weg (v.m. Haarpad) en A 229 (0.19.30 ha bouwland) en gemeente Vleuten sectie B 3 (1.37.20 ha bouwland) en B 4 (0.52.10 ha bos). De totale oppervlakte daarvan is 2.13.20 ha dus slechts 2,51 morgen.

Een deel van het in Haarzuilens gelegen land (A 229) werd in 1857 voor f 20,- per jaar in erfpacht uitgegeven aan H.Looijaard in Haarzuilens, die er een woning op liet bouwen.

In 1892 werd dit gehele bezit verkocht aan Baron van Zuijlen voor f 6000,-, waarbij de baron zich verplichtte tot levering van een stukje grond met een huis in het nieuwe dorp Haarzuilens. Dit werden de percelen sectie A 941 (136 m² huis, schuur en erf) en 947 (134 m² huis, schuur en erf) aan de Eikstraat, die in 1930 verkocht werden aan resp. Cornelis en Adrianus Verhoef.

In de hiervoor genoemde oudschildgeldregisters komen ook nog als eigendom van de Broederschap voor: 1 morgen land (in 1536), 4½ morgen land (in 1536 en 1600 samen met de kerk), en 25 roeden grond met "een hofstede van 2 of 3 huizen" (in 1536 van de kerk en in 1600 en 1686 van de Broederschap en de kerk).

De hier vermelde 1 morgen betreft "een acker lands te Vleuten geheten Onser Liever Vrouwenacker", die echter vóór

1579 al werd verkocht, want op 28-3-1579⁵ werd deze door Peter Jansz verkocht aan Henrick Claesz, die hem in 1597⁶ weer verkocht aan Jan Gijsbertsz, schout van Themaat. Deze wordt in het oudschildgeldregister van 1600 ook als eigenaar vermeld.

Van de 4½ morgen land, waarvan vóór 1600 Willem van Hijndersteijn en daarna Claes Petersz pachter was (in 1686 geen eigendom meer) is niet meer gevonden dan de hierna vermelde 2 morgen.

In het eerder genoemde register van geestelijke goederen worden als eigendom van de Broederschap nog vermeld 2 morgen land gelegen "in de bruyckweer van zaliger Willem van Hinderstein", gebruikt en nog ettelijke jaren te gebruiken door Peter Baars voor elf gulden per jaar, en een klein huisje in het dorp Vleuten, dat door de pastoor "pro nihilo" bewoond wordt (ten noorden van de kerk).

De hier vermelde 2 morgen in Hinderstein, waarvan geen verkrijging gevonden werd, werden in 1653 verkocht aan Henrick Zas van Weldam⁷. In de verkoopakte worden Gerrit Joosten van Rijckelijckhuijsen en Gerrit Henricksz van Bijlevelt vermeld als gemachtigden (procurators) van de Broederschap.

Van het kleine door de pastoor bewoonde huisje is verder niets gevonden.

Opmerkelijk is dat in dit register niet vermeld zijn de 25 roeden grond met de daarop staande huizen, die volgens de oudschildgeldregisters van de Broederschap en de kerk waren.

Het is bijzonder moeilijk om iets te vinden over de eigendommen van de Broederschap bij de kerk in het dorpscentrum van Vleuten. De 25 roeden grond (± 350 m²) met 2 of 3 huizen zou betrekking kunnen hebben op de huidige huisjes aan de Dorpsstraat nrs 1, 3 en 3A, maar de kadastrale oppervlakte daarvan was in 1832 272 m². Uit de archieven blijkt echter niet duidelijk welke gronden van de kerk waren en welke van de Broederschap. Dat deze 25 roeden in 1536 als eigendom van de kerk werden vermeld en in 1600 als eigendom van "de procurators van de Broederschap en de kerk" en in 1686 als eigendom van "de Broederschap en de kerk" zou er op kunnen wijzen dat deze grond op enigerlei wijze door de Broederschap van de kerk is verkregen. Bij latere eigendomsoverdrachten van de huisjes Dorpsstraat 3 en 3A wordt ook omschreven dat ze staan op grond van de Broederschap. De latere aanbouw aan de achterzijde vond echter ook plaats op grond van de Broederschap maar is, volgens de latere kadastrale tekening, een uitstulping in de grond van de kerk.

Er was echter nog meer grond van de Broederschap. De grond waarop het rechthuis (later het Oude Raadhuis) stond, was tenminste voor een deel eigendom van de Broederschap, waar-

Afb.1 Samengevoegde kadastrale kaarten (bewerking HUA) van 1832 van de gemeenten Haarzuilens en Vleuten (ged.), waarop gerasterd zijn aangegeven:

- 1, 2 en 3: Eigendommen van de Erven van Dueren vóór de ruil met Baron van Zuylen.
 4 en 5: Idem na de ruil.
 6: Eigendom van de Broederschap bij het oude dorp De Haar.
 7: Idem in Vleuterweide.

voor jaarlijks een grondgeld (erfpacht) werd betaald van 20 stuivers of f 1,-. In een transportakte van het rechthuis van 28-6-1595^s is vermeld dat er voor de grond jaarlijks een erfpacht van 28 stuivers aan "den pastorie" en van 20 stuivers aan "die Ons Liefvrouwen Broederschap" verschuldigd is. In een koopakte van 2-1-1744° wordt vermeld dat de grond belast is met "een oud eijgen groot eene gulden, de Broederschap van Vleuten daar aan

competerende". De hier bedoelde gulden werd jaarlijks in de boekhouding verantwoord tot 1884, toen deze erfpacht door de toenmalige eigenaar Matthijs van Dijk afgekocht werd voor f 20,-.

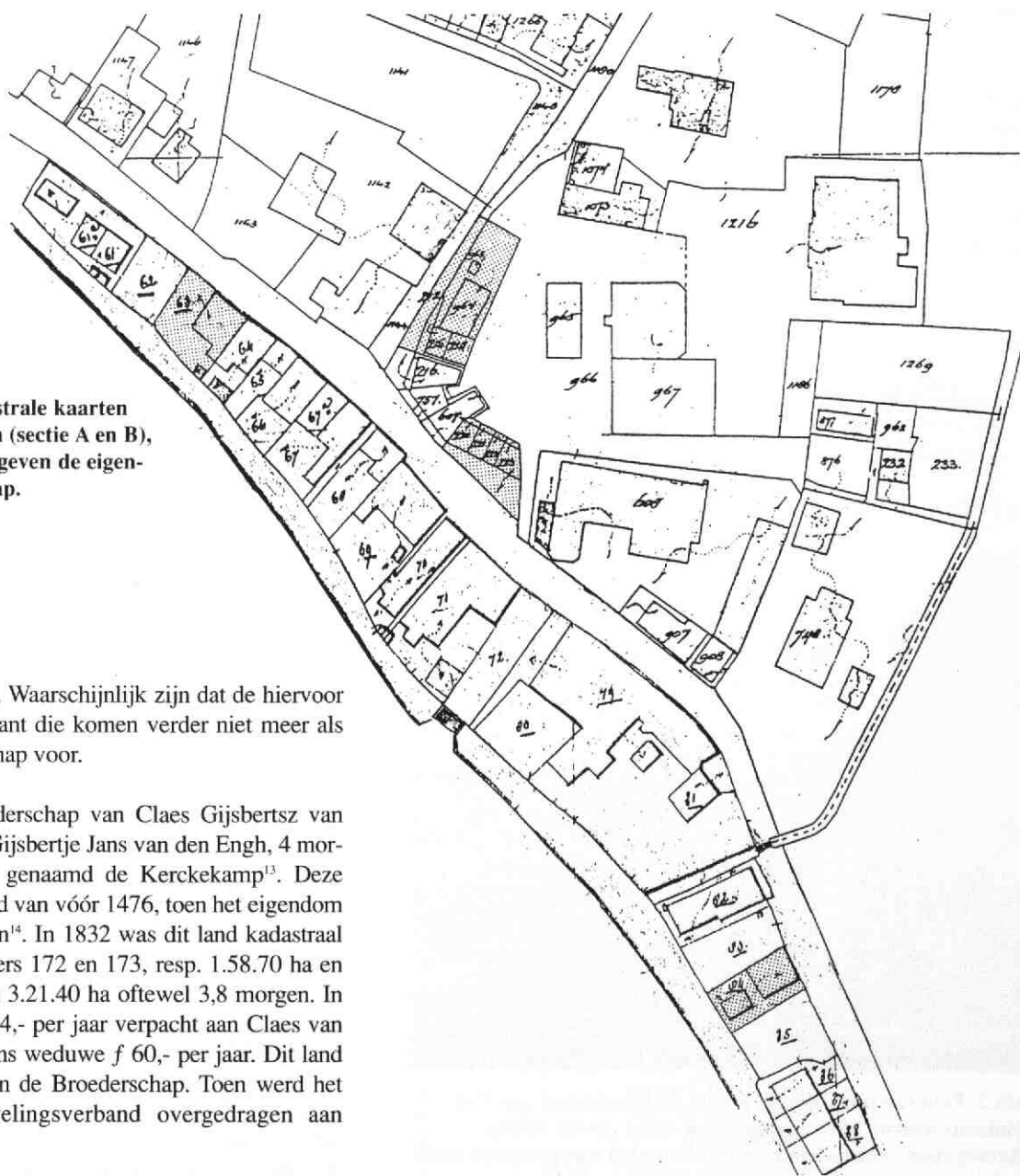
Nergens is nog gevonden wanneer de 4 huisjes (nu Dorpsstraat 1) gebouwd werden en wanneer deze of de grond eronder eigendom van de Broederschap zijn geworden. Op een

landmeterstekening van 1599, waarop ter oriëntering een schetsje van de bebouwing bij de kerk is opgenomen, staan tussen de Dorpsstraat en de kerk nog geen huizen, terwijl in een soortgelijke schets van een landmeter uit 1624 het rijtje huizen wel is ingetekend. Andere tekeningen van de dorpskern zijn echter nog niet gevonden, zodat er nog wel wat vraagpunten overblijven. Vraagpunten zoals: waar het huisje van de Broederschap stond dat door de pastoor bewoond werd, en ook waar het "Baghijnhoff" bij de kerk van Vleuten heeft gelegen, waarop ooit 2 huisjes stonden, die daar door twee weduwen werden gebouwd en die na hun dood rond 1530 eigendom van de kerk werden¹⁰.

In 1560 blijkt Jan Aelbertsz 2 morgen land in de Goeijstraat en 2 morgen land in de Bocht (bij de Bochtdijk) in erfpacht van de O.L.V.Broederschap te hebben, die hij op 2-1-1560 transporteert aan Cornelis Gijsbert Jansz te Vleuten¹¹. Op 28-12-1579 transporteert de Broederschap (procurators Claes Hendricksz en Gijsbert Cornelisz van Schoonderwoert) 4 morgen land "geheden die Bocht" ten zuiden van de Bochtdijk aan Cornelis Gijsbert

pacht van Hermanus van Wijk, advocaat in Utrecht, een stukje grond met een huis gelegen in de Proostenkamp tussen de vroegere Parkweg en de Vleutense wetering ten westen van de Themater Vaart of Nieuwe Vaart¹⁶. De erfpachtscanon bedroeg (volgens de boekhouding) in 1777 f 4,- per jaar. Het huis was toen verhuurd aan Nol van den Bosch en de huur van huis en grond bedroeg f 25,- per jaar. Kadastraal was het perceel in 1832 genummerd A 54 (540 m² tuin) en 55 (290 m² huis en erf) en toen volledig eigendom. In 1880 werd het verhuurd aan Jan Stigtenaar en in 1909 aan diens schoonzoon Cornelis (Kees) Mandjes. Het huis was toen genummerd Parkweg A 95.

In 1911 werd er nog een huis aangebouwd en werd het perceel gesplitst in A 1519 (725 m² huis, schuur, tuin) en 1520 (105 m² huis en erf). In 1926 werd het perceel A 1519 verkocht aan W.J.Vermeent (385 m² huis en erf) en P.van den Bosch (340 m² tuin). Aan de verkoop aan Vermeent, een schoonzoon van Kees Mandjes, was de voorwaarde verbonden dat Mandjes het tot zijn dood zou kunnen blijven huren. In 1955 werd het perceel A 1520 eveneens aan W.J.Vermeent verkocht.

Afb.2. Samengevoegde kadastrale kaarten van het centrum van Vleuten (sectie A en B), waarop gerasterd zijn aangegeven de eigendommen van de Broederschap.

Jansz van Wel op Themaat¹². Waarschijnlijk zijn dat de hiervoor vermelde 2 en 2 morgen, want die komen verder niet meer als eigendom van de Broederschap voor.

In 1710 kocht de Broederschap van Claes Gijsbertsz van Montfoort, echtgenoot van Gijsbertje Jans van den Engh, 4 morgen land op Vleuterweide, genaamd de Kerckekamp¹³. Deze naam kreeg dat land in de tijd van vóór 1476, toen het eigendom was van de kerk van Vleuten¹⁴. In 1832 was dit land kadastraal genummerd sectie C nummers 172 en 173, resp. 1.58.70 ha en 1.62.70 ha groot, dus samen 3.21.40 ha oftewel 3,8 morgen. In 1776 werd dit land voor f 44,- per jaar verpacht aan Claes van Nes en in 1799 betaalde diens weduwe f 60,- per jaar. Dit land bleef tot 1960 eigendom van de Broederschap. Toen werd het verkocht en in ruilverkavelingsverband overgedragen aan J.Kromwijk¹⁵.

In 1754 verkreeg de Broederschap in eeuwigdurende erf-

In 1758¹⁷ verkreeg de Broederschap als legaat van Gerrit Brien van Bunnik, die getrouwd was met Arnolda Wissink en die geen kinderen had, 3 huisjes gelegen tussen de kerkweg naar Themaat, de tegenwoordige Schoolstraat, en het kerkhof, nu het Torenplein, met een deel van de weg ten westen en een stukje bos ten noorden van de huisjes. De grond waarop deze huisjes stonden was van de kerk en daarvoor werd jaarlijks een grondgeld van f 1,- betaald. In 1884 werd dit voor f 20,- afgekocht. In 1832 waren deze eigendommen kadastraal genummerd sectie B nummers 211 (162 m² bos), 212 (80 m² weg), 213 (76 m² huis), 214 (30 m² huis en erf) en 215 (24 m² huis en erf). Deze huisjes werden verhuurd en worden ook wel broederschapshuisjes genoemd (zie hierna).

In 1961 werden deze eigendommen verkocht aan de gemeente Vleuten-De Meern. De 2 huisjes B 214 en 215 staan er nog en zijn nu genummerd Schoolstraat 1 en 3.

In 1773 verkreeg de Broederschap 2 achter elkaar gelegen huisjes in Vleuten, die aan haar bij testament waren vermaakt door Niesje Teunisse van Batenburg, een bejaarde ongehuwde vrouw die daarin sedert 1746 gewoond had¹⁸. Deze huisjes lagen aan de vroegere Dorpsstraat, nu Pastoor Ohllaan, en zij werden door de Broederschap ook verhuurd. Kadastraal was dit perceel, groot 180 m², genummerd sectie A nr 84. In 1777 bedroeg de huur van het voorste huisje f 18,- per jaar en van het achterste huisje f 14,- per jaar.

Oudere Vleutenaren zullen zich ongetwijfeld nog het winkeltje van vrouw Massop herinneren, waar de kinderen vroeger voor een cent snoep gingen kopen (zie afb.3). Rechts daarvan stond het huis waar de familie Hoogendoorn en veldwachter Jan Paul woonden en links ervan de kapperszaak van De Roos. In het huis achter de familie Massop woonde Willem de Groot. In 1961 werden deze woningen door de gemeente onbewoonbaar verklaard en in 1965 afgebroken.

In 1973 werd de grond verkocht aan G.P.Boogaard en C.W.Wolters en werden daar winkels gebouwd.

Afb.3. Foto van omstreeks 1930 van de Dorpsstraat (nu Past. Ohllaan) waarop links vooraan de woning van de familie Massop staat, waarin een kruidenierswinkel was gevestigd waar de kinderen voor een cent snoep konden kopen.

Volgens het kadaster had de Broederschap in 1832 ook nog een huis met erf in Vleuten, tussen de Dorpsstraat en de wetering, sectie A nr 63, groot 240 m². Er is nog niet gevonden wanneer zij daar eigenaar van geworden is, maar vanaf 1779 werd daarvoor reeds huur ontvangen, eerst van de rietdekker Gijsbert van Berkel en vanaf 1788 van Gerrit Homberg. In 1822 wordt bij de huur van de toenmalige huurder H.Overzee vermeld "voor het huis genaamd de zeven oortjes". Deze naam is verder nergens gevonden. Per 1-11-1824 werd het perceel voor f 7,- per jaar in erfpacht uitgegeven aan de timmerman J.van Huijsen. Bij het opmaken van het kadaster in 1832 werd het perceel ook ten name van J.van Huisen gesteld, maar in 1841 werd dat gecorrigeerd en werd het ten name van de Broederschap gesteld. Het huis werd in 1849 afgebroken. De grond werd toen tegen een canon van f 8,- per jaar voor 99 jaar (tot 1-1-1950) in erfpacht uitgegeven aan Cornelis Trompert, die timmerman was en er een nieuw huis met schuur op liet bouwen.

In 1896 werd de grond door de Broederschap voor f 120,- verkocht aan zijn zoon Gijsbertus W.Trompert, die daar toen zijn aannemersbedrijf had. Deze overleed in 1912, waarna het pand eigendom werd van zijn weduwe en later van zijn zoon Cornelis G.Trompert. Deze verkocht het in 1925 aan Gerrit Bedijs te Harmelen, die het in 1926, toen Dorpsstraat A 102, verkocht aan Cornelis Robertus (Kees) Mastwijk, die er tot 1965 een slagere winkel had, later genummerd Dorpsstraat 9 (tegenwoordig 14). In 1965 werd de slagereij overgenomen door W.J.de Bouter.

Sinds 1973 heeft de Broederschap geen andere eigendommen meer dan alleen de (oorspronkelijk) 4 broederschapshuisjes, thans Dorpsstraat 1, nu verhuurd aan de Historische Vereniging.

Erven van Dueren

Een belangrijk stuk bezit verkreeg de Broederschap uit de nalatenschap van Beatrix van Nes, weduwe van Pieter van Dueren, die aan de Haar woonde. Bij haar testament van 16-2-1761¹⁹ wees zij de heer Jan van Bijlevelt, brouwer te Vleuten aan als executeur-testamentair en als administrateur van haar boedelgoederen, en na diens dood zijn zoon Willem Hendrik van Bijlevelt, met bepaling dat, als zij geen opvolger aanwezen, de procurator van de Broederschap het executeurschap en de administratie zou vervullen. Dit gebeurde na het overlijden van Willem van Bijlevelt eind 1799, waardoor Paulus Martinus van Bijlevelt, die op 10-6-1800 procurator werd, het beheer kreeg.

Verder verklaarde zij bij testament van 29-6-1761²⁰ de Broederschap aan te stellen tot haar erfgenaam, met dien verstande dat de procurator zich voor wat betreft het beheer van de door haar nagelaten goederen zou moeten handelen als in haar testament was beschreven, n.l. dat de opbrengsten der erfclating aan behoeftige familieleden moesten worden uitgekeerd. Voor haar werk kreeg de Broederschap f 25,- per jaar.

Na het overlijden van Beatrix van Nes in 1762 kwam de Broederschap derhalve in het bezit van haar nalatenschap, die bestond uit een boerderij, ten westen van het kasteel gelegen, met 33.51.40 ha land, een huis aan de Lagehaarsedijk met 1050 ca grond, een huis in het oude dorp De Haar met 250 ca grond (zie afb.1), en 5.60.50 ha land onder Harmelen (Gerverscop).

In het kadaster werden deze landerijen in 1832 vermeld als eigendom van de Erven Beatrix van Dueren, doch dit werd in 1897 gerectificeerd en toen werden ze ten name van de R.C.Broederschap van Vleuten gesteld.

Van het verkrijgen van deze eigendommen is de Broederschap bepaald niet rijker geworden. Omdat de opbrengsten dus niet ten goede kwamen aan de Broederschap, betekende dit bezit eigenlijk alleen maar extra werk van het beheer tegen een vergoeding van f 25,- per jaar, wat in de 18e eeuw nog wel iets betekende, maar in de 20e eeuw maar een klein bedrag meer was. In 1935 werd er daarom f 100,- en in 1950 f 200,- door de Broederschap in rekening gebracht.

De eigendommen in Haarzuilens zijn in 1898 geruild met Baron van Zuylen van Nijevelt van de Haar tegen een boerderij met 25.78.19 ha land op Ockhuizen en een boerderij met 18.22.40 ha land aan de Thematerweg (nu Smalle Themaat) (zie afb.1). Het land in Harmelen werd in 1918 verkocht aan W.Th.Stolwijk te Harmelen.

Om duidelijk te laten uitkomen welke eigendommen van de Erven van Dueren waren, omdat de opbrengsten daarvan uitgekeerd dienden te worden aan familieleden van de erfstaatster, werd in 1938 een Stichting Fundatie Erven van Dueren opgericht, op naam van welke stichting de voormelde eigendommen toen werden gesteld.

De hiervoor vermelde, uit de ruil met Baron van Zuylen verkregen boerderij aan de Ockhuizerweg werd in 1961 verkocht aan de Gebrs. van Dijk. Van de boerderij op Themaat werd in 1972 een stukje grond verkocht aan G.Drapers en de rest in 1980 aan H.C.de Bruin.

In 1938 kocht de Fundatie Erven van Dueren van het R.K.Kerkbestuur een stukje grond aan de Dorpsstraat, waarop zij 2 woningen liet bouwen (nu Past.Ohllaan 29 en 31), die verhuurd

Afb.4. Foto van de broederschapshuisjes rond 1930. Hierop is de oorspronkelijk indeling van ramen en deuren nog te zien, evenals het kelderluikje in de voorgevel en de pomp die voor de huisjes stond.

Afb.5. Foto van de broederschapshuisjes rond 1940. Hier is de 2e deur van links verdwenen en het meest linkse raam vervangen door een groter (winkel)raam. De oude pomp is vervangen door een gemetseld bouwsel met een drinkwaterkraan.

werden. Op nr 31 heeft de toenmalige procurator Th.G.van Dijk van 1971 tot 1982 nog met zijn zusters gewoond. Deze woningen werden in 1992 verkocht.

De Fundatie heeft daarna geen onroerende goederen meer in bezit, maar alleen geldelijk vermogen, waarvan de opbrengsten worden gebruikt om haar doel te verwezenlijken.

De broederschapshuisjes

Zoals uit het voorgaande blijkt zijn niet alle huisjes, die broederschapshuisjes worden genoemd, van de Broederschap geweest. We kunnen hierbij onderscheiden:

1. de oorspronkelijk 4 huisjes, die van ouds van de Broederschap zijn geweest en nu genummerd zijn als Dorpsstraat 1;
2. de 3 huisjes, die van ouds particulier bezit zijn geweest en nu genummerd zijn Dorpsstraat 3, 3A en 5;
3. de oorspronkelijk 3 huisjes, later 2 huisjes met een complex schuurtjes, die in 1758 eigendom werden van de Broederschap, in 1961 werden verkocht aan de gemeente en nu genummerd zijn Schoolstraat 1 en 3.

Dorpsstraat 1

De vier huisjes, nu bekend als Dorpsstraat 1, zijn, sinds zij rond 1600 in het bezit van de Broederschap kwamen, tot 1954 altijd door de Broederschap verhuurd als armenhuisjes en als zodanig is er in 350 jaar praktisch niets veranderd.

Toen in 1987 het stucwerk van de oostelijke buitenmuur werd afgebikt om vernieuwd te worden, bleek dat er in die muur verschillende soorten metselwerk voorkwamen (zie afb.nr 6), waaruit geconcludeerd kan worden dat er vroeger in die gevel wellicht ook een raam of deur heeft gezeten.

Overigens moeten we er vanuit gaan dat deze huisjes in de loop der eeuwen wel wat veranderingen hebben ondergaan, want waarschijnlijk waren het - zoals hiervoor al werd beschreven - oorspronkelijk 2 of 3 houten huizen, die pas op een later tijdstip van steen zijn opgetrokken en tot 4 huisjes zijn omgebouwd.

Afb.6. Foto van de oostgevel van de broederschapshuisjes toen in 1986 een nieuwe pleisterlaag werd aangebracht. In het oude metselwerk is te zien dat daarin in vroeger tijden nog een raam of deur heeft gezeten.

In het meest rechtse huisje is vroeger een soort kelderruimte met opkamertje geweest, wat geconcludeerd kan worden uit de aanwezigheid van een kelderraam in de voorgevel, dat pas in het recente verleden (\pm 1946) dichtgemetseld is, toen in de voorgevel naast het oorspronkelijke raam ook een tweede raam werd gemaakt (zie afb. 4 en 7).

In 1954 werd het 2e huisje (van rechts gezien), toen genummerd Dorpsstraat 24 en laatstelijk bewoond door Gerardus van den Bosch en daarvoor van 1902 tot 1938 door Hendrika Gerarda (Drika) de Reuver, verhuurd aan de R.K. bibliotheek in Vleuten, die daarin de bibliotheek genaamd Het Boekhuys "De Pomp" vestigde. De bibliotheek kreeg het huisje om niet in gebruik, als subsidie.

In 1960 werd het eerste huisje, toen genummerd Dorpsstraat 26, eveneens verhuurd aan de R.K. bibliotheek, die daarmee haar vestiging uitbreidde. Dit huisje werd vanaf 1908 (tot 1937 met zijn zuster Kee) tot zijn dood in 1945 bewoond door Hendrikus Johannes (Henk) van Husen, de vuilnisman van de gemeente, daarna nog 5 jaar door Theodorus Vonk en laatstelijk tot 1960 door Geertruida van de Bilt-Batenburg. Voor de twee samengevoegde huisjes betaalde de bibliotheek toen f 7,- per week.

Het 3e en 4e huisje, vroeger genummerd A 91 en 92, werden in 1900 tesamen verhuurd aan Geertrui Bok, weduwe van de in dat jaar overleden Johannes Ram, die er een kruidenierswinkelje in vestigde. Zij woonde

daar eerst met 7 jonge kinderen en later met haar zoon Hendrikus (Henk) Ram, die loopknecht was. In het begin van 1900 kreeg het huis nummer A 110 en omstreeks 1930 nummer A 100. In 1925 trouwde Henk met Ida Johanna Drost en namen zij het winkelje over. In 1930 kregen Henk en zijn vrouw een dochter, Geertruida Maria (Truus), die waarschijnlijk het enige kind is dat ooit in de broederschapshuisjes werd geboren. In 1939 werd het huis verbouwd. Er werd toen ook een wc in gemaakt en de deur van het derde huisje werd vervangen door een raam in dezelfde stijl als de overige ramen. Het oorspronkelijke raam van het 4e huisje was al omstreeks 1925 vervangen door een wat groter raam, dat als etalage van de winkel diende (zie afb.5).

Oudere Vleutenaren kunnen zich misschien deze etalage nog herinneren, die in de sinterklaastijd vol stond met speculaaspoppen en allerlei gekleurd suikergoed. Ook in de huiskamer werd toen snoepgoed tentoongesteld. In 1950 kreeg dit huis het nummer Dorpsstraat 22.

In 1964 verhuisden Henk Ram en zijn vrouw naar het bejaardencentrum en werden deze oorspronkelijk 2 huisjes ook aan de bibliotheek verhuurd, die toen het gehele complex van 4 huisjes als bibliotheek in gebruik nam. Daartoe werd eerst nog een verbouwing uitgevoerd, waarbij tussenmuren werden verwijderd en het winkelraam weer in zijn oorspronke-

Afb.7. Foto van de broederschapshuisjes in 1987. Hierop is te zien dat het meest linkse raam weer in de oorspronkelijke toestand is teruggebracht en dat de drinkwaterkraan er niet meer is.

lijke toestand werd teruggebracht (zie afb.7). Er werden toen ook een toiletruimte en een keukentje in gebouwd, waarvoor een buitendeur aan de achterzijde werd dichtgemetseld en een nieuw

Afb.8. Foto van de achterzijde van de broederschapshuisjes omstreeks 1930. Rechts op de foto Henk van Husen, zittend bij zijn vuilniskar.

raam werd gemaakt. Nadat de bibliotheek in 1972 een nieuwe ruimte kreeg in het winkelcentrum bleven de huisjes nog in gebruik als discotheek en artotheek.

In 1988 kreeg de bibliotheek de vroegere R.K.kleuterschool aan de Paddenaar ter beschikking en verliet zij haar vestiging aan de Dorpsstraat. Vanaf 1 augustus van dat jaar werden deze Broederschapshuisjes verhuurd aan de Historische Vereniging, die daar nu in gevestigd is en er haar documentatiecentrum en expositieruimte in heeft. En daarmee heeft dit historische pand een waardige bestemming gekregen.

Bij deze broederschapshuisjes moet ook nog vermeld worden dat vóór het 2e huisje jarenlang een dorpspomp heeft gestaan. Vóór 1870 lag er voor de huisjes een open welput, waar de dorpsbewoners water uit konden putten. Ter voorkoming van watervervuiling en om gemakkelijker water te kunnen krijgen werd daar rond 1870 een pomp op geplaatst.

In 1895 werd door de Broederschap aan de gemeente vergunning verleend om op de grond van de Broederschap een z.g.n. Northonpomp (grondwaterpomp) te plaatsen ten behoeve van de openbare drinkwatervoorziening. Het water uit deze pomp was bepaald niet geliefd bij de inwoners, want het opgepompte water was weliswaar helder maar sterk ijzerhoudend, waardoor het snel bruin werd en tot verkleuring van de was aanleiding gaf. De gemeente betaalde toen aan de Broederschap *f* 15,- per jaar voor het hebben van deze pomp, welk bedrag in 1904 werd verlaagd tot *f* 10,- per jaar, wat nog tot en met 1947 werd betaald.

Deze dorpspomp was een markant herkenningspunt en ook

ontmoetingspunt in het oude dorpscentrum, waar de inwoners hun drinkwater kwamen halen, maar waar ook, zoals door Drika de Reuver, de was werd gespoeld en de po werd geleegd.

Rond 1930 werd de handgezwengelde pomp gesloopt en vervangen door een kleiner gemetseld bouwsel met een drinkwaterkraan, dat er tot 1948 heeft gestaan. (Zie afb. 4 en 5).

Om een beeld te schetsen van wat er ruim 100 jaar geleden speelde en onderwerp van bespreking was in de vergadering van de broeders, citeer ik hier nog iets uit de notulen van de vergadering van 14 juli 1891: "Verder werd behandeld een voorstel van G.H.Lenssinck om een privaat te maken voor de bewoners der huizen van de Broederschap. De procurator (van Bijlevelt) is geheel tegen dit voor-

stel, omdat er vroeger jaren aldaar bij de Broederschapshuisjes een privaat heeft gestaan, die door de bovengemelde bewoners gebruikt werd. Maar door de misbruiken, welke aldaar plaats hadden en de onreinheden die men daar aantrof groote walging en afschuw verwekte en alzoo niet meer te gebruiken was en geamoveerd moest worden. Wil men nu aldaar een privaat stellen en iemand belasten met de sleutel om de aanvragenden gelegenheid te geven er gebruik van te maken dan mag die persoon wel een behoorlijk tractement hebben om aan die verplichting te voldoen, want gratis zal men niemand daarvoor vinden." Met

Afb.9. Foto van de achterzijde van de broederschapshuisjes in 1987.

deze argumentatie hebben de broeders kennelijk genoeg genomen, want er kwam toen geen privaat. Er blijkt niet uit waar de bewoners toen hun behoeften moesten doen.

Dorpsstraat 3, 3A en 5

Deze huizen worden, zoals hiervoor werd vermeld, ook wel broederschapshuisjes genoemd, maar eigenlijk ten onrechte, want zij zijn nooit van de Broederschap geweest, maar van ouds particulier eigendom.

De nummers 3 en 3A werden, als één woning, vermoedelijk rond 1600 gebouwd, op grond van de Broederschap, waarvoor jaarlijks 1 gulden en 10 stuivers (= f 1,50) grondgeld betaald werd. Als eerste eigenaar is bekend Cornelis Petersz, die kleermaker was en getrouwd was met Geertgen Adriaen Knijffsdochter, die daar in 1614 al woonde²¹.

In 1640²² heeft Cornelis Petersz zijn huis verkocht aan zijn zoon Peter Cornelisz, die evenals zijn vader kleermaker was.

In 1669²³ verkocht Peter Cornelisz zijn huis aan zijn zoon Herman Petersz, die getrouwd was met Neeltje Jochums en die het kleermakersberoep van zijn vader en grootvader voortzette. Vermoedelijk is Herman in 1707 overleden, want op 9 november 1707 werd zijn huis door de voogden van zijn minderjarige kinderen verkocht aan Jan Gijsbertsz van Veen, die het op dezelfde dag doorverkocht aan Hendrick Hagedoorn, die chirurgijn in Vleuten was²⁴.

Het is niet bekend of Hendrick Hagedoorn zijn chirurgijnswinkel in dit huis had of elders in het dorp (daarvan is niets gevonden), maar kennelijk had hij ruimte over, want in 1711 verkocht hij het oostelijk deel (nu Dorpsstraat 3) aan Cornelis Teunisz Back²⁵.

Cornelis Back verkocht het in 1739²⁶ aan Anthonij Kippersluis, die er niet zelf woonde, maar het verhuurde. Vervolgens werd het in 1761²⁷ verkocht aan Jasper van den Berg, die er een schuurtje achter bouwde, in 1789²⁸ aan Antonie Beukers, in 1815 aan Bernardus Kok, wiens zoon Marcelis Kok het in 1852 erfde en die het in 1871²⁹ voor f 550,- verkocht aan Simon Petrus Wilhelmus Hendrikus van Bijlevelt, toen procurator van de Broederschap. Deze kocht in 1884 de jaarlijkse grondlast aan de Broederschap af.

In 1895 verkreeg Pouwlina van Bijlevelt (die getrouwd was met Hassan Tahsin Iskora, ook wel "de Turk" genoemd) het huis als erfenis van haar vader en na haar overlijden werd het in 1947 eigendom van de Van Bijlevelt Stichting. Deze verkocht het in 1952 aan Dirk van Selm in Vleuten, die het in 1962 verkocht aan

de gemeente Vleuten-De Meern. Vanaf 1917 werd dit huis verhuurd aan Frans van Dijk, die vele jaren postbode in Vleuten was en die in 1972 overleed, waarna zijn weduwe er nog tot 1977 in woonde. Laatstelijk voor de renovatie woonden daar Antonius G.Zaal (tot 1982) en Egbertus G.Melten (tot 1990). Sinds 1992 is het verhuurd aan Mw.C.van Haren Noman.

Het huis Dorpsstraat 3A bleef van 1707 tot zijn dood in 1739 eigendom van Hendrick Hagedoorn, daarna tot 1755 van zijn weduwe en laatstelijk van 1761 tot 1764 van zijn enige dochter Henderijn Hagedoorn³⁰. Door deze werd het in 1764 verkocht aan Matthijs van Schalkwijk, de kastelein van het Oude Raadhuis, die het verhuurde en in 1802³¹ verkocht aan Dirk Verhugen. In de transportakte wordt het omschreven als "een kamer of woninge vanouds genaamd de Kelder". Deze benaming is verder nergens gevonden.

Van Dirk Verhugen, die in 1824 overleed, is het (op een niet bekende datum) overgegaan op de Roomsche Armen (het R.K.Armbestuur), dat het blijkens het kadaster in 1832 in bezit had en verhuurde. Van 1876 tot 1897 is dit huisje nog in twee delen (huisnummers A 94 en A 95) verhuurd geweest.

In 1897 werd het gekocht door Hermanus de Lange, die toen al in bezit was van de woning Dorpsstraat 5 en die er een slaggrin in vestigde. Het samengevoegde perceel (3a+5) kwam in 1937 aan zijn weduwe Cornelia Vulto. Na haar dood in 1951 werd het publiek verkocht, waarbij Johannes M.Jansen eigenaar werd. Deze liet er weer 2 woningen van maken en ging (na het ruim 4 jaar verhuurd te hebben aan Nicolaas H.Wibbeke) in 1956 zelf in het huis nummer 3A wonen tot zijn dood in 1963, waarna zijn weduwe er nog tot 1979 in woonde. In 1961 verkocht hij het huis (samen met nr 5) aan de gemeente Vleuten-De Meern. Deze verhuurde het van 1979 tot 1985 aan Johannes C.P.de Gier en daarna aan Mw.Th.C.van Mourik, die er thans nog woont.

De hiervoor vermelde kleermaker Cornelis Petersz heeft al vóór 1614 naast zijn woning, op grond die hij voor één gulden en zeven stuivers per jaar van de kerk huurde²¹, het huis laten bouwen dat nu Dorpsstraat 5 is.

In 1632³² heeft hij dit huis verkocht aan Egbert Huijbertsz, die schoenmaker was. Deze verkocht het huis in 1640³³ aan de kleermaker Wessel Gerritsz. Van deze Wessel is alleen bekend dat hij als Wessel Gerritsz Manta in 1647³⁴ een hypotheek van f 125, kreeg op zijn huis en dat hij tot en met 1671 één gulden en tien stuivers grondgeld betaalde aan de kerk³⁵. Van een verkoop is niets gevonden, maar vanaf 1672³⁵ werd het grondgeld aan de kerk betaald door Gerrit Jansz de With. Vanaf 1683 werd door dezen geen grondgeld betaald, omdat het huis vervallen was³⁵. Of het toen afgebroken werd is niet duidelijk, maar in 1687 staat er in de kerkrekening dat door hem geen grondgeld werd betaald "voor het erf waar zijn huis op gestaan heeft"³⁶. Waarschijnlijk is het daarna weer herbouwd en in 1707 was het eigendom van Hendrick Stijn²⁴ en vanaf 1710 werd er weer grondgeld voor betaald. Deze Stijn, ook wel Stip of Stippingh genaamd, kwam uit Munsterland en trouwde in 1690 in Vleuten met Grietie Crijnen.

Afb.10. Foto uit 1991 van de woningen Dorpsstraat 3, 3A en 5.

Afb.11. Foto uit 1991 van de woning Schoolstraat 1 (daarachter nr 3) met de daarnaast gelegen schuurtjes.

Stijn verkocht het huis in 1749³⁷ aan de chirurgijn Willem Lampe, die daar zijn beroep niet heeft uitgeoefend maar het verhuurde. Na Willems dood kwam het in 1777 aan zijn weduwe M.S.Lampe-Slooth, die in 1778 hertrouwde met Hermanus Kok, die toen eigenaar werd (hij woonde aan de overkant van de straat). In 1789³⁸ werd het huis verkocht aan Bart Kramer, in 1791³⁹ aan Hendrik Mulder en in 1795⁴⁰ aan Adriaan Rosweide. Wanneer deze het heeft verkocht is niet bekend, maar in 1832⁴¹ was het eigendom van Dirk den Holder, die kleermaker was en daar al in 1811 woonde. In 1857 werd het verkocht aan Antonie Broere en in 1865 aan Wijnand de Lange, die schoenmaker was. In 1897 ging het huis over op diens zoon Hermanus (Mans) de Lange, die schoenmaker, barbier en slager was, en het, zoals hiervoor al werd vermeld, samentrok met de woning nr 3A, waar hij zijn slagerij in vestigde.

Evenals het huis 3A werd het in 1951 verkocht aan Johannes M.Jansen, die het in 1952 verhuurde aan schilder A.Hoogstraten. De gemeente Vleuten-De Meern werd in 1961 eigenaar van het huis, maar A.Hoogstraten is nog steeds huurder.

Afb.12. Foto uit 1947 van Henk Ram met zijn vrouw en dochter Truus, het enige kind dat in de broederschapshuisjes werd geboren.

In 1992 werden de huizen nrs 3, 3A en 5 door de gemeente gerenoveerd om ze aan de huidige bewoningseisen te laten voldoen.

Schoolstraat 1 en 3

Zoals al vermeld werd, kreeg de Broederschap in 1758, als legaat van Gerrit Brienen van Bunnik en zijn vrouw Arnolda Wissink, een huis met erf tussen de kerkweg naar Themaat (tegenwoordig Schoolstraat) en het kerkhof (tegenwoordig Torenplein), welk eigendom was bezwaard met een jaarlijkse uitgang (grondgeld) van f 1,- ten behoeve van de kerk van Vleuten, omdat het op grond van de kerk stond. Deze jaarlijkse last werd in 1884 door de Broederschap voor f 20,- afgekocht.

Dit huis, waarvan niet gevonden is wanneer het werd gebouwd,

bestond uit 3 woningen. In 1855 werd één van deze woningen afgebroken en op de plaats daarvan werd een schuur gebouwd.

In 1900 werd deze schuur vervangen door een complex van 6 schuurtjes, ten dienste van de 2 overgebleven woningen en de 4 woningen Dorpsstraat 1, toen omschreven als "de armenhuizen of beter gezegd de Broederschapshuizen". Deze schuurtjes werden nog enkele malen verbouwd en veranderd.

In 1915 werd er een stukje grond van 4 m² van het plein ten noorden van de schuurtjes in gebruik gegeven aan de provinciale electriciteitsmaatschappij om er een transformatorhuisje te bouwen ten dienste van de stroomvoorziening in Vleuten. Dit transformatorhuisje is tot in de zestiger jaren een blikvanger in het dorpscentrum geweest en geliefd bij de jeugd om er rondom te spelen.

In 1941 werden de 2 woningen door de Broederschap verbouwd en beter bewoonbaar gemaakt. Het naast Schoolstraat 1 gelegen schuurtje werd binnenshuis met de woning verbonden. In 1961 werden de woningen c.a. door de Broederschap verkocht aan de gemeente Vleuten-De Meern. In 1992 werden ook deze woningen door de gemeente gerenoveerd. Ze worden nog steeds verhuurd.

Al vanaf 1860 of nog eerder had de Broederschap op de grond ten noorden van deze huisjes ook nog een "aschvaalt", waar de dorpsbewoners hun as konden deponeren, die door de Broederschap werd verkocht (in 1861 voor f 6,-). In 1872 bepaalde de gemeente dat de as in het vervolg bij de gemeente moest worden gebracht en werd aan de Broederschap f 12,- per jaar betaald als schadeloosstelling voor het gemis van de asvaalt. Deze schadeloosstelling werd tot en met 1895 betaald.

Dreigende afbraak

Tenslotte moet nog vermeld worden dat de tegenwoordige huisjes, die op de monumentenlijst van het rijk zijn geplaatst, er bijna niet meer waren geweest. In het begin van de zestiger jaren had de gemeente plannen tot verbreding van de Dorpsstraat ter plaatse van de huisjes. Om deze plannen te realiseren zouden de huisjes afgebroken moeten worden. Daartoe werden de huisjes Dorpsstraat 3-5 en Schoolstraat 1-3 al door de gemeente aange-

kocht. De Broederschap wilde de 4 huisjes Dorpsstraat 1 echter niet verkopen. Op 28-6-1963 werd door de gemeenteraad het plan van uitbreiding in onderdelen "kern Vleuten" vastgesteld, in welk plan de nieuwe straatgrens midden door de huisjes liep. Op 21-6-1965 werd dit plan door Gedeputeerde Staten goedgekeurd. De Broederschap ging op 10-8-1965 tegen dit besluit in beroep bij de Kroon, met als gevolg dat het besluit door de Kroon vernietigd werd. Op 3-2-1969 namen Gedeputeerde Staten een nieuw goedkeuringsbesluit, waartegen de Broederschap op 23-4-

1969 opnieuw in beroep ging. Vanwege het feit dat de huisjes waren opgenomen op de voorlopige lijst van beschermde monumenten werd bij Koninklijk Besluit van 25-5-1971 goedkeuring onthouden aan het door de gemeenteraad vastgestelde plan voor wat betreft de "aan de noordoostzijde van de Dorpsstraat gelegen panden 1, 3, 3a en 5 met de bestemming weg". De gemeente had intussen de verbredingsplannen aangepast en het uiteindelijk resultaat is dat de huisjes nu nog in hun volle glorie te zien zijn.

Bronnen

Archief van de O.L.Vr.Broederschap Vleuten (ABs), in bewaring gegeven bij Het Utrechts Archief (HUA). Inventaris in 1990 opgemaakt door L.P.W.de Graaf, toegang nr 610 nrs 1 t/m 171.

Archieven van de dorpsgerichten (Do), HUA toegang 49 (microfilms in bezit van HV)

Notariële archieven (No), HUA toegang 34

Archief van het Kapittel van Oudmunster (OM), HUA toegang 223

Archief van de Staten van Utrecht (StvU), HUA toegang 233

Archief gemeente Vleuten-De Meern: Dubbelen van de kadastrale leggers en oude bevolkingsregisters.

Hist.Ver. Vleuten, De Meern, Haarzuilens (HV): Verzameling documenten uit diverse bronnen (w.o. Collectie van der Poel)

Kadaster Utrecht

1. ABs 7, 1525.04.03
2. StvU 1675
3. StvU 938
4. ABs 33, 1813
5. Do 2049, 1579.03.28
6. Do 2050, 1597.01.15
7. Do 2053/2080, 1653.02.07
8. Do 2049/HV 2GA072, 1595.06.28
9. No U188a006/HV 2GA738, 1744.01.02
10. OM 1136, 1570.05.10
11. Do 2048, 1560.01.02
12. Do 2049, 1579.12.28
13. Do 2054/ABs 11, 1710.05.15

14. HUA 8 492-1/HV 2GC219, 1476.06.25
15. ABs 87, 1963
16. ABs 28, 1754.06.01
17. Do 2057/ABs 26, 1758.05.31
18. Do 2058, 1773.03.17
19. ABs 135, 1761.02.16
20. ABs 135, 1761.06.29
21. OM 597-1, 1614
22. Do 2051, 1640.09.30
23. Do 2052, 1669.06.09
24. Do 2054, 1707.11.09
25. Do 2054, 1711.05.21
26. Do 2056, 1739.06.13
27. Do 2057, 1761.06.02
28. Do 2059, 1789.10.29
29. No U305c034/HV 2GB038, 1871.11.08
30. Do 2057, 1755.07.09
31. Do 2059, 1802.11.30
32. Do 2051, 1632.05.12
33. OM 597-1, 1640
34. Do 2051, 1647.06.02
35. OM 597-2 1672 e.v.
36. OM 597-3, 1711/2
37. Do 2057, 1749.09.11
38. Do 2059, 1789.10.29
39. Do 2059, 1791.11.05
40. Do 2059, 1795.12.01
41. GAV, Kad.leggers

Smederijen in Vleuten en Haarzuilens

(aanvulling op het artikel in het juni-nummer)

Aan het eind van mijn artikel (blz. 36) staat vermeld dat Jan Staal in 1978 om gezondheidsredenen zijn bedrijf in de Schoolstraat moest beëindigen. Mw. E. Vriezen-Wieman maakte mij erop attent dat dat moet zijn in 1974. Het pand in de Schoolstraat werd in 1958 gebouwd en daarbij behoorde ook een bedrijfswoning, waarin Antoon Wieman woonde, die al vanaf 1942 bij de Fa. Staal in dienst was, eerst als smidsleerling, vanaf 1949 in vaste dienst en in de Schoolstraat als bedrijfsleider van de afdeling staalconstructies. Toen het bedrijf in 1974 werd verkocht zijn Antoon Wieman en Ko van Wijk, die toen ook al 23 jaar bij Staal in dienst was, een eigen bedrijf begonnen, dat de naam kreeg van Metak BV Metaalactiviteiten. Vanaf 1976 is dat

gevestigd in het pand Rijksstraatweg 20 in De Meern, de voormalige R.K. kerk van Oudenrijn.

F.J. Scheepens

Correctie

In het vorige nummer zijn bij de bronvermeldingen van het artikel over de R.K. Broederschap van Vleuten (blz. 62 rechts boven) twee regels weggefallen. Daar had moeten staan:

Bronnen:

Archief van de O.L.Vr. Broederschap Vleuten (ABs), in bewaring gegeven bij Het

Excuus voor deze omissie.

Openingstijden van onze gebouwen

Documentatiecentrum in de Broederschapshuisjes, Dorpsstraat 1, Vleuten: Maandag en dinsdag van 14.00 - 17.00 uur en donderdag van 19.30 - 22.00 uur. Gelegenheid tot raadpleging van de bibliotheek en inzage van de vele documentatieverzamelingen. Op andere tijden bezoek mogelijk na afspraak met de heer J.W.Schoonderwoerd, tel. 030-6661462.

Het Kabinet, Zandweg 147b, De Meern

Geen vaste openingstijden. Gelegenheid tot bezichtiging van onze exposities over archeologie (o.a. Romeinse opgravingsvondsten), ridderhofsteden, oude gereedschappen en werktuigen en oude huishoudelijke gebruiksvoorwerpen. Bezoek mogelijk na afspraak met de heer H.E.J.van Essen, tel. 030-6662992.

Onze straatnamen, oorsprong en betekenis (6)

door J.H.P. Heesters

In maart 1963 werden door burgemeester en wethouders van onze gemeente de uitbreidingsplannen in grote lijnen voor de dorpskernen Vleuten en De Meern aan de gemeenteraad gepresenteerd. Eind 1963 waren de plannen gedetailleerder uitgewerkt en voor Vleuten bestond het uitbreidingsplan uit drie wijken waarvan Odenvelt er één was.

Dit geplande gedeelte was gesitueerd ten zuiden van Den Hamstraat en ten westen van de Stationsstraat. De nieuwe geplande wijk zou bereikbaar worden via de Van Woerdenstraat, het kruispunt Den Hamstraat/Stationsstraat en de Stationsstraat nabij de ambtswoning van de burgemeester.

De wijk Odenvelt

Bij zulke grote uitbreidingsplannen moeten tijdig straatnamen vastgesteld worden. Er bestond toen nog geen commissie straatnaamgeving zoals wij die nu kennen. Burgemeester, wethouders, gemeenteraadsleden en ambtenaren brachten ideeën ter tafel die in een raadsvoorstel werden vastgelegd. We moeten ons daarbij wel realiseren dat het in 1963 ging om de vele straatnamen voor het plan De Meern-Zuid en in Vleuten voor de wijken Odenvelt, Nieuwe Vaart en Hinderstein.

In oktober 1963 vindt de aanbesteding plaats voor het bouwrijp maken van de grond voor de nieuwe wijk Odenvelt. Op 4 november 1963 werd dit werk gegund aan de firma G.J. Weber uit Utrecht. Het zou echter nog tot juli 1967 duren voor dat een begin gemaakt kon worden met de bouw van de eerste van de 364 woningen in Odenvelt.

Op 8 november 1963 boog de gemeenteraad zich over de voorstellen voor de straatnaamgeving. Zo was er een voorstel om in Odenvelt straten te noemen naar verzetstrijders en naar voor mannen van de Katholieke Arbeiders Beweging, de KAB, zoals Alphons Ariëns. Dit voorstel werd later in het plan De Meern-Zuid gehonoreerd. De eerder vastgestelde Frederik Hendriklaan werd in de Dr. Ariënslaan gewijzigd.

In Odenvelt/Noord bestonden al enkele straatnamen waarover in de raadsbesluiten niets te vinden is. Het ging om de Utenham-, Van Wanroy-, Van Woerden- en Bernard van Hamstraat. Sommige leden van de gemeenteraad vroegen zich af waarom in Odenvelt geen vervolg werd gegeven aan de voortzetting van de historische straatnamen. Er waren na de genoemde namen toch nog vele geslachten die Den Ham hebben

Odenveltlaan hoek Dorpsstraat in 1999

bewoond en die voor een straatnaam in aanmerking konden komen. Men vond dat de systematiek en uniformiteit in het plan ver te zoeken was. Het gevolg was dat het voorstel werd aangehouden en op 20 december 1963 verder besproken zou worden. Het resultaat van die, niet zo vriendelijke, bespreking, komt in de hierna volgende beschrijving van de straatnamen in Odenvelt aan de orde.

Hofstede Odenvelt

De hofstede, waarnaar de wijk in 1963 is genoemd, stond op de plaats waar nu het gebouw van gemeentewerken annex brandweergarage in de Den Hamstraat gevestigd is. Voor de geschiedenis van deze hofstede en dus ook van de nieuwe wijknaam, moeten we terug naar het begin van de 19e eeuw. In een verkoopakte van 9 december 1837 wordt vermeld: *'Kapitale Hofstede, genaamd Odenveld, bestaande in woon- en achterhuis, bakhuis, schuur en bergen, benevens 67 roeden boomgaardland en tuin, staande en gelegen onder de gemeente Vleuten nabij het Dorp, belend oostwaarts het Nieuwe Pad en westwaarts de eigendom van de heer B. Finjé'*

De bedoelde hofstede was rond 1750 in eigendom van Willem Hendrik van Bijleveld en Alida Odila van Rietveld maar werd toen nog geen Odenvelt genoemd. Uit hun huwelijk is de dochter Johanna Cornelia geboren die op 30 oktober 1800 in het huwelijk trad met Mr. Philibertus Josephus Wilhelmus van Odenhoven.

Uit de nalatenschap van de ouders kwam Johanna Cornelia op 9 juni 1802², na boedelscheiding, in het bezit van de hofstede die ook toen nog geen naam had. Verondersteld wordt dat na 1802 de naam Odenvelt voor de hofstede is ontstaan uit een com-

De afbraak van hofstede Odenvelt

binatie van de delen van de beide achternamen Odenhoven en Bijlevelt van de echtelieden.

Odenveltlaan en Odenveltpark

Als herinnering aan hofstede Odenvelt uit het begin van de 19e eeuw en de daarna in 1967 gebouwde wijk is de Odenveltlaan en het Odenveltpark genoemd. Het gedeelte van de Odenveltlaan tussen de Dorpsstraat en de kruising van de Stationsstraat/Hamweg met de brug over de Vleutense Wetering is van Middeleeuwse oorsprong. Deze eeuwenoude oeververbinding tussen noord en zuid Vleuten verdween in 1970 en werd vervangen door een duiker. Dit deel van de Odenveltlaan was daarvoor een deel van de vroegere Stationsweg dat in 1925 Stationsstraat werd genoemd. Dit deel van de straat en de nieuw aangelegde weg is in 1970 door de gemeenteraad Odenveltlaan genoemd. Nadat de laatste fruitboomgaard in Odenvelt in 1971 was gerooid, kon met de aanleg van het Odenveltpark worden begonnen. In de raadsvergadering van 2 februari 1971 is de naam Odenveltpark officieel vastgesteld.

Stationsstraat omstreeks 1910

Stationsstraat

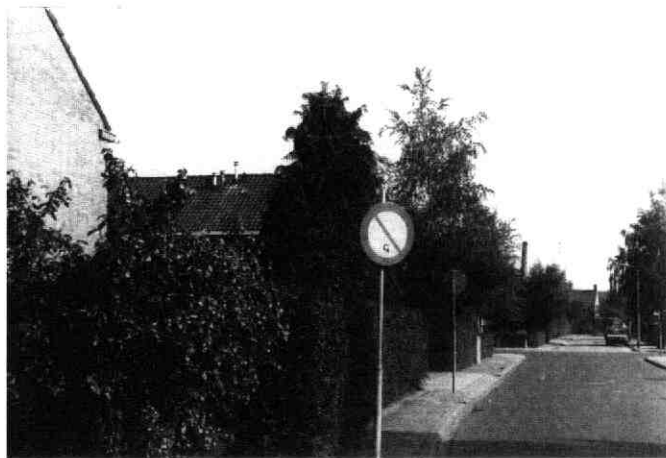
Een van de oudste straten in de nieuwe wijk is de Stationsstraat. Oorspronkelijk was deze een verlengde van de vroegere Kroegdijk, tegenwoordig de Wilhelminalaan en Europaweg. In de middeleeuwen was het een verbindingsweg van Vleuten naar De Meern en werd toen Tiendweg genoemd.

In 1856 is de spoorlijn aangelegd en in 1881 is het station gebouwd. Vanaf die tijd werd het stuk weg lopend vanaf de dorpskern van Vleuten tot aan de spoorwegovergang Stationsweg genoemd. In die tijd was het nog een zandweg hetgeen blijkt uit een raadsbesluit van 7 november 1923 om de Stationsweg te bestraten.³

Gelijktijdig met de benoeming van enkele straten in de wijk 'Over het spoor' werd op 23 juni 1925 de straat vanaf bakker Van Dijk op de hoek van de Dorpsstraat tot aan het station niet meer Stationweg maar Stationsstraat genoemd.⁴ In 1970 werd het noordelijke gedeelte van de Stationsstraat vanaf de Dorpsstraat tot aan Den Hamstraat, Odenveltlaan genoemd.

Den Hamstraat

Ook de Den Hamstraat is een zeer oude weg in de nieuwe wijk Odenvelt. Uit een taxatierapport van 1 december 1694 blijkt deze weg al te bestaan.⁵ Hierin wordt vermeld: 'Erfgenaam van Marcellis Jansz. De Veer laat Huis taxeren $\frac{1}{2}$ van huis met boomgaard te Vleuten en $\frac{1}{2}$ op de Achterdijk op f. 325,-'. De huidige

Den Hamstraat bij de kruising van de J.F. Kennedylaan vanuit het westen in 1986

Den Hamstraat die voorheen Achterdijk en later Hamweg heette, volgt een gedeelte van het tracé van de vroegere Achterdijk die doorliep tot 't Hoog. Het was een agrarisch gebied waarin de hofstede Odenvelt en de boerderij 't Hamhuus' gelegen waren. De laatste dateert van 15 juni 1860 hetgeen blijkt uit de eerste steen die op die datum door J.A. Damen is gelegd.

Utenhamstraat

In het noorden van de wijk Odenvelt zijn een aantal straten namen gegeven die verband houden met de ridderhofstad Den Ham. De eerste hiervan is de Utenhamstraat waarvan de naam zoals die nu geschreven wordt historisch onjuist is. In oude bronnen na 1250 wordt Frederik Uten Ham genoemd waarmee bedoeld werd dat hij 'Uit Den Ham' kwam. De elfde generatie Utenhamme was een zekere Elisabeth. Deze dame werd in 1522 geschaakt door Jan van Wanroy die een ondergeschikte was, zeg maar knecht, van haar vader. Over haar huwelijk met deze Jan staat vermeld: *Juffr. Elisabeth, oudste dr., troude eenen Jan van Wanroy, haers vaders snijders ofte wiltschut, die met haer te lande vuyl geweest is omme der vrunden wil. Deese heyt nae doode haers broeders alle goederen beseten ende haer kinderen naegelaten, die over sulex geworden sijn Heeren van Den Ham. Sij was geboren anno 1497*.⁶ Na het huwelijk vertrok het paar met onbekende bestemming. Hoe lang Elisabeth en Jan 'buitenlands' zijn geweest, is niet bekend. In ieder geval was zij in 1553 terug want op 12 mei 1553 werd zij, na het overlijden van haar

Utenhamstraat vanuit Den Hamstraat

kinderloos gebleven broer Frederik, beleend met de ridderhofstad Den Ham. Bekend is wel dat haar man toen al was overleden. Alhoewel de nakomelingen officieel Van Wanroy - Utenham heetten, werd in 1589 door de kleinkinderen van Elisabeth de achternaam Utenham - Van Wanroy gebruikt.

Uit het raadsbesluit kan niet opgemaakt worden of deze straat is genoemd naar het geslacht Uten Ham of naar jonkvrouw Elisabeth. Het laatste ligt voor de hand omdat de daarnaast liggende straat van Wanroystraat is genoemd.

Huisjes van de Broederschap waarnaar de laan genoemd is. In deze huisjes is de Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens gevestigd.

Van Wanroystraat

In het gemeentearchief is niets te vinden wanneer deze straatnaam officieel door de gemeenteraad is vastgesteld. Ook is niet duidelijk of de gemeenteraad hierbij gedacht heeft aan het geslacht van Wanroy of aan Jan van Wanroy. De laatste mogelijkheid ligt voor de hand omdat het geslacht van Wanroy niet tot een adellijk geslacht gerekend kan worden. Jan was een gewone jongen die de dochter van zijn heer geschaakt had en niet van adellijke afkomst was. Zijn adellijke status is via de vrouwelijke lijn ontstaan.

Uit het huwelijk met Elisabeth is in 1523 hun eerste kind geboren die naar zijn vader, ook Jan, wordt genoemd. Jan van Wanroy senior is in 1531 overleden.

Bernard Van Hamstraat

De derde straat naast de Utenham- en Van Wanroystraat is de Bernard van Hamstraat. In eerste instantie komen we ridder Bernardus de Hamme in 1259 bij kasteel Den Engh tegen, waarvan hij de bezitter was. In dat jaar droeg hij 20 morgen land op aan de bisschop van Utrecht en kreeg deze vervolgens in leen terug. Dezelfde Bernardus de Hamme moet ook eigenaar van kasteel Den Ham, toen nog geen ridderhofstad, zijn geweest. Dit kan afgeleid worden van een zekere Rothardus, milles de Hamme, waarvan in 1239 sprake is. Een andere aanwijzing zijn de namen van zijn beide zoons. Een noemde zich Frederik Uten Ham terwijl de ander Berent Uten Engh heette. Waarschijnlijk hebben zij, als zoons van Bernardus, zich naar hun erfgoed kasteel Den Ham en kasteel Den Engh genoemd. De eerste vermelding van kasteel Den Ham dateert uit 1325 toen Frederik Uten Ham zijn stenen huis opdroeg aan de graaf van Holland en dit vervolgens in leen terugkreeg.

Van Woerdenstraat

De familie van Woerden is, mogelijk in de eerste helft van de tiende eeuw, nauw verwant geweest met de families De Haar en Uten Ham (Den Ham). Dit kan afgeleid worden van de wapens van de drie families die precies hetzelfde zijn. Gotschalk van Woerden, een van de nazaten, stichtte in 1162 of 1163 het oude kasteel 'De Haer'. Bekend is ook dat de heren van Woerden in 1260 in het bezit zijn gekomen van de kasteel Den Ham dat toen nog geen ridderhofstad was. In de navolgende eeuwen worden de nakomelingen van Van Woerden 'Herren van de Haer' genoemd waarmee de naam Van Woerden uit de geschiedenis is verdwenen. Mogelijk als herinnering aan de eerste bouwheer van kasteel De Haar heeft de gemeenteraad voor deze straatnaam gekozen waarvan geen raadsbesluit in het gemeentearchief te vinden is. Een andere optie is dat deze straatnaam gekozen is omdat Van Woerden ook eigenaar is geweest van Den Ham. Over een van beide mogelijke redenen zijn in het gemeentearchief geen gegevens beschikbaar.

Ridderhoflaan

Het is niet duidelijk hoe de gemeenteraad op deze naam is gekomen omdat het woord 'ridderhof' in geen enkele encyclopedie is te vinden. Het ligt voor de hand dat men bij de keuze voor deze straatnaam in de wijk Odenveld heeft gedacht aan de erkenning als ridderhofstad van Den Ham op 27 oktober 1536 door de Staten van Utrecht. Een ridderhofstad was in die tijd een versterkte woning met erf om bescherming te kunnen bieden aan de bewoners, de omwonenden, de landlieden en de dorpingen. Taalkundig kan met het woord ridderhofstede vergelijken met boerenhofstede. Daarom zou de naam Ridderhofstedelaan een betere keuze zijn geweest. De gemeenteraad stelde echter de naam Ridderhoflaan vast op 20 december 1963.

Broederschapslaan

Deze laan is genoemd naar de sinds 21 april 1471 bestaande Onze Lieve Vrouwe Broederschap in Vleuten. Om de broederschapzin tussen de ridders, maar ook tussen burgers, te bevorderen ging pastoor Arent Janszoon van der Bilt praten met de bewoners van de ridderhofsteden De Haar, De Engh, Den Ham, TerMeij, Zuileveld en Bottestein. Op zondag na Pasen (Beloken Pasen) 1471 werd voor het Onze Lieve Vrouwenaltaar in de Sint Willibrorduskerk op het Dorpsplein in Vleuten een vriendenkring als broederschap opgericht. Door schenkingen, legaten en erflatingen kreeg de broederschap bezittingen. De baten hiervan kwamen ten goede aan minvermogenden. Ook zijn giften en legaten, mogelijk maar niet bewijsbaar, gebruikt voor de bouw van de broederschaphuisjes aan de Dorpsstraat. Deze huisjes waren als huisvesting bestemd voor arme mensen. Na de tweede wereldoorlog kregen deze huisjes een andere bestemming. Eerst in één, later in twee en in 1964 werd in vier van de oorspronkelijke huisjes de R.K. Bibliotheek gevestigd. Sinds 1988 is het documentatiecentrum van onze Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens daarin gehuisvest.

Rijnbedding

In het verleden slingerde de Oude Rijn als een vrij brede rivier door onze gemeente wat ter hoogte van de pastoor Ohllaan nog te zien is. Verder het dorp in wordt dit water, mede veroorzaakt door de bebouwing, smaller en wordt weer breder bij boerderij De Wel.

In het verleden werd deze waterweg de Vleutense Ouden

Rijnbedding vanuit het westen in 1991

Rijn of Vleutense wetering genoemd. De naam Vleutense wetering was in 1663 al bekend.

Naar de bedding van de Oude Rijn is de straat Rijnbedding genoemd waarvan de naam op 28 juli 1961 door de gemeenteraad is vastgesteld.

Burgemeester van der Heidelaan

Johannes Hillarius van der Heide, geboren op 9 mei te Haskerland, is bij Koninklijk Besluit van 18 november 1946, als 33-jarige, benoemd tot burgemeester van Vleuten en Haarzuilens. Op 1 december van datzelfde jaar werd hij geïnstalleerd. Tijdens zijn ambtsperiode vond op 1 januari 1954 de samenvoeging plaats van de gemeenten Vleuten, Haarzuilens, Oudenrijn en Veldhuizen. Op dezelfde datum werd hij benoemd tot burgemeester van de nieuwe gemeente Vleuten-De Meern.

Gedurende 27 jaar heeft hij de plattelandsgemeenten zien veranderen tot één grote gemeente waarbij het agrarische karakter behouden moest blijven. Als randgemeente van Utrecht heeft hij Vleuten-De Meern tot grote bloei en ontwikkeling gebracht. In 1973 liet zijn gezondheid hem in de steek waardoor hij gedwongen werd met vervroegd pensioen te gaan. Bij Koninklijk Besluit van 7 november 1973 kreeg hij eervol ontslag en op 26 januari 1974 nam hij afscheid van de gemeente.

Tijdens de raadsvergadering van 8 november 1963 kwam een voorstel aan de orde voor het geven van straatnamen in de nieuwbouwwijken van Vleuten-De Meern. Een daarvan zou genoemd worden naar burgemeester Van der Heide. Een enkel raadslid was er tegen om nog in leven zijnde bestuurders met een straatnaam te eren. Er volgde een felle en niet prettige discussie maar uiteindelijk besloot de gemeenteraad op 20 december 1963 om de naam Burgemeester van der Heidelaan vast te stellen.

Secretaris Versteeglaan

Gemeentesecretaris J.G. Versteeg is vanaf 1 augustus 1925 als eerste ambtenaar en tevens waarnemend secretaris werkzaam geweest in de gemeenten Vleuten en Haarzuilens. Op 1 juli 1946 werd hij benoemd tot gemeentesecretaris van die gemeenten en die functie behield hij ook toen de nieuwe gemeente Vleuten-De Meern op 1 januari 1954 werd gevormd. In 1953 werd hij, naast zijn gemeentelijke functie door het college van Gedeputeerde Staten benoemd tot voorzitter van de plaatselijke commissie ruilverkaveling 'Vleuten'. Tijdens zijn loopbaan is er, door alle ontwikkelingen, veel veranderd. Met name voor de grote ruilverkaveling heeft hij veel werk verzet. In 1925 had hij de leiding over drie ambtenaren dat in 1965 tot vijftig was uitgegroeid. In

de jaren daarna zouden nog meer ambtenaren het gemeentecorps komen versterken. Op 28 november 1966, op 64 jarige leeftijd, is hij overleden. Tijdens zijn ambtsperiode werd hij voor zijn vele verdiensten, met name voor het werk tijdens de ruilverkaveling, geëerd met een straatnaam in de wijk Odenvelt. Op 20 december 1963 is de naam Secretaris Versteeglaan officieel door de gemeenteraad vastgesteld.

Professor Titus Brandsmalaan

Dat deze laan langs de spoorlijn Utrecht - Den Haag ligt, heeft een symbolische betekenis. Anne Sjoerd Brandsma, met als kloosternaam Titus, is op 23 februari 1881 te Oegeklooster bij Bolsward geboren. In 1897 trad hij in bij de orde van de Karmelieten en is op 17 mei 1905 tot priester gewijd. Zijn kloosterleven wordt gekenmerkt door studie en tal van functies.

Tijdens de Duitse bezetting van 1940 - 1945 was hij een voorvechter van het katholiek middelbaar onderwijs en de katholieke pers. Op 31 december 1941 stelde hij in opdracht van Mgr. J. de Jong, aartsbisschop van Utrecht, richtlijnen op voor de Nederlandse katholieke pers. Het gevolg hiervan was dat hij 19 januari 1942 door de Duitsers gevangen genomen werd. Daags na zijn arrestatie werd hij als gevangene door de veiligheidsdienst per trein via Utrecht en Vleuten naar de Scheveningse gevangenis overgebracht. Deze laatste treinreis van professor Titus Brandsma was voor de gemeenteraad van Vleuten-De Meern aanleiding de laan langs het spoor naar hem te noemen.

John F. Kennedylaan

John Fitzgerald Kennedy werd op 29 mei 1917 geboren. In 1960 is hij door zijn democratische partij als kandidaat voor het presidentschap aangewezen. Hij moest de verkiezingsstrijd opnemen tegen zijn republikeinse tegenstander Richard M. Nixon. Op 8 november 1960 behaalde hij de overwinning en op 20 januari 1961 aanvaardde hij het ambt als president van de Verenigde Staten van Amerika. Historisch wordt hij gezien als het symbool van het herstelde Amerikaanse zelfvertrouwen na de tweede wereldoorlog.

Op 22 november 1963, toen hij bijna twee jaar president was, werd hij tijdens een officieel bezoek aan Dallas in de staat Texas tijdens een rondrit doodgeschoten. Zijn dood schokte de hele wereld en mogelijk is dat de reden geweest dat de gemeenteraad van Vleuten-De Meern hem zo snel wilde eren met een straatnaam in de nieuwe wijk Odenvelt. Hiermee verdween het oorspronkelijke voorstel om deze weg de Toermooilaan te noemen. Niet ieder raadslid was het daar mee eens want men vond dat de toenmalige minister Luns, voor zijn internationale verdiensten voor ons land, een straatnaam verdiend had. Een ander raadslid vond de straatnaam wel wat lang en stelde de Kennedylaan zonder voornaam en letter voor. Uiteindelijk besloot de gemeenteraad op 20 december 1963 de huidige naam vast te stellen.

Noten

1. HV 2GB118
2. HV 2GB003
3. Rb V1 26
4. Rb 20-06-1925
5. RAU Do 2053
6. Dictaat Ir. G.L. Wanrooy

Een kijk van nu ... op 'n kiek van toen

Voor deze keer hebben de fotografen op de hoek van het westelijk deel van de Stationstraat gestaan. Zo op het eerste gezicht lijken de situaties vrijwel hetzelfde. Hoog boven de gebouwen uit, troont de toren van de NH.Kerk. Uit beide foto's wordt duidelijk dat het dorpsbeeld in de loop van zeventig jaren veel is veranderd. Wel vormt deze straat zowel toen als nu een belangrijke verkeersweg door Vleuten.

Op de hoek van de Dorpsstraat en de huidige Odenveltlaan zien we de panden van bakkerij van Dijk. Deze staan op historische grond, want op een kaart van 1642 staat al een bebouwing aangegeven. Bekend is dat ook op die plaats, vanaf de 17e eeuw, al een bakkerij annex boerderij eerst van de familie Verkerk en vanaf 1802 van de familie Van Dijk gevestigd was. In 1898 brandden de oude gebouwen af en in 1900 gaf C. Glissenaar, de weduwe van P. van Dijk, opdracht om de huidige winkel met woonhuis, met daarachter een bakkerij en een schuur te bouwen. Op beide foto's is de schuur voorzien van een rond venster en het afscheidingsmuurtje met schuine kant is ook nu nog goed te zien.

De kiek van toen is rond 1929 gemaakt. In die tijd kon de mallejan met daarop planken nog rustig door de straat rijden. Overigens dateert het weggedeelte, waar we op uitkijken, vanaf de Dorpsstraat tot de kruising van de huidige Stationsstraat en Den Hamstraat uit de middeleeuwen. Het was een deel van de doorgaande weg van Vleuten naar De Meern en heette tot 1967, toen de wijk Odenvelt is gebouwd, Stationsstraat. Nog steeds is het een doorgaande weg waar menigeen, vooral tijdens spitsuren, moet wachten omdat een voorrangsweg wordt genaderd. Dat het ook nu nog een drukke weg is, is te zien op de foto van de kijk van nu. Aan beide zijden van de weg staan verkeersborden voor een stop- en wachtverbod en er staan twee auto's in de parkeerhaven. Die parkeervakken

zijn momenteel geen overbodige luxe. Als we beide foto's wat scherper en gedetailleerder vergelijken dan is bij de oude foto aan de linkerkant van de weg een leuning van de brug over de Vleutense wetering te zien. Op de foto van nu is deze verdwenen want de wetering stroomt sinds 1970, via een duiker, onder de weg door.

Op de achtergrond in de Dorpsstraat is op de oude kiek nog het café-restaurant 'Het Oude Raadhuis' te zien. Dat is verdwenen en nu kijken we tegen de wegwijzers van de ANWB aan. Als we het toch over de achtergrond hebben, zien we dat op de oude foto de kerktoeren los van de kerk staat. De laatste heeft een gebogen schilddak en is bekroond met een koepeltje. Op de kijk van nu is het schip van de kerk weer met de toeren verbonden. Dit is het resultaat van de grootschalige restauratie en herbouwing in 1970. Daardoor heeft Vleuten weer een kerk met een middeleeuws uiterlijk.

Foto: A. van Weerdenburg

De transformatie (2)

van historische dorpen tot modern Leidsche Rijn

door Wouter de Heus

In het vorige nummer van ons tijdschrift ben ik kort ingegaan op het wel en wee van onze Ridderhofsteden nu er een nieuwe stad in aanbouw is. In deze aflevering zal ik ingaan op een van de oude linten; De Groenedijk.

Veel is er niet bekend over de ontstaansgeschiedenis (of leeftijd) van De Groenedijk. Het enige artikel dat ooit over deze slingerende oase tussen De Meern en Utrecht is geschreven, komt van de hand van de heer Storm van Leeuwen en is eind tachtiger jaren in drie delen verschenen in ons tijdschrift.

De Groenedijk heeft weinig te lijden gehad onder de groot-scheepse ruilverkaveling van de 50-er en 60-er jaren. Dit geldt overigens voor de hele polder vanaf De Groenedijk naar het noorden tot aan de Hof ter Weijdeweg. In 1954 zijn slechts kleine aanpassingen gedaan om het vervoer over deze dijk iets aangenamer te maken. Enkele bochten werden bijgetrokken en hier en daar werden in de berm sloten stuwen en duikers aangebracht om de waterhuishouding beter te laten verlopen. De belangrijkste verandering was het asfalteren van de weg. De naam Groenedijk zou afkomstig zijn van al het gras dat voordien tussen de kiezels groeide. Of dit zo is, durf ik niet met zekerheid te stellen, maar mijn overbuurman, die meer dan 60 jaar aan de dijk woont, bevestigde deze lezing.

De grote romantiek van De Groenedijk is zeker gelegen in het feit dat hij uitkomt op de Castellumlaan (De vroegere Woerdlaan). Goed beschouwd wandel je op dat punt zo de Vicus van het Romeinse Castellum binnen.

Nieuwbouw langs De Groenedijk, nov.1999

Situatie voorjaar 1998. foto auteur.

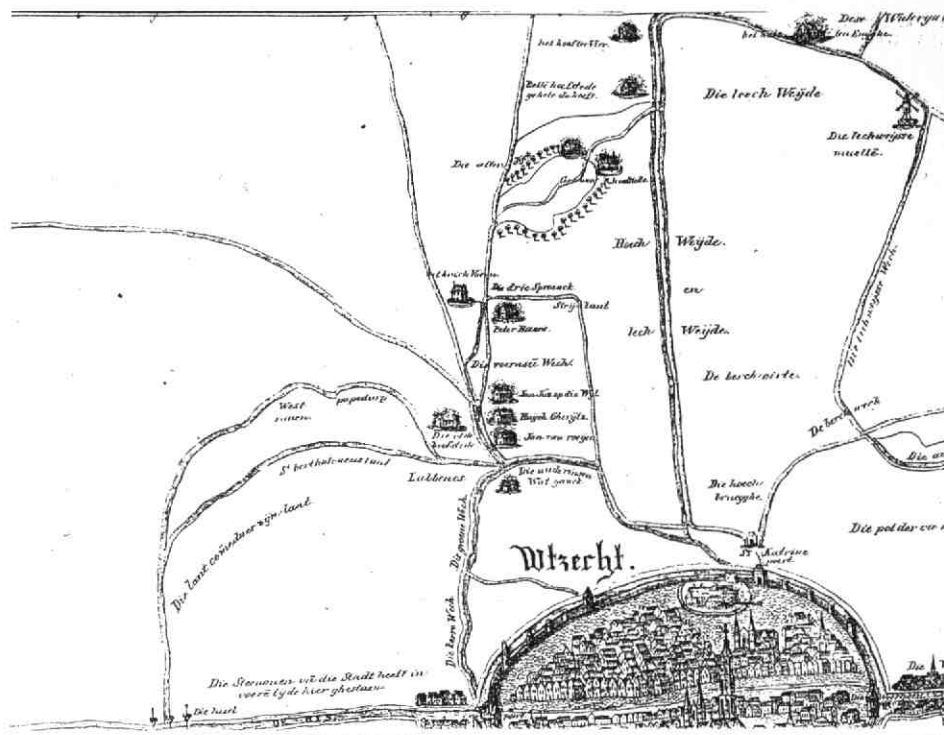
Velen hebben De Groenedijk altijd beschouwd als de Romeinse weg tussen het Meernse Castellum en het Utrechtse Castellum dat op het huidige Domplein was gelegen. Hiervoor zijn tot op heden echter nog geen aanwijzingen gevonden. Op dit moment zijn er vele archeologische opgravingen rond De Groenedijk en het moge duidelijk zijn dat de Utrechtse archeologen de grote wens koesteren om ook op Utrechts grondgebied de Romeinse weg te vinden, ten zuiden of noorden van De Groenedijk. Zover is het nog niet. Wel komen in zo'n beetje alle site's rond De Groenedijk behoorlijke hoeveelheden Romeins aardewerk tevoorschijn. In bijna alle gevallen zal het hier gaan om materiaal dat

Stadsvrijheid Utrecht. Kaart uit 1539 van Van Schaik. Let op: het noorden is het westen! Hoewel van de schaal niets klopt, zijn de wegen goed herkenbaar. Leuk detail: Het nog bestaande weggetje van de Verlengde Vleutenseweg naar de Rauwaart liep ooit door tot De Groenedijk.

de bevolking uit de middeleeuwen met karrenvrachten van het vervallen Castellum haalde om palen te funderen of anderszins als bouw materiaal gebruikte.

Nogmaals, De Groenedijk laat zich lastig dateren. Het is nog steeds heel wel mogelijk dat een gedeelte een Romeinse oorsprong zal blijken te hebben. Het stuk vanaf ongeveer het midden (bij de boerderij van Jan van Schip op nummer 46, straks onderdeel van Het Groene Sticht) richting Utrecht is zeker jonger. Hier loopt De Groenedijk midden in de vroegere bedding (de laatste fase) van de Oude Rijn. Ook nu weer is het lastig te dateren wanneer de Oude Rijn volledig

was verland. Rond de ridderhofsteden werd de Oude Rijn waarschijnlijk steeds uitgebaggerd, andere gedeeltes moeten al kort na het verdwijnen van de Romeinen zijn dichtgeslibd. Hoe dan ook, De Groenedijk heeft vele, vele eeuwen de polder ontsloten voor gebruikers. In 1301 zullen de niet gesneuvelde soldaten van de wel gesneuvelde Utrechtse Bisschop Willem Berthout van Mechelen er over zijn teruggejaagd naar de stad, na de smadelijke verloren slag op de Hoge Woerd. In ordonnanties van 1546 en 1581 van de stadhouder van de autonome provincie Utrecht is al sprake van de weg. Dan genoemd als Goudseweg (hoofdweg tussen Utrecht en Gouda) of Achterweg tussen de 'Hoogweert' en de Stadsvrijheid van Utrecht.

Op dit moment is De Groenedijk scheidslijn tussen de deelgebieden Parkwijk (ten noorden van de dijk) en Langerak (ten zuiden van de dijk). Sprak men in 1997 over 'een uitstekende cultuurhistorische fietsroute' en 'natuurlijke, landschappelijke en ecologische route die het plan dooraderd' in 1998 wordt het al 'scheidend en verbindend element tussen twee plangebieden'. De dijk zal straks door 9 wegen worden gekruist; de zuidelijke stadsas (15.000 - 20.000 voertuigen/etmaal), De HOV-baan en 7 wegen met 4000 voertuigen/etmaal. Een in de haast aangestelde projectmanager moet nu een restauratieplan voor De Groenedijk opstellen om alle tegenstrijdige functies van de dijk toch harmonieus met elkaar te doen samengaan. Handiger was geweest De Groenedijk integraal onderdeel te laten zijn van de plannen en

niet aan te merken als plangrens. Dat is weinig respectvol voor zo'n majestueuze oude dame! In de vorige aflevering van dit artikel heb ik reeds aangegeven dat mocht u nog plekken van Vleuten-De Meern in haar oude luister willen bezoeken, u dat beter vandaag dan morgen doet. De bouw gaat in ijltempo voort. Voor De Groenedijk bent u reeds te laat, maar hopelijk niet voor de linten rond Ridderhofstad Den Engh, waar de volgende Transformatie over zal handelen.

Identieke plek als 1e foto. Situatie nov.1999 (foto auteur)

Archeologische verkenningen (2)

door J.H.J. Joosten

De sensationele ontwikkelingen in de omgeving van Vleuten-De Meern volgen elkaar snel op. Was het enkele maanden geleden het skelet van een ongeveer 2000 jaar geleden vermoorde man dat opzien baarde, onlangs was het de ontdekking van een muntschat bestaande uit zilveren munten uit de veertiende eeuw. We wachten nog steeds op de onthulling van het tijdstip waarop de moord heeft plaats gevonden. De botresten kunnen met behulp van de C14-methode gedateerd worden. Bij al die ontdekkingen is het belangwekkende feit dat hier een voor de archeologische wereld vrij zeldzame vijfde-eeuwse nederzetting is aangetroffen wat op de achtergrond geraakt. In deze rubriek komt dit nu aan de orde.

Verder wordt ingegaan op een reactie van een van de lezers over de onbekende ligging van de stroomrug in de bebouwde kom van De Meern. Een onderwerp dat de vorige keer aan de orde kwam. Tenslotte wordt de ophanden zijnde opgraving besproken van een oude woonplaats in Themaet. Mogelijk betreft het hier een laatmiddeleeuwse omgrachte hofstede. Zonder de opmerksaamheid van een van de leden van de archeologische werkgroep 'Oude Rijn' was deze hofstede in de toekomstige Haarrijnse plas verdwenen.

Heipalen in De Meern

Op de geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht uitgebracht door het Geografisch instituut Utrecht zijn de tijdens de verkenning bebouwde gebieden niet in kaart gebracht. De Heldammer stroomrug die gedeeltelijk onder het daardoor niet in kaart gebrachte gedeelte van De Meern loopt is daar dus niet te volgen. Toch is juist dat gedeelte voor archeologen van groot belang. Niet allen moet daar de in de Romeinse tijd bestaande gegraven (of natuurlijke) verbinding met de Hollandse IJssel aansluiten op de in die tijd watervoerende Heldammerstroom, maar ook maakt de Romeinse weg die de uiterste zuidrand van de stroomrug volgt hier waarschijnlijk een scherpe bocht naar het noorden waar het castellum ligt, bovendien moet de weg hier de zojuist genoemde waterweg oversteken. Het is dus niet ondenkbaar dat de brugpeilers nog in de grond zitten. De juiste plaats van de bocht en de plaats van de brug is zonder een bodemonderzoek moeilijk te vinden.

De heer A.J.Kragten geeft in een brief aan onze redactie een stukje interessante informatie over deze problematiek. Bij de aanleg van de huizen langs de Ten Veldestraat, zo schrijft hij, zijn de huizen onderheid met palen van zeer verschillende lengten. De huisnummers 3 t/m 19 zijn met palen van 6 m onderheid, de nummers 21 t/m 35 met langere, maar deze verdwenen in het midden terwijl ze aan het eind boven de grond uit kwamen. De nummers 37 t/m 51 konden op staal worden gebouwd. Het onregelmatige bodemprofiel maakt het aannemelijk dat de Ten Veldestraat hier de stroomrug raakt of kruist. Deze informatie maakt het waarschijnlijk dat de stroomrug westelijker ligt dan men op grond van de wel gekarteerde omgeving zou verwachten. Dit betekent tevens dat de Romeinse weg de Ten Veldestraat waarschijnlijk snijdt ter hoogte van een huisnummer boven de 51. De weg moet hier in de buurt de zojuist genoemde waterweg zijn over gestoken. Deze plaats ligt dan wel iets oostelijker.

Mochten de bewoners van huizen in deze buurt hout- of paalresten diep in hun tuin aantreffen laten zij er dan snel melding van maken!

Vleuten tijdens de volksverhuizingen

In de meeste geschiedenisboeken staat de periode vlak na het vertrek van de Romeinen aangegeven als de tijd van de grote volksverhuizingen, een roerige periode waarover weinig bekend

is. De Franken namen de plaats van de wegtrekkende Romeinen in en stichtten het Frankische rijk. Meestal laat men op dit tijdstip de vroege middeleeuwen beginnen. Nederzettingen uit het eerste gedeelte van deze periode noemt men Merovingisch, naar het koningshuis waar de eerste Frankische koningen uit stamden.

In de omgeving van Vleuten zijn in tegenstelling tot elders wel veel sporen uit deze periode aangetoond. De vondst van de vijfde-eeuwse nederzetting waaronder het skelet van de vermoorde man werd aangetroffen past in dit beeld. Ook in de weilanden langs het Haarpad, achter de bloemenveiling en op de Hoge Woerd zijn Merovingische sporen aangetroffen.

In deze periode kwam Dorestad, gelegen tegenover het huidige Wijk bij Duurstede, op als internationaal handelscentrum. De waterweg die Dorestad met Engeland verbond was de Oude Rijn. Halverwege naar Katwijk lag Vleuten, een mooie pleisterplaats. Een van de weinige geschreven bronnen uit die tijd, de *Cosmographia Ravennatis Anonymi* getuigt daar mogelijk van.

Eind zevende eeuw stelde een onbekende uit Ravenna uit klassieke bronnen deze wereldbeschrijving samen. Hij noemde in het Frankenland vanaf Mainz, de Rijn stroomafwaarts volgend, een reeks aan deze rivier gelegen plaatsen. De laatste vijf, Noita, Coadalfaveris, Evitano, Fictione, en Matellionem, zouden in Nederland gelegen kunnen hebben. Noita is wel eens met Nijmegen geïdentificeerd, Coadalfaveris is niet meer thuis te brengen en Evitano is vrij zeker het tegenover Dorestad gelegen castellum dat in andere bronnen met *Levefanum* wordt aangeduid, Matellionem, is het bij Leiden gelegen castellum dat elders Matilo heet. Over Fictione bestaan twee opvattingen. Het zou het castellum *Fectio* bij Vechten kunnen zijn of een verschrijving van *Fletione*, dat voorkomt op de *Tabula Peutingeriana*, een Romeinse wegenkaart. Toch pleit er meer voor de tweede opvatting.

De onbekende uit Ravenna heeft de klassieke bronnen bewerkt naar vijfde-eeuwse toestanden en in die tijd was in Vechten weinig te beleven. Bovendien werd in de achtste eeuw Vechten aangeduid als *Fethna* en niet meer als *Fectione*. Deze beide argumenten pleiten niet voor de opvatting *Fictione* = Vechten. Het zou dus heel goed kunnen dat *Fictione* een verschrijving is van *Fletione* = Vleuten. De afstanden op de *Tabula Peutingeriana*, waarop *Fletione* voorkomt, wijzen ondubbelzinnig de omgeving van het castellum in De Meern aan als de plaats

Uit de Geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht. Geografisch Instituut Utrecht, H.J.A. Berendsen 1982. Fs1 en Fs2 zijn de gebieden waar niet zwaar geheid zou hoeven te worden, tenzij gebouwd wordt in de restgeul die door deze gebieden heenloopt, de restgeul heeft een vulling van klei en veen. In de gebieden aangegeven met Fs5 en Fk1 moet vrij zeker geheid worden, vrij dicht onder de oppervlakte licht veen. De Romeinse weg is met een dikke lijn aangegeven en geblokt waar de loop onzeker is.

waar Fletione gelegen heeft. Het blijft natuurlijk altijd moeilijk om bronnen die door veelvuldig kopiëren vele verschrijvingen bevatten te interpreteren.

Misschien dat de opgravingen in de komende jaren meer duidelijkheid geven en blijven de vondst van een gouden munt uit Dorestat langs het Haarpad en geruchten van vondsten van nog meer van deze munten uit het circuit van de onderzoekers met metaaldetectoren in onze gemeente niet de enige getuigen van de plaats die Vleuten had aan deze vroegmiddeleeuwse handelsroute.

Een omgrachte hofstede op Themaet

De aanleg van de Haarrijnse plas in de polder Themaet heeft de gemeente aangezet om onderzoek te doen naar archeologische resten die mogelijk bij de ontgronding verloren zouden gaan. De stichting RAAP is gevraagd middels een booronderzoek de archeologische waarden van dit gebied vast te stellen en deze stichting heeft in 1999 rapport uitgebracht.

Dit RAAP-rapport meldde slechts de aanwezigheid van concentraties puin die geacht werden van stort afkomstig te zijn. Een van de leden van de archeologische werkgroep 'Oude Rijn' was bij een historisch onderzoek naar de bewoning van dit gebied op

een kaartje uit 1639 gestoten waarop, op de plaats van de puinconcentraties, een woonplaats staat afgebeeld. Er werd aan de bel getrokken en een nader onderzoek werd ingesteld. De werkgroep heeft samen met een deskundige van de provincie het terrein nog eens goed bekeken. Voorlopig werd vastgesteld dat er weliswaar puinresten zijn die van stort afkomstig zijn, maar dat dit niet het geval is op de plaats die het oude kaartje aangeeft. De stort heeft de stichting RAAP mogelijk op het verkeerde been gezet.

De gemeente heeft zich zeer positief opgesteld en werkt mee aan een opgraving uitgevoerd door de werkgroep 'Oude Rijn'. De provincie is bereid een deskundige dit project, dat voornamelijk door amateurs zal worden uitgevoerd, te laten begeleiden. Op dit moment al worden de vrijwilligers van de werkgroep geschoold in het innemen van sporen en vondsten en in het verwerken en registreren hiervan. Begin 2000 hoopt de werkgroep op de locatie in actie te komen.

Intussen is ook het historisch onderzoek naar deze woonplaats gestart. Uit oude akten, leenregisters en andere stukken uit oude archieven blijkt dat de plaats al in 1472 bewoond was. Ook wordt in deze akten gesproken van *singhelen ende grafen* om de hofstede. In de periode 1300 tot 1600 zijn meer van deze woonplaatsen aangelegd. Vrije boeren en lagere edelen omgrachtten uit statusoverwegingen hun behuizingen. Sommige van deze plaatsen zijn uitgegroeid tot ridderhofsteden, anderen zijn boerenbedrijven gebleven.

De hofstede in Themaet is al bijna twee eeuwen verlaten. Kaarten van begin negentiende eeuw geven geen bewoning meer aan. Hier doet zich wellicht een zeldzame gelegenheid voor om een omgrachte hofstede in een niet door later bebouwing verstoorte staat te bestuderen. Wij zullen in latere afleveringen u zeker van de vorderingen van het onderzoek op de hoogte houden.

De vragenrubriek

Als u vragen of mededelingen heeft op archeologisch gebied, schroom dan niet contact op te nemen met de redactie of met Hans Joosten, Haarpad 36, 3451AZ Vleuten, tel.030-6772554

De Brug

Op een regenachtige dag besloot ik om eens wat oude foto's en boekjes te bekijken.

Daarbij zaten ook foto's en tekeningen van ons oude dorp De Meern. Vooral de foto's van de brug vond ik interessant.

Je zag hier de rust die er zo'n honderd jaar geleden was.

Mijn gedachten gingen uit naar mijn grootouders die dit allemaal hebben meegemaakt. Ze hebben een gedeelte van alle veranderingen meegemaakt, en graag zou ik ze hier vertellen, wat er na die tijd allemaal met de brug en het dorp is gebeurd.

De Meernbrug was voor velen een behoorlijke hindernis om te nemen, vooral voor de paard en wagens. Dit kwam omdat de opritten zo stijl waren. Maar er stonden altijd wel wat mannen op de brug te praten, die dan hulp boden.

Toen er later ook wat autoverkeer kwam, werd de mooie houten brug aangepast, hij werd iets breder en kreeg ijzeren leuningen.

Vanaf de brug werd er gekeken naar het steeds drukkere en daarmee gevaarlijk wordende autoverkeer, maar het hart van De Meern bleef nog een tijdje behouden.

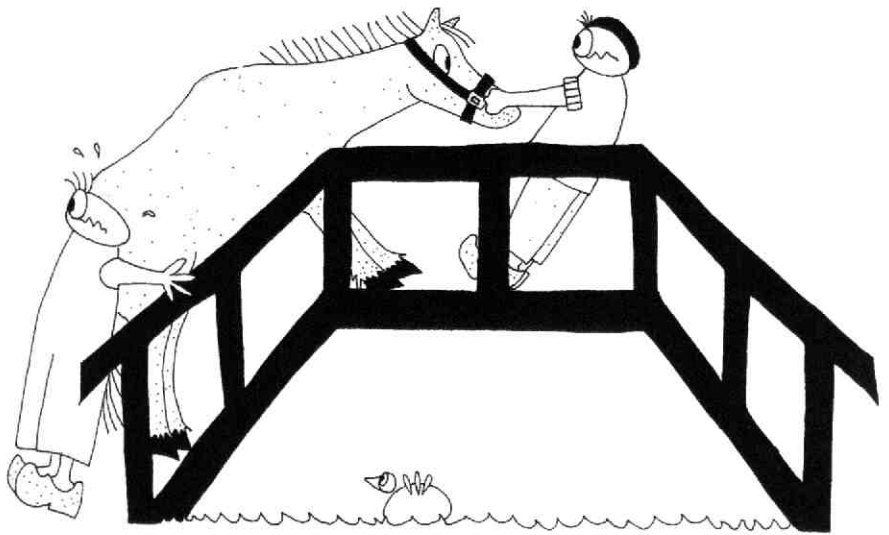
Totdat de tijd kwam dat men bang was dat de verkeersaderen zouden dicht slibben. Men maakte uit voorzorg alvast een bypass en noemde dit Castellumlaan. Hiervoor werd het mooie, gezellige cafe met trapjesgevel van Van Straaten, gesloopt.

Toen men dit klaar had, vond men dat het hart toch te zwak was om alles te verwerken, heeft men het hart er totaal uitgerukt. Men had de smaak van het slopen zo te pakken, dat er heel veel tegen de vlakke ging.

Ook deze kale vlakke was niet in staat om alles te verwerken, men maakte dus nog een omleiding; De Letcherweg.

Hiervoor moest veel natuurschoon worden opgeofferd. Ook de rustige mensen waren er niet meer, iedereen kreeg haast, en de mooie regels voor het verkeer werden overal aan de laars gelapt.

De omleidingen en verkeersaders waren te mooi en te glad, dus maakte men overal drempels en belemmeringen omdat de verkeersdeelnemers niet meer op te voeden

waren.

De Meern bleef een dorp zonder hart, en men sloopte en bouwde maar door.

Er kwamen overal nieuwe woonwijken en steeds meer verkeer.

Ook de mensen werden er ziek van en kregen stress en hartklachten.

Met pillen en opwekkende drankjes konden ze toch nog verder leven.

De vooruitgang kende geen grenzen meer, zo dacht Utrecht er ook over en pikte een mooi stuk grondgebied in.

Ook daar ging men met bulldozers door de natuur en men bouwde tussen vogels en kikkerslootjes hoge flatgebouwen zodat de Groenedijk ook niet meer groen was.

Op de Meernbrug was geen plaats meer om alles rustig te bekijken, wel was hij in de loop van de tijd gelijkvloers en beweegbaar gemaakt.

Men bouwde nog meer bruggen: de Kloosterbrug, een brug te ver, de Meentbrug, een brug te veel, en de Regenboogbrug, een brug te hoog (deze brug is aangelegd naar een tekening uit 1900). Hier ziet men moeders met kinderen, nadat zij een gevaarlijke oversteek genomen hebben, worstelend tegen de te hoge brug opgaan.

Het hele leven is veranderd, we eten uit de muur en halen geld uit de muur. Alles wordt door computers geregeld, en veel van deze apparaten zijn ziek en hebben een virus.

Met veel zorg gaan we naar de volgende

eeuw.

Misschien worden we toch nog eens verstandig en bouwen we nog een hele grote mooie brug waarover we dan terug kunnen gaan naar die goeie ouwe tijd.

De Meern, 1999
Theo van den Berg

Illustratie:
Barbara Gravendeel